

podobice in posamem ali združene padajo na zemljo? Premislite enkrat natančno razmero, po kateri je vsaka napravljena, in neskončno število snežink, ki padajo z zraka. Kako prijetno je viditi, kako se hribi, gojzdi in planjave na enkrat z bleščečo-belo obleko ogrinjajo! Kako lepa je zmešnjava, v kateri vse eno verh družega leži! Glejte — zakaj oko se ne naveliča, če to prijetnost tudi večkrat vidi — glejte, pravim, bleščeči kinč, s katerim je germovje obloženo! Glejte, kako se šibijo gojzdi pod belim bremenom! Vse je edina nezmerna bela puščava.

S kakošnim očesom bi vas gledal — vas, ki pri tolicih spremembah nobenega ali saj tistega veselja ne čutite, ki ga Stvarnik po svojem namenu v vas obuditi hoče? — In vi, ki v tem letnem času družega ne delate, kakor da tožite čez vravnavo narave, ste pač milovanja vredni! Če vas ne gane čisto veselje narave pozimi, se bojim, da bote brezčutno gledali tudi spomlad z vsimi njenimi lepotami. Vzdignite se prijatli moji, okusite in glejte, kako častí vredna je Stvarnikova modrost, kako nezmerna njegova dobrotljivost v vsih delih zime. Narava, naj se sedaj pusta zdí še tako, vendar je umotvor božji. Le naša slepota nam lepoto njegovih del zakriva. Iz vsacega dela narave se sveti modrost božja — veliko več pa nam je je še zakrite. Ne vidimo je na vsih njenih potih, temuč le tam, kjer se približa našim počutkom in občutljejem. In tudi tû smo kakor nespametne živali, ki sonce, sneg in druge naravne prikazni vidijo, na Njega pa ne mislijo, od kterege vse pride, kar se zgodi na nebu in na zemlji.

Kolika prijetnost bo vašo dušo prevzela, bratje moji, če se navadite, dela božja tudi pozimi pazljivo preišljevatí. Naj bo zrak okrog vas temen, naj bo viharo in vsa narava veselja prazna, vaš duh bo vendar pravo veselje vžival, ko bote v vsih rečéh iskali modrost, mogočnost in dobrotljivost svojega Stvarnika. Naj bo vaša pamet še tako kratka, najdlí bote vendar dovolj, kar bo veselilo vaše počutke, vaš um in vaše vmišljavo. Ne bo vam treba radosti iskati v hrupečih društvih, ali pri igrah, ali pri plesu, temuč v svojih samotnih sobah, ali vsred svojih otrok, prijatlov in domačih bote vsak dan našli novo in pravo veselje!

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Posvečenje.

Prečastitemu visokoučenemu gospodu

Dr. Pavlu Jožefu Šafaříku,

vitezú reda Franciško-Jožefovega, členu c. k. akademije znanosti in več učenih društev v Austrii in v inih deželah, mojístru starinoznanstva slavenskega, v znamenje nar globejega poštovanja.

Vam, blagorodni gospod! posvečujem sledeči spis o Noriku in Noreji, ker Vi me prijazno obujate k trudapolnemu delu. Visokoučeni Nemeč Jakob Grimm je že pred več leti izgovoril iskreno željo, da bi Vi, preslavni gospod! spisali kritično mitologijo slavensko, ker Vi ste edini sposobni mož za takošno delo. Vendar važniše dela so Vas prečile takošnega dela se lotiti, in zdaj, ker so po toliko trudapolnih slovstvenih delih in večí starosti Vaše telesne moči že gotovo precej oslabele, se težko nadjati smemo iz Vašega slovečega peresa takošnega dela. Ali Vi ipak sodelujete na takošnjem početju, ker Vas ostroumni duh blagovoljno presojuje gradivo, ktero mlajši slavenski spisovatelji nanašajo. Ako v teh člancih bodete našli kakošno dobro zerno in ga zalíli s Svojim blagim dopadajenjem, verujte mi, da bode obrodilo stoverstni sad. Bog Vas živi še mnogaja let!

Predgovor bravecem „Novíc“.

Ta spis sem namenil preje posebno natisniti dati, ali, ker sem častitim čitateljem „Novíc“ obljubil naznanjati še skoz letošnji tečaj iz svojega rokopisa nekoliko sestavkov, izpolnujem

s sledečim dano besedo. Vém, da za mnogo bravcev bodo tí članci preznanstveni, čeravno sem si prizadeval prav razumljivo pisati, vendar sem tudi prepričan, da drage naše „Novíce“ imajo dosti bravcev, kateri nimajo ne vinograda ne polja, ne gojzda ne travnikov, in kateri kmetijske sestavke prezirajo; tim mislim po volji vstreči, ako jim kaj znanstvenega berila ponujam. Sleđite me z ono dobro voljo, s ktero sem jaz pisal te sestavke!

Pervi članek.

§. 1. Meje Norika.

Norikum je segal proti zapadu do Recie in Vindelicie, od kterih ga je ločila reka Oenus (Inn), proti severu do Germanie, kjer je Dunaj mejo delal; v iztoku je mejašil s Panonio, od kterege ga je v severu cetinska gora (mons Cetius, Kahlengebirge) ločila, in v jugu z Italio gornjo in Panonio, kjer so ga kranske planine (alpes carnicae) in gora Okra (Hrušica ali Kras?) ločile; tako da je obsegal zdajno gornjo in dolnjo Austrio med Inom, Dunajem in dunajskim gojzdom (Wienerwald), večidel Štirskega in Koroškega, deloma kransko in bavarsko zemljo (insko okrožje), Turolsko (Bistro dolino, Pusterthal, in Pingavo) in Solnogradsko deželo ¹⁾.

Pozneje se je Norikum razdelil v pobrežni (ripense), zemljo ravnico kraj Dunaja od Ina do cetinske gore, v srednji (mediterraneum) ali tudi imenovan gorati (montanum), obsegaje gorato zemljo Štirskega, Koroškega, Solnogradskega in iztočnega Turola ²⁾.

§. 2. Gore.

Gore Norika so bile: Alpes noricae — noriške planine ³⁾, pogorje, ktero se od retskih planin ali od izvira Drave, v severu Mure Austrio in Štirsko ločé, do cetinske gore vleče. Dalje Alpes venetae — planine venetske ⁴⁾, in alpes carnicae — kranske ⁵⁾ planine, pogorje, ktero se v severu od Verone v podobí locena kraj Benečanskega, Turolskega in Koroškega skoz Kransko do Istrie razteguje, kjer je že zlo znižano, in se julske planine — alpes julicae, velí ⁶⁾. Te gore ločijo gornjo Italio in Panonio od Norika.

(Dalje sledí).

Smešnice.

—R— Neka mlada grofinja je imela posebno veselje ljudém botra ali kuma biti. Ljudjé pa so jo tudi radi prosili za botrico, ker je obilo obdarovala vsacega. Z otrokom ni sicer šla v cerkev h kerstu, bila je zadovoljna, da se je zapisalo le ime njeno v kerstne bukve. Vendar pa je imela navado obiskovati otročnico in keršenika čez 4 ali 5 tednov po kerstu, in jima prinesiti še kakošno darilice.

V tistem kraji, kjer je živela grofinja, je živel tudi ubog čevljar z ženo in petero otrok; naj mlajši deček je bil 3 leta star.

Kaj se zgodí? Zima nastopi z vsim tistim strahom, ki ubogim ljudém glavo beli še dolgo dolgo pred začetkom in z britkostjo napaja serce. Naš čevljar stoji zraven svoje žalostne žene in s solznim očesom gleda na igro snežnih mačkov, ki naletavajo se na okna revne bajtice. Dnarjev ni, da bi si kupila derv za peč ali obutal in pa ljubi kruhek preskerbela za prazne želodce. Dolgo molčí in tuhta in tuhta, kako da bi si pomagal, kar se hipoma kakor vés prerojen vesel oberne k ženi svoji, rekoč: „Dobro došlo, pomagano nam bo! Vés kaj, Katra, k grofinji grem, in jo bom prosil za botro“. — „Za božjo voljo! al si nor? Sej nimamo koga kerstiti,

¹⁾ Ptolomej II. 1. 18. VIII. 6., Plinij XXI. 7. 20., Zosim IV. 35. — ²⁾ Sext Ruf. Breviar. rom. imper. cap. VII. Notitiae imperii occid. p. 7. — ³⁾ Strabon. IV. — ⁴⁾ Ammian. Marcell. XXX. 15. — ⁵⁾ Plinij. III. 23. — ⁶⁾ Paul. Diacon. II. 13.

jo prav skerbno posušili, se je je v 49 dneh vsušilo 21 funtov. Drugikrat, ko so deteljo sušili brez posebne skerbí po navadi, je čez zimo od 900 centov 200 centov v zgubo šlo.

(*Ojstra postava.*) V Magdeburgu na Nemškem je bil letošnje poletje nek gospodar ojstro kaznovan za to, ker se je gnojnica iz njegovega dvoriša na cesto izcejala in blato narejala po vasi. — Kako bi godernjali pri nas gospodarji, če bi se jim zgodilo kaj takega — čeravno bi bilo gotovo le njim samim v prid.

(*Ogerska in laška zemlja.*) Ogersko ima po naj novejšem številu 11 milionov in 443.000 oralov (johov) polja, na katerem se zgol žito prideluje; zadnje leto so ga pridelali 80 milionov in 100.000 vaganov; tedaj pride na 1 oral 7 vaganov. Na Beneškem pa pridelajo na 1 oralu clò 20 vaganov. Kakošen razloček v zemlji, pa menda tudi v kmetovanju, ker je znano, da tudi Ogerska je rodovitna zemlja!

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Nepoznana dobrota zime.

Pač malo ljudi je tako neobčutljivih, da bi se k veselju in k hvaležnosti ne obudili, ko zagledajo spomladi in poleti lepo naravo, jeseni obili blagoslov božji. Al tudi nar čutljiviše duše čutijo le malo vesele hvaležnosti v sebi, ko polje vidijo brez vsega mika in blagoslova, ko bucé merzli severni vetrovi okrog njih prebivališč, in hud mraz tare zemljo in nje prebivavce.

Al je pa res ta letni čas tako brez dobrot, tako pust in tako nepripraven, da ne more v nas obuditi občutkov hvaležnosti? Nikakor, bratje moji! Le navadite se bolj paziti na dela božja in hvaležni biti za vsako narmanjše znamuje dobrotljivosti božje: in zima vam bo dala dovolj priložnosti hvaliti dobrotljivega ohranitelja.

Le premislite kako nesrečni bi bili, ako bi ob ojestrem mrazu ogreti se, ne imeli derv in postelj in obleke. Kako dobrotljiv je Gospod do vas, da vašim potrebam pomaga, in celò v najrevnišem letnem času skerbí za potrebe in vgodnosti vašega življenja tako dobrotljivo! V tem hipu se znabiti grejete pri ognju. Al bi ne imeli Gospoda zahvaliti, da daruje obilo derv, dase jih tudi naj borniši v svoj prid lahko posluži? V mehkih posteljah ležite. Gotovo velika dobrota, zlasti ako premislite, da je na svetu veliko veliko nesrečnih, ki še postelje nimajo v svojem ubožtvu, da bi jih mraza branila. Vi imate obleko, in je imate znabiti toliko, da vam ni težko, se mraza ubraniti. Ako se vam to ne zdi dobrota, spomnite se le svojih revnih bratov, ki na pol nagi v revnih capah hodijo, in komaj gibljejo svoje mraza oterpnjene ude. Ako bi le polovico vašega oblačila imeli, kako srečni bi bili! In vi — vi bi ne spoznali svoje sreče, bi ne hvalili svojega Stvarnika za dobroto egretja?

To ni še vse. Ko bi mi v stanu bili, vso zvezo naravnih reči pregledati, kako bi stermeli nad modrostjo in dobrotljivostjo Stvarnika! Dasiravno pa veseljnost le malo poznamo, spoznamo vendar, da vlada božja v vsem je modra in dobrotljiva. — Po namenu modre vlade božje je tudi zima neobhodno potrebna. Ko bi zime ne bilo, bi spomlad in poletje ne imele za nas tolike krasosti; rodovitnost naše zemlje bi se zmanjšala veliko; kupčija bi nehala v marsikakšni deželi, in veliko gojzdov bi bilo zastonj stvarjenih. Tedaj tudi od te strani se ne dá tajiti koristnost zime.

Al presebični bi bili, ako bi obračali dobrotljivost in modrost božjo le na ohranjenje človeškega rodú, in se ne spomnili, s koliko skerbjo hrani Bog pozimi veliko večje množice žival. Dasiravno je ohranjenje človeka čudno, se smé vendar reči, da skerb, ki jo Bog za živali ima, njega slavo še bolj čudovito spričuje.

Da si najde brezštevilna množica žival poleti živež in prebivališče, ni tako čudno, ker ji pripomore vsa narava k temu. Da pa pozimi se ohrani toliko milionov čveteronožnic, červov, merčesov in rib — to je čudež še veliko večji. Mnogim živalim dá narava pozimi tako odejo, da se lahko varjejo mraza, in si najdejo poleti in pozimi živeža. Telo divjih zverin, ki stanujejo v puščavah in v gojzdih, je napravljeno tako, da spremené proti zimi in proti poletju svojo dlako in zamenjajo za veliko debeliše kožuhe, v katerih lahko prestopé nar ojestrejši mraz. — Mnoge druge živali si najdejo pribežališče v skorji drevés, v starem zidovju in v votlinah skalovja in hribov, ko mraz prihaja huji in jih sili zapustiti svoja letna stanovališča. Tjé si nanosijo živeža, ali živé tošče, s katero so se odebelile poleti, ali pa preživé zimski čas v globokem spanju. Mnogim plemenom ptičev je dala narava nagon družljivosti in razum, da se v celih tropah preselé iz naših dežel v toplejše kraje, ko se bliža zima. Mnogo žival, ki niso za potovanje stvarjene, najde pozimi saj najpotrebniši živež. Ptiči si iščejo merčesov v mahu in v razpoklinah drevésne skorje. Razne čveteronogate živali si nanašajo poleti v jame ali votline žita, s katerim se preživé pozimi. Druge živali si morajo iskati svojo revno hrano pod snegom in ledom. Merčesi raznih plemen, ptiči in ribe, ki v močirjih in rekah zamrznejo pod ledom, živé celo zimo brez vse hrane, dasiravno opravila notranjega života niso zastale popolnoma. In mnogi pripomočki, s katerimi previdnost božja preskerbljuje, redí in hrani živali pozimi, so nam znabiti še neznaní. In kjer se zdi, da je narava sama uboga, ima vsegamogočni ohranitelj pripomočkov dovelj, s katerimi namestuje ubožtvo narave. — Naj to premišljevanje tudi božčike v zaupanju v milega očeta poterdí. Čeravno so nadloge in reve velike, nikar ne obupajmo!

Zavergel Bog ne bo ljudi,
Ki zveri preskerbljuje.
Kdor v malem velikán sloví,
Gotovo v velkem še bolj sluje.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Pervi članek.

(Dalje.)

§. 3. Reke.

Reke noriške tekajo neposredno ali posredno v Dunaj (Donavo). Znamenito je, da vse večje noriške reke imajo pomen bika, ali vola, kateri je symbol božanstva Živa bil ¹⁾. Lahko se to razjasnuje, ker Norikum je večidel gorata zemlja, po goratih zemljah pa nahajamo častje drugih božanstev nadvladajoči Živaizem, kar je tudi naravno, ker je Živa Parvat montium — saxorum dominus — Karant — Korant (popačeno Kurent) na gori Kalaja po indiškem basnoslovju svoje poslopje imel, in enako bog goratega sveta in gorenja (solnce) bil ²⁾.

Tako reka Juvavus ³⁾ današnja Salcah se tudi najde na Peutingerjevih tablah pod imenom Ivaro ⁴⁾, in v listinah iz časa sv. Roperta pod imenom Igonta in Isonta ⁵⁾, kar vse toliko pomeni, kakor turja reka

¹⁾ Wiese Indien. I. 267. — ²⁾ Wagner, Ideen zu einer allgemeinen Mythologie 167. — ³⁾ Juvavia, p. 30. — ⁴⁾ Tabulae Peutinger. — ⁵⁾ Arno, Juvavia pag. 19.

— Volga, toliko kot Štir itd. Korenika imena Juvavus je juv; juv pa je nastalo iz ul, z predstavljenim glasnikom j kakor v besedah utro in jutro, užina in južina. Kakor še Korošci in Gorenci glasnik l današnji dan kot v izgovarjajo, tako so ga izgovarjali Noričani, tedaj uv, juv — juvava reka namesto ulova reka. Ker še današnji dan pri Pohorcih in Korošcih se o povsod izgovarja kot a, samoglasnik a pa kot o, ter si tudi razjasnujemo, zakaj najdemo Juvav namesto Juvov¹⁾. Ker pa narod slovenski juv izgovarja tudi kot jüv (vsi slavenski ju so česki ji, na priliko, jug = jih), ter jiv spreha v čisti iv, primeri štirko slovensko in ogersko-slovensko jünoh in inoh = junak. Tako je iz Juv postalo Iv — Ivar. Verjetnejše pa še je, da je noriški Slovenec namesto vul — vol — vil, kakor se današnji dan po raznih krajih slovenskih ta žival vse imenuje, izgovarjal ul, ol, il. Po koroških planinah sem še današnji dan čul govoriti: „ule naprezi“ „ulice priženi“, „kje pa so o u vi?“ Tako se vidi, da je ol, ul, štariše kot vol, vul; tudi v sanskritu nahajamo jila, krava, kar je gotovo znamenje, da predstavljenje glasnika v (vol, vul, vil) je v poznejših dobah razvitja jezika nastalo. Ker narod tudi govori vil (Rusini o v dostih besedah spremenjajo v i, (postavim kin namesto kon), ter je gotovo tudi enkrat govoril il; glasnik l pa je pri koroških Slovencih enak glasniku v, torej se je il izgovarjalo kot iu, iv, in ime reke Ivar pomeni ravno to, kar ime reke Illar, ponemčeno Iller²⁾. Še živi v ustih slovenskega naroda današnji dan ta različni način govorenja. Imamo vés na Štajerskem blizu Radgone, kateri gornji sosede pravijo Juvanci, doljni in sami prebivavci pa Ivanci, in njihov gerb je bik. „Ivanci imajo bika na lanci“ jih zasmehujejo sosedi, in kadar se kakšni vesčan ženi, si ne napravijo samo bika iz testa, ktere ga pečenega za tram obesijo, temoč tudi živega na lanci med veselimi krikom in godbo po vesi gonijo.

Pa tudi staro-slovenska beseda ig pomeni toliko kot ol, ul, il, vol, vul, vil, ov, iv; in še nahajamo besede v obliki igo, das Ochsenjoch. Kakor ste si latinski besedi jumentum in jugum v sorodnosti, tako ig in igo. Juvavus, Ivarus, Igonta — Isonta (g = z) niso nič drugzega kakor soimena ravno tistega pomena ola, ula — ila — jula — jila — juva — iva, iga. Čudno je, da na Štajerskem se najdejo v negovski fari blizu Radgone sledeče sosodne vesi: Juvanci, Ivanci, Ihovala (h = g), Igovšak, Izmanci. V koreniki ig imajo svoj razlog historiška imena Igor, Igo z nosovnico Iugo, prvi rusinski, drugi koroški vajvoda. Na noriških kamnih najdemo lastna imena Iha in Ismar. Rodovine Ihan živijo še na Kranskem in Štajerskem. Ravno ta pomen, kakor Juvav, Ivar, Igota ima ime reke In od jun, pomanjšano junec, po ravno unem načinu kakor jünoh je postalo inoh. Vse te imena najdemo v severno-slovenskih deželah, primeri severno-slavensko pleme Ivioni, imena rek Iva, Ivica, Ivina, Ivinka, mest Ivoč, Iviga, dalje Iga ime reke, Igilliones, slavski rod pri Ptolomeju³⁾. Tudi na Kranskem je Ig in prebivavci se velijo Izani, Izanci. (Dalje sledi.)

Novičar iz austrijskih krajev.

Iz Senožec 4. januara. Časopisi pripovedujejo, da lanska letina po Krajnskem je bila srednja. Zna biti.

¹⁾ Juvov je staroslovensko ime (substantiv) in se sklada z latinskim na us. Še imamo več takošnih imen, na primer: gradov, celov, darov, domov, azbov — bez, bezovec, mazgov, žernov, valov, primeri: imena mest Lvov, Krakov, Harkov itd. — ²⁾ Citateza etymološki resničnost, glej v drugem članku. — ³⁾ Glej Šafarik: Slavische Alterth. II. 213.

Za Notrajnsko, pravijo stari možaki, da je bila prav slaba. Leta 1816, čeravno skorej nič pridelali niso, so vender kakošno plesnjevo petico imeli za žito, letos pa se pritožijo, da nimajo ne žita ne okroglega. Clo nobeno žito se ni poneslo pri nas, ne pšenica, ne rež, ne ječmen, ne ajda. Neštevilnih njiv se je pokosilo namesto poželo, in komaj seme se je pridobilo. Le sená je bilo dovelj, pa dnina je bila silno draga; dninarji so bili plačevani do 35 kr. na dan, s trojno pojedino, da vina in štrukljev ni bilo nikolj dovelj! Bog daj letos dobro leto, če ne, bo v naših krajih neizrečena nadloga. Zasluzka nikjer ni več tacega, kot prej. Odkar roba v cesarstvo naše čez Hamburg zahaja, se Terst vedno ponižuje, in Terst je žila našega življenja. Manj robe, manjši voznina. Voznikov pa je kot listja in trave, eden se sili pred drugim, in nemara bodo kmalo za očitno zgubo pohajali in vozarili po cesti, le da vlové kak krajcar za prerevni živež svoje družine. Za odrajanje davkov ni nič ostalo drugzega kot nekaj sena, pa se komajtoliko za-nj dobí, kolikor se je za-nj strosilo v košnji, ker dan na dan ga v Terst vozijo, kakor da bi hotli morje zasuti z njim. Žalost pa mora oblití človeka, kadar se sliši, da po ne naj revniših hišah le enkrat na dan jejo in tistibart le mervico kislega zela, ktero vbogajme sprosijo. Bog pomagaj! Kadar pa kruha manjka, naj bo milost nar bližnjiša sosedinja!

Krompir je semtertje že dobro pojenjal gnjiti. Letos sem ga od 20 mernikov pridelal 10 globokih košov zdravega in debelega. Pa skušam tudi že celih 7 let pravo zadeti. Sadil sem ga zgodaj in pozno, v rahlo černo, ilovnatno in pešeno zemljo; gnojil sem mu, pepelil ga, sušil in tudi ne, porezal sem mu perje o velkem Šmarnu in po S. Mihelu ga izkopaval in pokladal spod sonca na slamo. Iz vsih teh poskusb mislim, da sem zvedil, da je treba za zdrav in debel pridelk: 1. za seme izbirati zdravega in nepredrobnega, 2. ovenjenega ali celega ali k večem čez pol zrezanega vsaditi zgodaj in v pešeno, malo gnojeno njivo; 3. ga redno okopavati, 4. ga izkopavati o lepem vremenu, na soncu posušiti, in čisto zbranega shraniti na suhem. Posebno pa svetvam, celega saditi in nepredrobnega, ker skušnija učí, da po semenu se sponaša tudi sad. Sicer pa dvomim, da bo človek kadaj razsodil to bolezen. Prišla je k žalosti, odšla bo k veselju!

Enaka se godi z gnjilino grojzdja. O bendimi sem izpraševal po Ipavski dolini modre možake in pregledeval tudi sam, kaj da je ta bolezen? — al le malo sem čul in opazil gotovega. Letos so bili osojni vinogradi nar manj razdjani, posebno tisti, ktere sta zrak prepihala in burja. Terte, ki so se stezale nizko prek zemlje, so bile le malo gnjile. Vinogradom pa proti izhodu ležečim in viharjem zapertim se je škoda primerila velika. Opomina vredno je, da je nar hujša grojzdna gnjilina od Gorice proti Ipavi segla le tako deleč, kjer burja ne razsaja več in zemlje ne razhladuje. Nadjam se, da tertja gnjilina ne bo nikdar napadla Ipavske doline tako neusmiljeno, kakor laške, goriške, primorske nograde. Nemara je dozdej toliko sovražena burja edina bramba, ali pa vsaj overa, da omenjena plesnjina ni mogla tako naglo zaliti vse Ipavske doline, kakor je hipoma zalila laško in primersko deželo. Bog daj, da se ne potopí mila zvezda mojega upa! Miroslav.

Iz Ljubljane. Iz Dunaja smo prejeli sledeče verstice: Neizrečeno so tudi nas razveselile perve „Novíce“ letošnje zastran besednjaka, od Vodnika osnovanega, kteremu hočejo milostljivi gg. knezoškof visokodušno pomagati na svetlo. Da bi se delo začelo le kmali! Treba je zdaj, da se kak izversten in priden mož celega dela loti, da se vdahne obilni nabiri le en duh. Tudi

nečisti in škodljivi sopari po tacihi staniših se vedno nabirajo, — da sapnikov (zračnih duškov) skorej nikjer ni: če vse to se pomisli in še drugi škodljivi uplivi se pretehtajo, ki po takih prostorih zdravje podkopujejo, se bo lahko razumelo, da odgovornost obertniških in rokodelskih mojstrov je velika, ki jo imajo z ozirom na zdravje svojih delavcev.

Živa potreba je, temu pomagati, tedaj zrak u zapertih in z mnogo delavci napolnjenih delavnicah boljšati in čistiti. Kako bi se to dognalo, hočemo u sledečem nekoliko nasvetovati.

Da se delavci pokvarjenega zraka u delavnicah obvarjejo, je treba dvoje storiti. Pervo je braniti, da zraku po delavnici nič zdravju škodljivega se ne primeša; drugo je čistiti pokvarjeni zrak.

Kar pervo zadeva, je treba, da delavci, naj jih je malo ali veliko, se ne tlačijo u tak zapert kraj, ki nima toliko čistega zraka, kolikor ga je za dihanje potrebnega, in scer, ali ne za toliko ljudi, ki u njem dihaajo, ali ne za toliko časa, kolikor dolgo jih delo u tistem zapertem kraju zadržuje. Ker odrašen človek v vsaki minuti blizo 20 kubičnih pavcov, otrok pa polovico toliko zraka izdihuje, kateri ne samó za vzderžanje življenja ni dalje vgoden, temoč nekako strupen postane, ter sila škodje, če ga drugi zopet vdihajo: mora delavnica, u ktorej ima več ljudi dolgo časa bivati in delati, tako prostorna biti, da zraka u njej je več tisuč kubičnih čevljev. Z drugimi besedami: Bolj prostorna ko je delavnica, bolj čist ostane zrak u njej.

Razun dihanja delavcev u zapertih delavnicah je pa še več drugih uzrokov, ki zrak pokvariti zamorejo, in tudi zares pokvarjajo. Taki uzroki so prigode, kterih po delavnicah skorej nikolj ne manjka, namreč: sožiganje sveč, olja, derv al premoga, naj si bode za razsvetljenje, za kuhanje, za kurjavo itd. Kakor dihanje človeško, spriduje tudi sožiganje imenovanih stvari zaperti zrak u delavnicah, ker primeša mnogo drugih škodljivih drobcov pokvarjenimu zraku. Tudi ta uzrok zračne pokvare ni manj nevaren od pervega.

Temu se druží še tretji uzrok. Po ravnosti meri, po kateri z dihanjem in sožiganjem se zrak spriduje, odide tudi nar boljši obstojni del njegov — kislec. Zrak pa, kteremu kislica manjka, ni več ugoden za življenje. Če se pa vendar dihati mora, se kri človeška razkroji, čutnice oterpnejo in zdravje terpi škodo prej ali pozneje.

(Konec sledí.)

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Zelene zimske rastline.

Zemlja pozimi se dá priličiti materi, ki je zgubila svoje nar cvetečiše in nadepolniše otroke. Samotna je sedaj in brez veselja, ki ji je nekđaj s tako mnogo-verstno miloto obličje kinčilo. Vendar pa ni popolnoma brez otrók. Semtertje se vidijo še nektere rastline, ki se branijo silovitosti zime. Tu in tam tudi pozimi kaže božje drevjice svoje žareče jagode, — svedrici razširjajo svoje prijetne kitke pod zelenim perjem, — zelen volčín se spenja v majnih germičkih po gojzdu, celó mah šotnega sveta odevajo mahovnice s

svojimi lepo zelenimi dolgimi štiblicami. Od brinja, bora, smreke, jelke, tise, ciprese mi ni treba posebno govoriti; saj je znano vsakemu, kako lepo se prileže bela snežena odeja vedno zelenemu listju. Beršlen prepleta še zid in se ne omaja, če tudi silni viharji bucé krog njega. Lavorika (Lorbeerbaum) razprostira svoje zelene veje, in hrani zelenjavo, ki jo je kinčala poleti. Pritlična zelenika (Buxbaum) molí tam pa tam svoje zelene vejice iz snega. Razun teh so še nektere rastline, ktere ohranijo svojo lepo podobo v nar merzlejših krajih in v nar ojtrestjših letnih časih.

Tudi popolnosti omikane pameti in poštenega serca so tako obstojne, kakor rastlinje, ki vedno zelení. Krasno pisana obleka, nad katero se čudi priprost človek, prihaja manj vredna vsako leto. Cveteča lica vsahnejo — in vsa unanja lepota dopade le en čas. Krepost pa ima lepoto, ki ne zvene nikdar in ktera

Kakor mlado drevo zelení,

Ktero bistri val napaje,

Ktero v sinji zrak verší —

Širi veje na vse kraje.

O svojem času sad rodí —

Zeleno vedno in košato —

Popotnik ga blagosloví,

Ko hlada pod njem išče.

Pri tem premišljevanju živo se spomnem poštenega starčika, ki je o zimi svojega življenja tistim rastlinam enak, ki zelené še v tem letnem času. Marsikteri vihar terpljenja je že stanovitno prestal, mnogo mnogo lepíh rečí je že vsahniti vidil. Med tistimi, ki so bili ž njim enakočasno na ta svet postavljeni, je lesam še ostal. Še se vidijo na njem častitljivi ostanki mladostne dobrovoljnosti. Čeravno je gubasto njegovo obličje in njegovo telo velo, ga kinčijo vendar kreposti, ki mu verlo namestujejo zgubo njegovih telesnih prednost. Še zelení v svojih otrocih; njegova modra glava, njegovo pošteno serce in obilne njegove skušnje so poznim vnukom izgled in krepcanje. Oj, da bi bila tudi zima mojega življenja enaka drevesu, ki ne vsahne v jeseni, ampak zelení, ko so občudovane poletne cvetlice že zdavnej položile glavice svoje v grob minljivosti!

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Pervi članek.

§. 3. Reke.

(Dalje.)

Tudi druge skoz Norikum tekoče reke so dobile svoja imena od bika — vola Živatovega. Živa je jezdil na biku Muri ¹⁾, in ta beseda še se je ohranila do današnjega dneva pri Slovencih; kranski Gorenci pravijo biku mur, murček, in štajerski Šavničarji kravi kamura. Brez dvombe je po tem imenu dobila reka Mura svoje poznamljenje. Drugi bik Živatov je bil Dharma, Dherma, od glagola dhar — daržati, halten, befestigen ²⁾. Iz glagola dhar je postalo slovensko drav, dran. Rimska postaja v Noriku in sicer perva od Celeje na cesti v Oglej se je velela Adrans ³⁾, (glasnik a so Rimljani radi predstavljali, primeri: Labe in Albis; dnašnji dan se ta kraj velí Trojana od tur — tor — ter — terkselj — tercelj, mlad volíček, ktero besedo so tudi Nemci prejeli od Slavenov. Trojana je nastalo po predstavljeni čerk kakor: vreteno in verteno od verteti, Trojana — Torjana ⁴⁾. Živa pa je tudi bil bog ognja (solnce) in dur — tur — tor — ter — ul — ol — il — vul — vol — vil

¹⁾ Wilson I. 267. Kollar Slav. Bohyňe str. 297. — ²⁾ Eichhoff 206. — ³⁾ Tab. Peutling. — ⁴⁾ ³⁾ Kako se reši zastavica poznamljenja mesta Ilion, ktero se je tudi Troja

— jul — jol — jil — juv — jov — jiv — iv, njegovo znamenje, zato je še v slovenskem jeziku ostala beseda drav v pomenu Brand, Affel. Tudi na rimskih kamnih nahajamo lastna imena Dravco, Dravso, primeri nasproti imenu Dravko, Dravsca, imena slovenskih rodovin Murko, Mursa. Tudi ime reke Sava pomeni toliko kot bik, vol, krava. Na Slovaškem še današnji dan pravijo volu kajla, savka, na slovenskem Štajeru pa biku munda, mi pa smo že čuli, da Živatovi voli so se veleli Kala, Mahakala, Nundi Dharma ¹⁾ itd. Koreniko indiškega božanstva Siva, Šiva, Živa iščejo nekteri v sanskritskem glagolu shvi (cvi) rasti, ploditi, anwachsen, fortpflanzen ²⁾, shavas, Erzeugniss. Učeni orientalist Burnov ³⁾ misli, da zendiška beseda šav je v kakošni zavezi z besedo Siva, Šiva, Živa. Naj si drugi belijo glavo o početku tega imena; na vsaki način je čudovitna sledeča okoliščina. Bik Živatov imenovan Dharma, tudi Nundi, je bil po indiškem basnoslovju zaznamek čednosti in modrosti ⁴⁾, in v fari sv. Tomaža blizo Lotmerga (Luttenberg) je vës, ktera se veli Savci in od njih se pravi, da „čednost brusijo“. „Ivanci imajo bika na lanci! Savci čednost brusijo!“ Kako globoko segajo te šaljive prislovice v staro indoslavensko basnoslovje! Celò dosledno se velijo prireke (Nebenflüsse) Mure, Drave in Save — Murica (Mürz), Dravina (Dran), Savina (San). Da ime reke Štir (Steier, reka v Austrii) tudi toliko pomeni kot bik, je obče znano, ker v sanskritu sthiras ⁵⁾ pomeni bika. Da so besedo štir tudi stari Slovenci poznali vidi se iz imen rek Štira, Štir, v Poljskem in Serbii ⁶⁾.

Taka imena noriških rek Juvava, Ivana, Igota z nosovnico Igonta, Isonta, Ina, Mure, Drave, Save, Štira so samo soimena poznamljenja enega istega pojema juv — jul — jiv — jil — iv — in — ig — iz — mur — dar — Sava. Ker pa gluhi e pred soglasnikom r najdemo v noroško-slovenskem narečju zmiraj izgovarjan kot ar (Pohorci zmiraj govorijo čarno, tardo, stard) ter se je beseda der izgovarjala kot dar, in reka Darva po prestavljenju čerk pa je postalo Drava. Pozneje je sanskritska beseda dharma — dherma prešla v tarma, terma, termast, terbavec (Stierköpfig), tur — tor — ter, in severni Slovenci okoli Bukovca (Lübeck) prebivavši so že govorili Trava. D in T sta se v starih jezicah zmiraj sorodna glasnika smatrala, celò v latinščini nahajamo rabljenje T za D. Tako piše rimski gramatikar Quintilian: „Quid T literae cum D quaedam cognatio? Quare minus mirum si in vetustis operibus urbis nostrae et celebribus templis legantur Alexanter et Cassantra“. Primeri še sanskritsko dhara, latinsko terra, sanskritsko dharma jus officium slav., treba necessitas indigentia, sacrificium, dalje lužiško drbëti — ogersko-slov. terbëti, müssen, litv. turrëti in dirbti, gotiško tharb, in nemško dürfen. (Dalje sledi.)

Ozir po svetu.

Černo morje.

Ker se dan današnji po časnikih veliko bere in govori od črnega morja, po katerem rusovski in turški brodovi ladjajo in kamor se angleško-francozke barke

velelo? Kato pripoveduje, da so jadranski Veneti trojanskega plemena. Jeziko- in zgodovinoslovci dajte nam to prikazen razjasniti! — ¹⁾ Dr. Vollmer Myth. str. 417. — ²⁾ Benfey v Gruberovi in Ersovi Real. Encyclop. pod člankom „Indien“. — ³⁾ Bournof Commentaire sur le Yacna I. 475. ⁴⁾ Dr. Vollmer Myth. Lex. p. 417. — ⁵⁾ Eichhoff 122. — ⁶⁾ Šafařík, Abkunft der Slaven 175 in 176.

pripravljajo: hočemo o tem in okolicah njegovih kaj več povedati.

Razprostira se černo morje med Azijo in Evropo. Stari Greki so ga eukajnsko, to je, gostoljubno morje imenovali (zavoljo mnogih greških naselbin ob primorju njegovem). U severu dotikuje se južne Rusije, u izhodu gornatine Kaukazke; na zapadu ga mejašijo evropska Turčija in rusovska pokrajina Besarabija, in na jugu azijska pokrajina Natolija. En del črnega morja je Azovsko morje, ki se prostira proti severu, pa sploh u rusovske dežele se zaliva. Na južni strani je marmorno ali belo morje; med tim in črnim morjem je morska ožina, carigradski kanal ali Bosfor imenovana.

Černo morje je sila veliko. Poverhnja njegova obseže 7008, po nekterih merilih blizo 8700 štirjaških milj (tedaj obsega več prostora, kakor dve tretjini avstrijskega carstva.)

Voda njegova je bolj tamna kakor sredozemskega morja (zatorej ga imenujejo černo morje) in ker izliva se va-nj mnogo velicah rék (Donava, Dnester, Dneper, Don in Kupan), je tudi sladkeji, torej zmerzuje tudi la- gjeje.

Grozoviti so viharji po črnem morju, ker je krog in krog zaperto; če tedaj burja se dvigne, postajajo strašni vertinci po nezmernem vodovju njegovem. Poleti navadno miruje scer bolj, kot druge morja; pozimi pa, zlasti poleg bregovja med iztočjem Donave in polostrovom Krim je sila nevarno preladjati ga. Odtok in pritok, kakor na baltiskem morju, se komej opaziti moreta.

Černo morje je polno žlahnih rib; posebno je več sort bucik u njem.

Ob bregovih črnega morja stojé velike in imenitne mesta, in scer:

1. na rusovskem primorju: Odesa, Kerson, Simferopol, Sevastopol in druge;
2. na primorju evropske Turčije: Varna, Burgas;
3. na brežju nataliskem pa: Sinope, Trebizond itd.

Novičar iz austrijskih krajev.

Iz Celja. Od božičnih praznikov lanskega do svetih treh kraljev tekočega leta zimovalo je tukej sila hudo. Mraz je bil do 22. stopinje gorkomera. Pozneje nastopila je jugovina, in kmalo je plavalo vse po ulicah in poljih.

Pred nekimi dnevi vstrelili so blizo Celja velikega črnega orla. Priletel je bil menda od visokega Pohorja, ter se skital dalj časa okoli nekega mlinskega potoka, kjer so ga mikale race, ki tamkej po vodi pluskaje so plavale. Ravno pa, ko na eno je planiti hotel, zadela ga je smertna krogla. Prav velikan je. Visok je 2 in pol čevlja, razpete perute njegove pa merijo do 7 čevljev. Izpolnili so truplo njegovo, ter ga postavili v prirodnicno tukajšnega gimnazija

Zares vesela novica nam je bila, da na stroške presvitlega gg. kneza in škofa Ljubljanskega bo Vodnikov slovár beli dan zagledal. Naznanite nam kdaj in kako? Tudi jez imam precej besedi nabranih, ki manjkajo v dozdanih rečnikih ali pa so napčno razložene. Če Vam so všeč, in je še čas jih vverstiti, Vam jih rad izročim *). J. Š.

Iz Železnikov 5. jan. Danes smo prvi letošnji list „Novic“ prejeli ter pozdravili jih s serčnim „živio“. Z veseljem vidimo, da so se verli pisatelji in rodoljubi naši sopet kaj možko krog njih vstopili, kar nam je

*) Prosimo lepo. Več od besednjaka bomo naznanili ob svojem času. Vred.

utegnul, se pa v okom pride z napravo oduškov, ki znotranji zrak z vnanjim menjajo.

Kar drugo utiče, namreč pokvarjeni zrak vedno čistiti, omenimo tole:

Pokvarjeni zrak se nar boljše čisti, če se prosti čisti zrak u delavnico pripuša. To se godi po odpertinah, ki so zgorej na oknih napravljenih. Ako je preprih presilen, naj se od znotrej zapreti dajo.

Omenjene odpertine pa morajo visoko nad okni napravljenih biti, ker po dihanju in sožiganju pokvarjeni in zajedno sogreti zrak le kviško tiši, torej le po na kviškem napravljenih odpertinah oditi zamore. Takih odpertin mora pa po prostornosti delavnice več biti; vsaka mora tudi nar manj 5 palcov široka biti, če se hoče doseči, kar smo ravno svetovali.

Priporočajo še druge umetne naprave, zrak po zapertih krajih čistiti, kakor izpeljavo zraka pokvarjeniga skozi dimnik, vetreno peč itd. Opisovanje takih naprav bi pa prostemu bravcu ne pomagalo veliko, ker le zveden mojster zamore kaj takega izpeljati po potrebi kraja in raznih okoljsin. J. Š.

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Mnogoverstna koristnost ognja.

Oginj je prav za prav občno orodje vsih umetnost in vsih naših potreb.

In da bi človek ta za svoje ohranjenje neobhodno potreben živelj najdel v svojo vedno rabo povsod, ga je Stvarnik ne le v vodo in v zrak, temuč tudi v vse mastne, oljnate in mnoge druge reči djal in spravil. In koliki blagoslov je gorljiva snova, ki je je treba, da se oginj ohrani in dostojno redi! Brez nje bi nar važniši koristi pogrešali in nar večje neugodnosti terpeli. Kaj družega bi bil brez ognja veči del našega časa pozimi, ko neprenesljiva tema? O sončnem zahodu bi prenehale nar prijetniše opravila, ki nam jih svetloba napredovati pomaga. Treba bi nam bilo v miru sedeti ali s strahom in nevarnostjo po temi tapati. Mislite si, bratje moji, kako žalostna bi bila naša osoda, ako bi v dolzih zimskih večerih ne vživali veselja druževnosti, ne domá brati, pisati ali delati ne mogli. Kako netečna in celo nezdrava bi bila večidel hrana, ki jo zemlja rodi, ako bi se pri ognju saj nekoliko ne prekuhala, omečila in pripravila.

In od kod bi druge potrebe in vgodnosti življenja dobivali, ako bi nam jih rokodelci in umetniki s pomočjo ognja napraviti ne mogli? Brez ognja bi ne bili v stanu svojih oblačil tako mnogoverstno barvati, rud ne topiti, mečiti in čistiti, peska ne v steklo spremenjati, iz kamnja ne apna napravljati, in gline ne žgati za mnogoverstno posodo in napravo. In tisti podzemeljski oginj, ki dela vrelce, iz katerih izvira zdravilna voda toplíc, koliko tisuč in tisuč bolezin je že pregnal! Cela narava z vsim svojim bogastvom bi nam bila brez ognja večidel nekoristna in brez milote.

Pa ostanimo le pri dobroti, ki jo ta čas ognju zahvaliti imamo. Kolikošna okrepečava nam je sedaj, ko nas po ognju sogreta izba sile premerljivo merzlega zraka varuje! Ko bi nam gorkota ognja ne dajala nekakšne delavnosti in nas ne okrepečevala, bi bili prisiljeni, zimo preživiti v nar hujšem mrazu brez dela ali saj z neprijetnimi občutlji. Koliko bi terpeli starčki in po boleznih oslavljeni, ko bi v svojem suhem telesu dobrotljive gorkote ognja ne občutili! Kako žalosten bi

bil stan doživčikov in mladih otrok, ko bi jih gorkota ne krepečala in ne jačila! O vi reveži, kterim se vsi udje mraza tresajo, kako radi bi dali iz svojega pičlega zaklada nekoliko grizljejev kruha, da bi si derv pripravili — iz serca vas pomilujem. Vaše nadloge mi stavlajo pred oči novo stran moje sreče, ktere nisim še po nje vrednosti cenil, in me dolžnosti še silniše opominjate, da naj svojega nebeskega očeta tudi za gorkoto ognja zahvalujem.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Pervi članek.

(Dalje.)

§. 4. Poedini noriški rodovi.

Poedini rodovi Norika so bili Noričani ¹⁾, ktere Ptolomej kraj Noreje postavlja, in Tauriščani ²⁾, ktere pa Strabon ³⁾ samo za posebno pleme Noričanov ima, in tudi Plini jih ni razložil na tanko, ker pravi: „quondam Taurisci, nunc Norici appellati“, nekdej so se Tauriščani zvali, zdaj Noričani. Mi bomo obsirniše od njih v zgodovinskem pregledu govorili. Tudi celtiški Boji se štejejo med stanovnike Norika ⁴⁾.

Razun teh večjih je mnogo manjih rodicev stanovalo v Noriku, kakor Sevaces, kteri po mojem so bili prebivavci kraj Save — Savci — Posavci; nekteri jih iščejo v okolici turoljskega mesta Švac ⁵⁾. Dalje Alauni ⁶⁾, kterih ime vsi pisatelji izpeljujejo od celtiške besede halen, sol, Salz; ali vendar tudi slovenski jezik ima prav čedno koreniko in ta je hal, lužiški hol, gol, Heide, halda, Bergfutter, Viehfutter, torej Alauni = Holani, Goljani. Glasnik h se pri planincarjih Slovincih še dan današnji na početku redko čuje, na primer: *itro* namesto *hitro*, *očem* namesto *kočem*, *o* = *a* *ača* namest *oča*, *gara* namesto *gora*. Zna tudi biti, da koren tega imena je iskati v sanskritski besedi *halin* ⁷⁾, kar pomeni kopač, in tako bi si razjasnili lastne imena Capatius (kapač) na rimsko-slovenskih kamnih, in to ime bi torej bilo rodoslovno, kakor je ime Paneus, Panamus, Cupitius, Cupitianus, Cupitus, Cupetinus. Vendar ne branim terdoglavno slovenskosti tega v Noriku prebivavšega roda, ker iz točnih virov vem, da so se iz Galie preselivši Celti v severno-zapadnem Noriku naselili ⁸⁾.

Razun teh rodov so še v Noriku stanovali Ambisonti ⁹⁾. Schönleben jih stavlja kraj koroške reke Lissar, drugi kraj Igote. Imenujejo se tudi Ambicilli, nekteri so jih iskali kraj reke Sile (Gail), ali na rimskih popotnih tablah najdemo Silane, kteri so preje Silavci, kakor pa Ambicilli, ktere jaz kraj reke Ziller na Turoljskem iščem.

Razun teh še so stanovali v Noriku Ambidravi ¹⁰⁾ — Pozdravljeni kraj koroške Drave, Serreti in Serapili naj berže kraj štajerske Drave.

(Dalje sledi.)

¹⁾ Ptolomej II. 14. — ²⁾ Plin. III. 24. 27. — ³⁾ Strabon IV. 206. — ⁴⁾ Plini III. 24. 27. — ⁵⁾ Tudi Schönleben je Sevaces kraj Save postavil. — ⁶⁾ Ptolomej II. — ⁷⁾ Eichhoff 139. — ⁸⁾ Med te celtoboijske plemena štejem Byruste prebivavce na Turoljskem v okolici rečice Rienz z glavnim mestom Litamum. Lithan, lethan se veli v celtiškem jeziku širok, latus. (Dr. Zeus Gram. Celt. str. 15. 82. 100.) Riguske, ktere Muhar kraj Juna postavlja, z glavnim mestom Bedajom, in Suanetes z mestoma Laciicum in Tergolape (glej Muhar Tab. Nor. Rom.) — ⁹⁾ Muhar Tab. Noric. Rom. — ¹⁰⁾ Dr. Zeus v svoji celtiški slovnici (str. 75.) se trudi besedo Ambi razlagati im, imm, imme, circa, okoli in skoz, imbed, copia, ops; vendar nam korenike od Drave ne pové. Po naših mislih ni ambi nič družega kakor gerško *αμβι* circa. Ambidravi, tedaj okoli

Ozir po svetu.

Bosfor ali carigradski kanal.

Tako se imenuje morska ožina poleg Carigrada, ki zedinjuje marmorno morje s črnim morjem. (Gerško ime Bosfor pomeni po našem goveji brod, ker je po pravlicah starodavnih neka u kravo spremenjena kraljevna, z imenom Io, ta zaliv nekdanj bila preplaval). Ta morska pot na njenem nar ožjem kraju je 2100, na nar širokejem pa 11.400 čevljev široka.

Na evropski strani in scer na zapadnem izhodu Bosfora leži Carigrad (Istambul, Konstantinopol), glavno in stolno mesto (grad) turškega carstva. Vstrie, na azijski strani, je Skader (Skutari), predmestje Carigradsko.

Dardanele.

Ožina morska med egejskim in marmornim morjem se imenuje Helespont. Dolga je 8, široka čert do 1 milje. Uterjena je s 4 gradiči, ki se zovejo Dardanele; dvoje njih leži na evropski, dvoje pa na azijski strani. Terdnjave te so ključ in obrana Carigrada, ker branijo prihod do njega.

Okolica Helesponta je verlo znamenita, ne samo zavolj lepote in tverdine, temoč tudi iz povestnice nam je znana. Ondi je namreč silni Kserkses, kralj perzijski, most bil zagradil, prevēsti vojsko svojo nebrojno, in podjarmiti Grecijo, kar pa ni dosegel (leta 480 pred Kristovim rojstvom.)

Sinope.

Ker se od tega časa, kar so Rusi Turkom toliko bark sožgali, mnogo govori od mesta Sinope, kjer se je to zgodilo, naj povemo kaj malega od tega sedaj zgodovinskega kraja.

Mesto Sinope (pri Turkih Sinub) leži v Anatolii (Mali Azii) na severnem bregu črnega morja na cesti iz Carigrada v Trebisondo (Trapezunt), se prištevava k velikemu pašaliku Angorskemu in ima 8 do 10.000 prebivavcev. Mesto je postavljeno na ožini otoka, ki se v morje raztega. Luka leži na vshodu mesta, varje jo vterjeni nasip, in branijo jo baterije na gradbah, veliko in močno štirivoglato zidovje, ki spominja na čase gerških cesarjev. Na zapadu je druga luka, imenovana Ak-liman (luka bela). Imenitno je bilo mesto to zavolj brodarne (arsenala), kjer so Turki izdelovali svoje vojaške barke (brodove); ta brodarne je edina bila razun Carigradške. Tu so se tesale fregate in veliki brodovi. Okoljno pogorje daja tudi les, ki je prav dober za barke. Inženirji so večidel tujei v službi turški, delavci so Gerki, ki dobivajo po 15—18 krajc. plačila na dan. Gradbe Sinopške luke pa so bile v naj slabšem stanu. V letu 1808 je poslanec francozki, spoznavši imenitnost tega mesta, poslal tjē dva francozka dostojnika in dva poddostojnika, da bi gradbo popravili. Njih perva skerb je bila, postaviti baterije na koncu predgorja, da bi branile vhod v luko. Dalje so postavili nekatere manjše gradbe, ktere pa niso bile dovolj dokončane. Te gradbe se čez 40 let niso nič popravile. Rusi so napadli Trebisondo v letu 1807, so pa bili zapodeni, in ker se ni pred mestom Sinope nikdar sovražnik prikazal, so mislili Turki, da je ondi varno pribežališče; al strašno so bili goljufani zavolj svoje zanikernosti. — Mesto Sinope je postavljeno iz staviva nekega bivšega gerškega me-

sta, iz ostanjkov Mileških, ki je stalo na ožini, kjer zdaj stoji Sinope. Bilo je rojstni kraj Diogena, glavno mesto Mitridata. Lukul ga je v svojo oblast dobil v 71. letu pred Krist. rojstvom. V hišah so vzdani gerški in paflagonski napisi, raztolčene sohe itd: Sinope, kakor vse druge mesta v Mali Azii, nekdanj tako premožne in v izobraženosti naj perve, so, kar so pod vlado turško, v naj revnišem stanu.

Slovanski popotnik.

* „Neven“, lepoznanški zabavni in podučni list, izhaja letos v Zagrebu na stroške „matice ilirske“, in izrečeno je vredništvo dobroznanemu gosp. Jos. Prausu, bivšemu vredniku „Südslav. Zeit.“ Novi gosp. vrednik, ki je vēs mož za to, da se dvigne edini lepoznanški časnik na Jugoslavenskem na večjo veljavo, je razglasil vodila, po kterih če postopati v vredovanju omenjenega lista, in iz kterih previdimo, da bo — z edino izključbo politike — obsegal vse vejice, ki sestavljajo obširno drevo krasnoslovja v prozi in poezii, in bo donšal mnogoverstne podučne in kratkočasne (zabavne) sestavke tudi za ženski spol. Slovstvo (literatura) jugoslavensko sploh bo našlo obširno mesto v „Neven-u“, kteremu pod novim vredništvom pošljemo serčno „dobro došlo!“ Cena za celo leto po pošti mu je 5 fl.

* Tretji natis predelane in popravljene Janežičeve slovenske slovnice za Nemce za šolski in domači poduk pod naslovom: „Leichtfassliche slovenische Sprachlehre für Deutsche zum Schulgebrauche und Privatunterrichte von Anton Janežič“ je prišel te dni v Celovcu na svetlo. Bukev, ki so doživele v kratkem troje iztisov, ni treba na dolgo priporočevati; že to, da sta se dva iztisa tako hitro pokupila, je djansk dokaz, da neutrudljivi gosp. pisatelj je dobro vstregel tistim, ki se želijo učiti prelepi naš slovenski jezik.

* Česki pisatelj gosp. Erben je spisal knjigo pod naslovom „diplomatar“, ki se ravno natiskuje. Ker je delo obširno, bo prišlo še le čez nekatere mesce popolnoma na svetlo.

* Gosp. dr. Fr. Ladislav Rieger izdeluje v českem jeziku statistiko austrijskega cesarstva.

* Kollarova „Slavy dcera“ je neki Slovak predstavil v nemško in jo misli v Olomucu na svetlo dati.

* Presv. cesar je blagovolil napraviti stolico madjarskega jezika na praškem vseučilišču.

Novičar iz austrijskih krajev.

Iz Tersta 13. jan. Nobena novoletnica nas terzaških Slovencev ni toliko razveselila, kakor tista, ki so jo „Novice“ perve oznanile, da so namreč milostljivi knezoškof Ljubljanski obljubili pomoč k izdanju popolnega, nam tako potrebnega slovenskega slovnika. Slava, slava, in hvala Jim! — Velike zasluge si bo pridobil tudi vsak, ki bo pomagal na kakoršno koli si bode vižo, da se to imenitno delo kar je naj bolj moč popolnoma izdá. Težavno je scer delo, pa nemogoče ni. Naj večjo težavo so premagali presvitli knez.

Nujte drugo veselo zgodbo: Nek učenec tukajšne gimnazie, Slovenec po rodu, je prošnjo vložil, da bi bil oprosten se učiti slovenščine; ali sl. šolska vradnja ga je zavernila in mu ukazala, se učiti slovenskega jezika in se vsim, predpisanim preskušnjam podvreči. Tako je prav. Slava šolski vradnji! Ako bi se take nespametne prošnje vliševale, ne bo konca tistih izgovorov, kterih v kancelijah slišimo, ako je treba pisati slovenski in razumeti jezik domači.

Drave prebivajoči. Predlog ambi je tudi Latinec rabil, ker se mu je glajše glasilo, kakor latinski Circumdravi. Ravno v zemlji Ambidravov nahajamo na rimskih spomenikih nar več čisto slovenskih imen, kakor Cuca, Cutio, Plocamus, iz indoslavenskih phallorgij prejetih. Glej naš spis „o Ambidravih.“

2. Moščeniška: rase po celi občini, pa je le redko nasajen.

3. Lovranska: Lovranščina je prava domovina Liburnskemu marunu; tukajšna zemlja je posebno za-nj, lepi marunski gojzdiči so semtertje po celi občini, in on dá Lovrancem, ako obrodí, lep dobiček.

4. Veprinaška: tudi po vsi Veprinaščini rad rase; ali vendar ga Veprinčani ne pridelujejo toliko, ko sosedje njih — Lovranci.

5. Volosko: ta občina ima malo zemljiš, zato tudi nima mnogo maruna; več ga ima semo spadajoča podružnica Opatija.

6. Kastavska: v celi veliki Kastovščini rase marun samo v podružnici Rukavcu, in po nje okolici na Veprinaški meji; drugod okoli se ga ne najde razun kakšnega posamnega stebela; ali pravi marunski kraji so Lovranščina, Veprinaščina, Opatija, in nekoliko Moščeniške Drage.

Te občine leže vse na juterni strani gore Učke (monte maggiore) in tako imenovane Veprinaške in Kastavske gore; so precej bregovite, in imajo malo ravne zemlje. Marun rad rase do blizo srede Učkine višine, in precej više kakor ters. V vsaki občini je saj jeden ali več mož, ki umejo dobro marun cepiti (ker vsak tega ne zna) in ki imajo zato potrebno sprav. Take najmejo drugi gospodarji, da ga jim grejo cepit za plačilo. Liburnski marun ni povse tako debel, ko laški; pa je vendar prav lep in sladak; to se vé, da bo pri samem primorji lepši in slaji, kakor visoko v podgorji.

Pri klatitbi v zernu nabrani marun imenujejo brnac, ki ni zelo štiman, ker je rad červiv. Nabrane ježice se vsipajo na kupe, kjer se nekoliko tednov pusté, da se nekoliko vgodé, in kar ga iz njih nadolbejo, se imenuje dubenac, ktereга na tri dele prebirajo, nar debelejega in srednjega za prodajo, drobnega pa za dom. Prav debelim zernom rečejo kobolci, samim luskam brez jederca pa luščaci. Kodar je že marun pobran, ga hodijo otroci še sledit, in to imenujejo poltkovati. Letos ga je dolgo časa strašna suša zadržavala, ter se je mislilo, da ga nič ne bo; ali ko je nadežilo, se je na enkrat, kakor tukaj rekó, zažiríl; in kolikor više v podgorji, več ga je bilo. Prišel je ljudém ko nebeška mana, ker jim je vse drugo suša, vino pa plesnjavina vzela; prodavali so ga cent po 6 do 8 in še več goldinarjev; nar več se ga zvozi v Reko in Terst, nekoliko tudi v druge ilirske in dalmatinske primorske mesta. Le škoda, da tukaj marunoreja ne napreduje, kakor bi lahko napredovala; ali temu je uzrok: pomanjkanje pravega ljudskega poduka, ker naše šole so večidel le mornarjem in tergovcem namenjene.

J. V.

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Sneg rodoviti zemljo.

Marsikdo utegne misliti, da je sneg za zemljo brez vse posebne koristi, ali da merzla vlažnost, ki jo sneg po ledeninah širi, bi utegnila celò škodovati zeliščem in drevju. Al skušnja toliko stoletij nas učí drugač.

Sneg je naj boljša odeja, ki jo narava zeliščem in drevésom dati zamore zoper škodljivost ojstreга mraza. Čeravno je sneg na videz merzel, brani zemljo vendar mraza, ohrani semenski kali potrebno toploto in jo razvija s svojo soliterno vlažnostjo. Modri Stvarnik dela tedaj že ta letni čas, česa je za ohranjenje njegovih stvari treba, in napravlja za prihodnost blagoslov, ki ima nas in toliko žival rediti. Narava je vedno delavna, tudi ko se na videz zdí, da počiva, in nam pripravlja

obilo dobrega, tudi ko se zdí, da nam ga jemlje. Spoznajte tudi v tem, bratje moji, dobrotljivo previdnost milega Boga. Glejte kako dela tudi ob nar ojstrejšem letnem času, da bi blagor naš pospešila; kako neprenehoma za nas dela, in nam skrivaj delí bogastva narave in pri vsem tem še naše pripomoči ne terja.

Kar se godí vsako zimo dobrotljivega za naravo, to se dela vsaki dan za ohranjenje ljudi. Kar se nam danes nekoristno dozdeva ali celò škodljivo, nam je pozneje v prid in srečo. In ko menimo, da se Bog z našimi zadevami ne pečá, napravlja že skrivaj, česa je treba, da nas reši iz te ali úne nadloge, nam to ali uno podelí. Kolikokrat se v svojem pričakovanju prijetno goljufamo! Ko se nam kakšna nadloga bliža, menimo berž, da nas bo konec. Al glej! — izid pokaže še le očitno, da pospešiti srečo našo je treba bilo nadlog, ki so nas zadele.

Bog pa ni zemlje le edino zato pogernil s snegom, da bi jo grel, temuč tudi zato, da bi jo rodovital. Koliko truda nam je treba, da njivo pognojimo, kakor gré! In kako lahko doseže narava ta namen! V snegu je skrita neka moč, ki ni manj koristna, ko dež in vsako drugo gnojenje. Ko se sneg na soncu omehčá ali topí pri južnem vremenu, se cedí njegova soliterna vlažnost globoko v zemljo in napolnuje ceví ali korenine zelišč z življenjem in z rodovitnostjo obilno. Kdo bi se ne spomnil pri tem prilike, v kateri nam Bog blagoslovni vspeh svoje besede pred očí stavlja: „Kakor dež „in sneg pade z neba, pa se nazaj ne verne, temuč „zemljo moči, jo rodoviti in ji rast daja: taka naj bo „tudi z besedo, ki iz mojih ust gré; prazna se nima k „meni poverniti, temuč naj stori, kar mi je všeč, in naj „spelje, za kar jo pošljem“.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Pervi članek.

(Dalje.)

§. 5. Mesta ¹⁾.

Vsa zemlja, ktera je Rimljanom pod političnim imenom Norikum znana bila, je bila prvotna domovina vindiškega plemena. Pozneje je celtogališko pleme Bojev privihralo v Norikum, Norejo poborilo in Norčane sprijelo kot zaveznike svoje. Cesar te zgodbe omenja v popisu vojske gališke ²⁾.

Težko je dokazati, kako deleč so se Boji razširili po noriški zemlji, ali vendar, ako na imena noriških mest se ogledujemo, vidimo, da niso samo od Batavodura (današnje Pasave) kraj levega pobjezja Dunaja se naselili, temoč tudi kraj pravega doli do meje Norika, ktera je pri današnjem Klosterneuburgu iskati. Odsedanje gornjo-austrijske pokrajine so obsedli okrožje od reke Anize (Enns) do reke Ina. V dandanašnji vojvodini štirski niso bili dosti čez rotenmanske Tore prišli, v katerih okolici je bojiško mesto Grabromagum stalo.

Naj preje hčemo tukaj celtiške mesta, ki so ležale v Noriku, pregledati, in njihov pomen izsledovati po jezikoslovnih preiskavah.

Nar imenitniše mesto galiških Bojev v Noriku se naselivših je bilo: 1. Bojodunum ³⁾, današnji Innstadt na ustju reke Ina, kjer se v Dunaj (Donavo) steka. Ime mesta pomeni terdnjava Bojev ⁴⁾, ker

¹⁾ Forbiger, Handb. der alten Geog. str. 325. 326. — ²⁾ Caesar Bellum Gall. I. 5. „Bojosque qui trans Rhenum incoluerant et in agrum Noricum transierant Noreamque oppugnant receptos ad se socios sibi adsciscunt.“ — ³⁾ Itinerar Antont. Tab. Peutinger. — ⁴⁾ Zavoljo noriških mest

dur¹⁾ pomeni v celtiškem jeziku securitas, certus, firmus. — 2. Stanacum, današnji Stein v gornji Austriji, ne daleč od Dunsja. Pomena imena nemorem izslediti. — 3. Bedajum, današnji Burghausen, ne daleč od iztočja Salce v In. Tudi pomena tega imena ne poznam. Na rimskih kamnih se najde božanstvo Bedaius²⁾; gotovo je celtiško, ker v indoslavenski mitologiji ne najdem nobenega sledu. — 4. Marinianum, današnji Marienbüchel, gor od mesta Velsa ležeče. Mar³⁾ pomeni v celtiškem jeziku toliko kot magnus, tedaj Marinianum = Velkovec, Grossheim. — 5. Tarnantone, današnji Neumarkt v solnogradškem okrožju. Tar⁴⁾ pomeni v celtiškem jeziku trans, čez, ali kaj nan, tega nevém, pri Césaru najdem rod gališki Nantuates. — 6. Artobriga, kraj Salcahe ležeče mesto, gor od Juvava. Art⁵⁾ pomeni v gališkem narečju kamen, in briga breg, tedaj Artobriga = Steinberg. — 7. Laciacum blizo današnjega Frankenmarkta v Solnogradškem okrožju. Pomena tega imena nemorem izslediti. — 8. Tergolape v okolici današnjega Lambaha, južno od Velsa ležeče mesto. Targa⁶⁾ pomeni v gališkem jeziku scutum, škit, ščit, Schild. — 9. Ernolatia, današnji Lietzen v gornjem Štajeri na austrijski meji; korenike tega imena nevém, in ker v slavenskem jeziku je ne najdem, imam ime za celtiško. Za celtiške mesta še imam: 10. Lentia, današnji Linz, 11. Laureacum, Lorch, 12. Elegium, Erlach, 13. Anelape, Pechlarn, 14. Namare, Mölk, 15. Trigisamum, Traismauer, 16. Pirustortus, Schönbüchel, vse na pravem pobožju Dunaja ležeče. V današnji štajerski vojvodini najdem samo sledeče mesta s celtiškim imenom: 1. Gabromagum od gabar; gabar se veli v celtiškem jeziku capere, loviti, — primeri: slovenski habati, tedaj Gabromag lovsko polje. Muhar jih postavlja v rotenmansko okolico. 2. Tartusana, ktero Muhar na rotenmanski tori išče (am Rottenmanner Tauern).

(Dalje sledi).

Slovanski popotnik.

* Premembe pri časopisih austrijsko-slovanskih. V prvih listih „Novic“ lanskega leta smo podali pregled časopisov, ki so izhajali v različnih narečjih slovanskih v austrijskem cesarstvu. Od te dobe je nekoliko časopisov nehalo izhajati, in drugi so začeli izhajati; o tej premembi sledeče naznanimo:

Nehala sta izhajati: „Pražski posel“, časopis prstonarodni, ki je izhajal v Pragi, — „Slovenska Bčela“, leposlovni časopis, izdavan v Celovcu.

Začeli pa so na novo izhajati: „Svetovid“, serbski list za omiko, novosti, tergovino in modo. Vreduje ga gosp. Aleksander Andrić na Dunaju. Izhaja po dvakrat na teden v velki obliki. Cena mu je na leto 10 for. — „Lada“, list rusinski za razveseljevanje in podučenje deklicam in mladenčem. Vrednik mu je Severin Gavrilov Schovič. Izhaja v Lvovu enkrat na teden. Cena mu je 6 for. na leto, — „Zlate klasy“, časopis česki s podobami za izobraževanje in zabavo mladosti. Cena mu je na leto 5 for., — „Kolo“, novi

tukaj enkrat za vsigdar opomenim, da jih sem postavljam, kakor jih najdem na Peutingerjevih tablah; zavoljo njihove nekdanje lege pa se deržim povsod, kjer svojega mnenja ne pristavljam, mestopisja Muharjevega, kakor jih je v svojih historijskih delih „Altrömisches Norikum“, „Geschichte der Steiermark“ in v zemljovidih „Tabula Norici romani“ in „Styria romana“ odločil. — ¹⁾ Dr. Zeus Grammatica Celtica Lipsiae 1853 str. 30. — ²⁾ v. Heffner das röm. Bayern str. 92. — ³⁾ Dr. Zeus Gram. Celt. 19. 824. — ⁴⁾ Ravno tam, str. 823. Zna biti, da je ime „Tarnantone“ nastalo po celtiškem božanstvu Taranu, bogu groma. — ⁵⁾ Ravno tam, str. 78. — ⁶⁾ Ravno tam, str. 162.

tečaj; vreduje ga Mirko Bogović. — Zagreb. „katolički list“, vreduje ga Jos. Torbar; cena mu je 5 fl. 20 kr.

* Knjiga S. Palackove „zgodovine vojske hušiske“ v nemškem jeziku se ravno tiska, zapopade: Böhmen und das Baseler Concilium. Sigmund und Albrecht.

* V Szantovi (Bački stolici) se je našlo 1003 dobro ohranjenih penezev. So iz poslednjih let vladarstva kralja Vladislava II. in Ludovika II, pred bitvo v Mohaču.

* V ruskem jeziku je nedavnej prišla prestava slavnega Humboldovega dela „Kosmos“ na svetlo. Prestavil ga je Gusev, in Frolov v Moskvi izdal. Močno hvalijo prevod.

* Ruski pisatelj Chotinsky je izdal zgodovino parobrodov in hlaponov. Chotinsky je znan izversten pisatelj, posebno v prstonarodnem slovstvu.

* V Kraljevem gradcu na Českem je prišel na svetlo „Školnik“ za leto 1854 z učiteljskim koledarjem. To je tretji letnik. Izdaja ga Anton Šrutka. Velja 40 kr.

* Karl Straky je izdal več basen v českem jeziku, ki so posebno mladosti priporočiti. Za poskus podamo jedno:

Nova in stara kopa.

Čversta kopa slame, novozaložena —

Tak visoko dvigala se ni nobena —

Zasramuje kope stare, poležane,

Nizke, vele in na eno stran ugnane.

Kar zavernejo ji stare, poležane

In odterga glavo kope bahajoče.

Pa potegne strašna burja vihrajoče

Kope nizke in na eno stran ugnane;

„Vidiš, sestra naša! Bog ga ponižuje,

Kdor oholo svoje starše zaničuje.“

Za poduk in kratki čas.

Hudobna mačoha in dobra pastorka.

Liburnska narodska povést.

Neka hudobna ženska primoži s svojim revnim možem malo deklico z imenom Marica. Potle ji Bog dá še eno pravo hčer, ktero ljubi in goji več ko oko svoje. Pastorke pa, ki je bila dete dobro in prelepo, kar ne more s krajem očesa viditi; zato jo preganja, muči in mori, da bi jo poprej skončala; meče ji nar slabeje ostanke jedi in še te kakor psu; celo kačjega repa, ako bi ga bila imela, bi ji ga bila dala jesti; in namesto na posteljico, jo pošilja v neko staro korito spat.

Ko pisana mati vidi, da je deklica pri vsem tem dobra in poterpežljiva, in da lepši rase ko njena hči, si misli in misli, kako bi našla uzrok sirotico spoditi od hiše, ter si eno izmisli.

Nekega dne pošlje ona svojo hčer in pastorko volno prat; hčeri dá bele volne, pastorki pa černe, ter ji ostro zažuga: ako mi ti te černe volne tako belo ne operesh, kakor jo bo moja hči, ne pridi mi več domú, sicer te bom iztepla od hiše. Ubožica pastorka mило plače, prosí in govori, da ji tega ni mogoče storiti. Al vse je bilo zastonj. Ker vidi, da ni milosti, operti volno in gre plakaje za polsestro. Ko pridete na vodo, razpertite svoje bremena in začenjate prati; kar se jima neko lepo belo dekle od nekod pridruži in ju pozdravi: „dobra sreča, prijatlici! jeli vama treba pomoči?“ Mačohina hči posmehovaje reče: meni ni treba pomoči, moja volna bo koj bela; ali tukajle naše pastorka ne bo tako koj“. Na to stopi uno tuje dekle k žalostni Marici rekoč: „daj! bove vidile, ako se bo dala ta volna oprati belo? Obé počnete zdaj žiklati in prati, in hipoma se beli černa volna, kakor mladi sneg. Ko operete, spet una bela prijatlica nekamo zgine. Mačoha vidši to belo volno, se čudi in jezí, da nima uzroka preganjati pastorka.

in poleti, naprava višje modrosti, ktera po nar tanjšni razmeri določuje spremembe zemlje in razdeluje po enaki meri počitek in delo. Po nji se spreminjuje vsak prizor narave ob tistem času in po tistem načinu, po katerim se ohrani popolnost občinstva. Čeravno se vlada svetá naši kratki pameti včasih dozdeva nepristojna, je vendar skoz in skoz modra in dobrotljiva. Sedaj ko zemljo vidimo z ogreyajóčo obleko zagernjeno, se pripravljá za novo cvetje in nov sad, kterege bi pričakovati ne mogli, ako bi zemlja pozimi ne imela počitka? Al bi mogli čez nekatere mesce veselo „žetvino pesem“ prepevati, ako bi se narava sedaj pod snegom in ledom ne pripravljala za novo žetev? Tako je zemlje počitek le novo stvarjenje!

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Pervi članek. — §. 5. Mesta.

(Dalje.)

Povedali že smo, da je vsa noriška zemlja bila prvotna domovina Slovencev, in tudi po naseljenju celtiških Bojev niso gotovo iz gore imenovane pokrajine Slovenci do čistega iztirani bili, ker vémo, da prevladajoči narodi le vsikdar narpervo nad mesta gredó in tiste obsedejo, da ložej iz njih tlačijo podjarmljeni narod in ohranjujejo v pokoršini. Da so noriški Slovenci stanovali po solnograškem okrožju, poterdjuje: 1. ime mesta Juvavum, sedanji Solnograd. Ime mesta smo že razložili, in spet bomo na njegov pomen nazaj prišli. Mesto Juvavum se tudi najde pozneje pod imenom Petena. V Solnograškem diplomataru Nr. 10 se velí solnograški škof „episcopus petensis“ in ravno tam pod čislom 12. stoji sledeče: „Bulla seu literae Leonis papae de anno 798 pro Arnone archiepiscopo ad ejus comprovinciales: Arnone archiepiscopo Juvaviensium, quae et Petena nuncupatur“. Od kod pride to ime v onem času? — morebiti od vet = vit, tedaj toliko kot Juvavia, ali od besede petj, kar v rezianskem narečju pomeni: pečino, sansk. patta, *πετρα*, petjera, peščera? — 2. ime mesta Ovilaba, Ovilaba (Wels) od vil = vol, Veles, Ovilabis je polatinčena oblika; — 3. ime rimske postaje Vetoniana, današnji Petenbach dol od Velsa ležeč. Čeravno v cerkveni slovenščini in v živih narečjih se beseda Vet, vit = vol — bik — govedo ne najde več, je vendar le verjetno, da je starim Slovincem znana bila. Še današnji dan imamo na štajerskem Slovenskem ves z imenom Vitomarci, in tej vesí sosedne se velijo Terbetinci (terbač na Štajeru = bikovec, bikasta glava), Biščani od bis, der Auerochs, Vilošnjak, Ternovci (od vil = vol, ter = tor, tur), Gočova (od gô, sanskritski junec, od kodar govedo) Voličina. To nam je veljaven dokaz, ker smo že več synonymnih imen vesí našli enega pomena. V sedanji štajerski vojvodini, kar je je spadalo v Norikum, so bile sledeče slovenske postaje in mesta ob času rimskega vladarstva znane: 1. Surontium, današnji Unterzeiring, slovensko mesto po boginji Zori, Zuri. imenovano. Glasnika s in z je Nemeč skoro povsod v svoj Z spremenil, na primer: Sura, Zeyer, Selce, Zeltschach, — glasnik u pa v svoj lajavni ai, eu, oi, au, na priliko: Lublana Laibach, Luče Leutschach, Rohatec Rogatec Roitsch, Logatec Loitsch, Lubno Laufen itd., tako tudi Surone v Zeiring. Imenu Suronc, Surontium, primeri ime reke Sure na Kranjskem. — 2. Viscelae v gornjem Štajeru po Muharju kraj Mure ni daleč od gornjega Voliča (Oberwölz od vol). Ime mesta se izpeljava od bis =

bik, vol, tur. Zatrán oblike primeri ime grada in vesí na dolnjem Štajeru Bisele. Latinci so glasnik B večkrat z glasnikom V spremenili; tako nahajamo Danubius mesto Danubius¹⁾. Ravno to storijo sedanji Slovenci govoreči nemščino, kteri pravijo Bein namesto Wein, Basser namesto Wasser itd., in Nemci pisaje slovenska imena Wabitsch namesto Babič. Tudi glasnik b najde se postavljen za glasnik v, na primer: acerbus namesto arcervus, bacca namesto vacca. — 3. Sabatinca, današnji Kraubat, od sabha, sanskritski hram, slovenski saba, soba, izba, ispa, jispa; sabha se velí tudi v sanskritu luč, primeri: česko svetnice, Kammer, v protislovju k temnici, dunkle Kammer, Kerker. V desetem stoletju se je ta kraj velé pagus Crauati, pagus Chrouat, praedia Chrouata²⁾. itd. — 4) Murium in Murio, današnja Murava, od mur = bik, vol Živatov. Nahaja se tudi pod imenom Immurio zavoljo predstavljenega glasnika i, primeri: način pisanja Volga in Ivolga, Spolin in Ispolin pri severno-slavenskih pisateljih. — 5. Noreja. Pomen tega imena in lego mesta bomo razlagali pozneje. — 6. Solva, današnja Lipnica. Pomen tega imena bomo razložil v članku o „Višnutovem častju“. — 7. Collatio. Muhar je iskal to postajo v okolici slovenjograški; morebiti opominja sedanji Gallenhofen (Golovec?) na stari Collatio. Gotovo je ležalo v tej okolici, in tudi ime terga „Stariterg“ kaže na nekdanjost njegovo. — 8. Upelae. Nekteri íšejo to postajo v današnjem tergu Vitanje, drugi v tergu Velenje. Obe imeni kažete na staroslovensko poznamljenje ap, op, up, sanskritski apen = bik, vel (primeri česko Veles namesto Voles) vil, vol. Z besedo up je v zavezi glagol upiti clamare, kakor glagola bečati z besedo bek, bik, in boare z besedo bos. O pomenu besede ap, op, up (sanskritski apen), slovensko-hrvatski z digamom jap, japa, japica, bomo v 2. članku obširnije govorili. — 9. Celeja, Cele. O pomenu tega imena smo že govorili, in bomo v 3. članku sopet priložnost imeli izsledovati njegov pomen. Vse te štajerske mesta so, kakor poterdjujejo njihova imena, prvotno slovenske bile. (Dalje sledí.)

Ozir po svetu.

Življenje Turkov, njih navade in šege.

(Na dalje iz 103. lista I. N.)

Turki pri jedi ne sedé za mizo, kakor mi. Njih navadna miza so tla, ktere v ta namen pokrivajo z usnjem ali suknom, okoli kterege se vsedejo z navskriž sključjenimi nogami po šegi jutrovih dežel. Na sukno ali usnje postavljajo majhno nizko mizico ali kozico (Dreifuss), na ktero pride velika okrogla skleda iz pocinjene kotlovine. V ti skledi se nosijo jedí na mizo. Vsak jedec ima pred sabo opresen (nekvašen) kruh v podobi mlincov (Pfannenkuchen), ki namestujejo naše okrožnike (tálarje), kterih nimajo Turki. Tudi nožev in vilic ne potrebujejo. Edino mizno orodje so lesene žlice, ktere skupoma ležé na usnji. Pri mesovji ali scer bolj terdih jedílih si pomagajo s persti.

Poglavitna in Turkom naj ljubši jed je pilav, to je, na vodi kuhani in močno s poprom začinjeni rajž; premožniši jedó s pilavom vred piščeta, race in kostrunovo meso. Mesnate jedí pri Turkih niso navadne, in če jih jedó, jih dajo večidel kuhati, malokterikrat péči. Bob, grah in drugi vertni sadeži so jim naj bolj navadne jedíla; ravno tako tudi okisane močnate jedí. Pri jedi navadno pijó le vodo.

¹⁾ Handbuch der römisch. Epigraph. v. Zell. II. 63. — ²⁾ Listine Henrika I. leta 954. Listina Ottona II. leta 978. Solnograške listine iz stoletja 11.

toplim, kakoršno spod krave pride. Tretji ali četrty teden že posnemajo mleko, ga pa za vžitek telet pogrevajo, da je toplo kakor spod krave. Pozneje pa ne dajejo teletu več posnetega mleka matere njegove, ampak kakor pride tudi od družih krav. Tretji teden pokladajo teletom že enmalo dobrega sladkega sená ali zrezanega krompirja in pese, tudi mervico starega kruha. Živinče se kmalo privadi te piče. Večkrat na teden dajejo teletom tudi za pijačo kuhanega lanénega semena ali v gorki vodi stopljenih lanénih preš, katerim pridajajo včasih enmalo posnetega mleka ali siratke. Mnogokrat tudi jajce vmešajo mleku.

Tako ravnajo od 4. do 7. tedna, med tem dajejo zmiraj več suhe klaje, postavim, sena. 7. ali 8. teden se odstavi tele od mleka, in dobiva vode ali siratke. 10. ali 12. teden že dobiva trave zraven sena vsak dan enkrat in zmiraj več. Tako se privadijo paše, na katero — blizo hiše — se ženó 11 ali 12 tednov stare. Naj raji jih ženó prvi-krat na pašo na sv. kerstnika dan.

(Dalje sledi).

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Naprava snega.

Al je tudi vredno premišljevatí to vsakdanjo prikazen v naravi? O nadpisu tega premišljevanja bode znabiti marsikdo mojih bravcev to mislil. Al moj namen je obrniti njih pazljivost na ta čudež in jim v napravi snega pokazati razgled, ki je mikaven za vsacega miselnega človeka.

Sneg obstóji iz vodenih delov, ki so zmerznili v zraku. Zmerznjena voda je led, in sneg se tedaj od ledú ne razloči v ničesa, kakor v tem, da voda ledú zmerzne v svoji navadni gostosti — voda snega pa le takrat, ko se nje delci razdelé ali spremené v puh. Po mnogih skušnjah se je našlo, da sneg je štiri in dvajsetkrat tanjši ali redkejši od vode, in da sneg, ki je še le padel, deset do dvanajstkrat več prostora povzame, ko njegova voda, ko se raztopí. To bi ne moglo nikakor biti, ako bi sneg silno raztegnjena voda ne bil. — Vendar pa je sneg še nekaj več ko zgol voda, zakaj naprava njegovih delcov in njegove lastnosti se ne zlagajo popolnoma ne z vodo ne z ledom. In v tem obziru je sneg res čudna reč. Ko v višavi zbrani puhí zmerzujejo, se jim pridruží nekaka solitarjeva kislina (gnjilec s kislicom), ki v zraku plava, in zadobí podobo majhne šesterovoglate sulice ali kopke. Med tem ko se zbira mnogo tacih majhnih sulic vkup, postanejo vodni delci, ki se med njimi znajdejo, terdi in se vledenijo (kristalizirajo). To napravi šesterovoglate snežinke ali majhne zmerznjene obročke, ki obstóje iz ravnih iglic, katerih se spodaj na obéh stranéh krajše sulice primejo; toda njih podobo spremení mnogokrat veter, ki piše na nje.

Kako čudno bi se nam zdelo vpodobljenje snega, ko bi ga ne vidili vsako leto! Al bomo pa zato, ker se prigodé nekteri čudeži večkrat, manj marali za-nje? Nikar, premišlujmo jih še skerbnejše, in občudujmo močnosť božjo, ki ima vsaki letni čas tako neskončno obilo pomočkov, s katerimi pospešujejo korist in radost ljudi. Kdo smé po pravici tožiti, da zima je brez mnogoverstnih veselíc? Al ni prečudno viditi, kako nareja narava celó snežinke po nar natanjčniši razmeri, kako neskončno je število snežink, ki padajo z neba, in v koliko podob se voda pod stvarljivo roko božjo spre-

nja. Sedaj se vpodobi v točo, sedaj se sterdí v led, sedaj se spremení v slano, sedaj v snežinke brez števila. Vse te spremembe so namenjene za potrebe zemlje, v prid vsim stvarém.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Pervi članek. — §. 5. Mesta.

(Dalje.)

Današnjega Kranskega je majhna stran spadala pod Norikum; imenitniše mesto je bilo edino Adrans, današnja Trojana. O početku in pomenu imena smo že govorili. Vse druge mesta so spadale pod Panonio, kjer bodo tudi po redi razložene.

Vojvodina Koroška je spadala vsa pod Norikum; najdemo tedaj ob času rimskega vladarstva sledeče imenitniše slovenske mesta in postaje: 1. Juena, med današnjim Jaunsteinom in Globasnico, od jun, junec, symbol Živatov. — 2. Virunum, Berunion pri Suidatu, Varunum na tabulih Peutingerjevih od ver, var, ber, berev, brav, berun = morjeseec, aper. Obširno razlaganje imena tega mesta beri v našem spisu „o Ambidravih“. Imenitno mesto je ležalo na celovškem polju (Zollfeld) in bližnja sedanja Varpja, Vaprja ves, edini ostanek in žalostni spominek nekdanje slave, je še ohranila ime velikega mesta noriških Slovencev. Nadjamo se, da v svojem delu bodemo v stanu slavo tega mesta natanko popisati. — 3. Matucajum, današnji dan Zwischenwässern, kjer se Motnica steka v Kerko. Lepšega slovenskega imena pa starinoslovec ne more najti, kakor je Matucajum = Medtokajem, Madtokajem. Glasnik *a* je stariši kot *e*, primeri sanskritski madhja, latinski medius, slovenski med, madhu sanskritski, med (Honig) po slovenski. Po Pohorju, Koroškem in Kranskem še dan današnji glasnik *a* radi izgovarjajo namesto glasnika *e*, na priliko: navém namesto nevém, naroden namesto neroden, aden namesto eden, ruski odin, sanskritski ádi. — 4. Candalicae, sedanji Hüttenberg, od besede kanda, konta, kontina *), Hütte, Haus, sanskritski kundža, kuti, kêta, casa, domus, — primeri: kot, kut, z nosovnico kont, kunt, torej kočá, kuča = kontja, kuntja. Prišli Nemci so tedaj Candalicae predstavili v nemški jezik. — 5. Beliandrum, današnji Engeldorf, zunaj mesta koroškega ležečega na štajerski meji Friezah (v brezih; in den Bergen, zato ima tri brege v gerbu svojem); Ander je bil po indiškem basnoslovju eden dobrih duhov, kateri so čuvali nad Iodio; zna biti, da so tega genija častili tudi Noričani in poznejši Nemci in v Engeldorf predstavili ime mesta Beliandrum. Primeri lastna imena rodovin slovenskih: Ander, Anderka. — 6. Graviaca, Graviacae, današnji Grades, na rečici Metnici ležeča ves; od grava = krava, Gravjak = Kravjak, mesto kravi symbolu boginje Žive posvečeno. *G* = *k* primeri gruška in kruška, gavran in kavran, gerča in kerč, kateri besedi imate enako koreniko, granj in kranj, granica in kranica. — 7. Santicum, Lind, zunaj Belaka, od Sán, der Lind, Drache, Lindwurm. — 8. Ad Silanos, pri Silavcih, Prisilavcih, kraj Sile, menda današnji Arnoldstein. — 9. Saloca, današnji Salach, Zalog, Zalogam. — 10. Tassinemeti. Nekteri iščejo to postajo v današnjih Temencih. Da je

*) Veža Triglavova v Štetiri se je velela Kontina, glej Histor. Anony. v „scriptores rerum Bamberg“ str. 680. V spisu „o Ambidravih“ smo izpeljevali ime tega mesta iz besede Kandol hrt, ali, ker se današnje mesto veli Hüttenberg, se nam nazočna izpeljava dozdeva bolj resnična.

stale na Koroškem, kazeta Peutingerjeva tabla in Antoninov Itinerar, v katerih je cesta iz Aquileje tako poznana:

Aquileja XXXV. M. P.
Ad Silanos
Tassinemeti VIII.
Saloca XI.
Virunum.

Meni pa se ime Tassinemeti ne zdi slovensko, temoč celtiško, in verjetno je, da so celtiški Brenci (Brenci) iz Galie skoz Helvecio in zemljo etrurskih Retov dol do Sile se naselili. Nem pomeni v irškem narečju coelum, nebo, in nemed, sacellum, veža *). (Dalje sledi.)

Ozir po svetu.

Življenje Turkov, njih navade in šege.

(Dalje.)

Po mnogoverstnih stanovih je tudi obleka Turkov različna, vendar so nekatere oblačila, ki jih nosi vsak Turk. Srajca turška, kanys imenovana, je podobna ženski srajci, katero nosi Turk čez široke platnene spodnje hlače; noge ovijajo s platnom, — takim nogovicom — pravijo terlyos, ktere pa včasih namestujejo majhne papuče (pantofelni) iz posebno tankega usnja, čez ktere obuvajo še usnjate žoke, mets imenovane, kateri so na široke rudeče hlače — šakšire — pršiti. Kadar Turk iz hiše gré, obuje še druge papuče. Zraven srajce in hlače nosi vsak Turk še s platnom podvlečeno kamižolo — entari, ktera seže čez kolena, čez to pa pride kaftan, to je, suknja ali hala, ktera je dolga do petá. Ta kaftan zategnejo čez život s pasom in na obeh straneh ga zasučejo nazaj.

To je obleka za dom, v kateri pa noben plemeniten Turk ne gré iz hiše. Čez kaftan nosijo še drugo suktnjo, ki ni zapeta in je enmalo krajši od une. imenujejo jo džuppeh, pozimi je podvlečena s kožuho, poleti je navadno brez kožuha. Rokavi nje sežejo komaj do komolca. Čez džuppehe pa nosijo še mnogoverstne druge oblačila z dolgimi rokavi, ktere imenujejo benyš. Njih obleka je scer draga, pa ni priročna. Profet Mahomed je Turkom priporočal belo in černo barvo pri oblačilih, prepovedal pa jim je rudečo in rumeno. Al oni se ne ravnaajo zvesto po ti prepovedi.

Turki in skor vsi Mahomedanci si brijejo glavo do golega, le na temenu pusté majhen šopek lás, in pokrivajo golo glavo z volnato rudečo kapico, čez katero pride turban. Brado smejo imeti le sultan, ministri, velikaši in sodniki. Vsi drugi morajo zadovoljni biti z vosami (majhen šopek brade pod spodnjim žnablom), ktere pa tolikanj pridniši gleštajo. Turbani so glavni lišp turški in vsih prebivavcev jutrovih dežel. Turbani so mnogoverstne podobe, ktera se preminja po mnogoverstnih stanovih; celò na grobnih kamnih, v ktere so turbani vrezani, se mora zvesto ohraniti podoba njih, kakor so jih nosili ob življenju.

Pohišstvo pri Turkih je tako napravljeno, da streže njih lenobi. V naših sobah je miz, stolov vsake baže, klopí in druge ropotije, da se človek komaj gane. Turk je zadovoljen, ako ima le počivalo (sofo, divan), da se na-nj vsede in pije tobak. V vsaki sobi je napravljeno neko posebno višjo mesto (1 čevlj visoko in 5 do 6 čevljev široko), na katerem ležé žimnice, s platnom ali pavolnato robo prevlečene; in z vajšnicami od enega kraja do drugega previdene. Počivala bogatinov so prevlečene z drago robo, izbine stene pa z ličnimi

preprogami; po tleh so položene drage pletenice. Miz in stolov nimajo; počivalo je tako rekoč edino pohišje; večidel je žimnica, na kateri posedajo podnevi, tudi njih postelja ponoči. Kadar grejo spat, se ne slečejo, amse le odenejo s prešitimi plahutami. Zjutro se pospravi ta posteljna oprava, in spavnic je spet prebivavnica.

Turki nimajo peči ali kaminov. Grejejo se v sobah pri kotlenih ali lončenih žerjavnicah, ktere imenujejo mangale in ki so postavljene zraven počivala. Včasih postavljajo to ogljenko pod okroglo ali štirivoglato mizo, ktera je s preprogami pokrita. Blazinjena klop gré krog in krog te mize, na katero se zamore več oseb vsesti. Ta miza se imenuje tandur. Berž ko prihaja vreme hladnejše, se ženske ne ganejo več od svojih tandurov.

(Dalje sledi.)

O zadevah slovenskega besednjaka.

Misel, kako bi se dal naš slovenski besednjak naglo, lahno, dobro, in — kolikor moč — popolno dokončati.

Gotovo bo visokemu gospodu mecenatu in prejemavcem besednjaka na tem ležeče, da se urno naprej žene to imenitno delo, in, kolikor je le mogoče, pospeši, ter se z ne preobilnim trudom, pravilno ali slovniško, koristno in po sedanji moči in okolišinah doveršeno izdela. To bi se po moji misli narložej doseči dalo z naslednjimi naredbami:

1. Naj se zvoli odbor nekterih slovniško učenih mož v izdavanje besednjaka.
2. Odbor naj zroči zanesljivemu slovniškemu umetniku besednjakove rokopise, ter izvirni Vodnikov spis, prepis in zdelane presojava in cenitve učenih Slovincov.
3. Le-tá vrednik naj spis po pričujočih presojavah in cenitvah zmirom nasproti brez zamude v odkazanih oddelkih dopolnuje ter ga pravilno in ravnosledno vredva.
4. Slednji tako vredjeni oddelik, prejden se v natis dá, naj se prebere vpricho odbora, ki prevdarja poznamvane pomišljeje, znamenitniše premembe, dvome itd., da se vse skupej še posvetova, in, kar je treba se hitro popravi, dostavi itd., in da se sleherna neprijetna enostranost prestreže.
5. Naj bi vrednik svoje delo tako vravnal, da bode s pregledovanjem in dopolnovanjem za nekaj tednov pred natisovanjem, ter naj pomankljive pomene, dvome in drugo, česar odbor kje rešiti ne more, po „Novicah“ razodeva, in častite bravče prosi, da naj, kdor si bodi, urno blagovoli naznaniti, ako se v njegovem kraju za to ali to nemško besedo kak slovenski pomen najde itd. Zakaj vidil sim v prepisu še dosti nemških besed brez pristavljenih slovenskih pomenov.
6. Treba je poskerbeti za naročilo in naglo razpošiljanje gg. naročnikom ali v zvezkih ali posameznih pôlah z „Novicami“ ali drugači, kar je vse še določiti.

To so le ob kratkem moje misli. Kdor vé kaj boljše in primernišega, ali meni kaj dostaviti, naj bi v občni prid blagovolil razodeti, da Slovenci že enkrat popoln besednjak v roke dobimo *).

—n.

Novičar iz austrijskih krajev.

Iz Siska 24. jan. B. Celó zimo je bila tukaj žitna kupčija živa in cena je zmiraj poskakovala; zdaj so pošli zalogi in kupčija spí. — Zadnja cena pšenice

*) Rado izroči vredništvo občinstvu te misli veljavnega in domljubnega jezikoslovca, kakor jih je prejelo. Ker pa se rayno sedaj obravnujejo zadeve, ki tičejo naj poglavniši reč, namreč vredništvo besednjaka, ne moremo poprej nič povedati, dokler ne bo vse gotovo in poterjeno od presvitlega gg. knezoškofa. Vred.

*) Na bavarskih monumentih nahajamo napis Marti et Nemetona, znamnje, da je Nemetona bila nekakšna celtiška boginja (glej Heffner das römische Bayern p. 83.)

Tako nam slika umišljava zgol cvetlice v možgane. Vsi blagri življenja, ki nam jih poželjenja vredne kaže, so lepe podobe, ki pa jih ena sama razsvetljena misel lahko raztopi. Al bi se ti tedaj trud ne splačal, kakšno malenkost v naravi premišljevat, da bi si ta modri nauk vtisnil v serce?

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Pervi članek. — §. 5. Mesta.

(Dalje.)

Da pa so Slovenci stanovali po Turoljskem noter do vališkega kantona, nam pričuje jezik romonski, kateri je ohranil še dosto slavenskih besed. Na primer hočem tukaj memogrede nekoliko takošnih navesti. Posnamem jih iz Konradovega slovnika *). So pa sledeče: Bab, oče, ilirski babajko, — barcha, slovenski barka, — bersar, peči, primeri: pražiti, — blasem, Tadel, slovenski blazen, — bov, Ochs, slovenski vol, — bratsch, Elle, slovenski prač, — brenta, Butte, Kübel, tudi po slovenski brenta, — caza, Geschirr zum Wasser schöpfen, slovenski koza, — cot, Hahn, slovenski kokot, — crepar, verrecken, slovenski krepati, — gada, Mahl, Zeichen, slovenski god, terminus, — grip, Felsen, rezianski gripa, — meisa, Tisch, slovenski miza, — mulaun, Schabe, slovenski mol, — musch, feucht, slovenski močno. mužno, — narunkels, Nieren, poljski nerka, — cumpar, Gevatter, slovenski kum, — pika, Feindschaft, slovenski pika, Hass, — scadella, Schüssel, slovenski skleda, — scaglia (beri skalja) Spann, slovenski skala od kalati, Spalten, — scarza, Rinde, slovenski skorja, skorjica, — tat, Grossvater, slovenski ded, tata, — torta. Ruthe, slovenski terta, — troppa, Menge, slovenski tropa, — tschendra, cinis, Asche, primeri slovenski škindra = iskra, — tschaig, bunt, slovenski čogast, — tschikia, Baumstock, slovenski čok, — tschontschar, plaudern, slovenski čenčati, — zapin, Holzhacke, rezianski in štajersko-slovenski cepin, — zokla, hölzerne Schuhe, slovenski čokla, — zuigl, Wisch, slovenski cula, — crap, Gries, slovenski krupica, — kamutsch, Gemse, reziansko-slovenski kamoča, — cuschina, Küche, slovenski kuhinja, — bargua, Schopf, slovenski berk, bark itd.

Da bi se pač učeni jezikoslovci spravili čez kritično razsodbo furlanskega in romonskega jezika, kakor se še govori v nekih krajih Švajcarskega in Turoljskega, — koliko dobička bi nam ne priraslo za zgodovino in jezikoslovje! Čistoslovenske imena most, vasí, rek in gor v koreniki in obliki pričajo, da so slovenske plemena bile kadaj do Helvecie naseljene, vendar gotovo ni še komaj v sedmem stoletju po Kristovem, marveč že pred izseljevanjem celtogaliških plemen čez Alpe in Rajn. Prebivavci današnjega Turoljskega, posebno južnega, so narodska zmes. Izvirno etrursko-retsko kri je skalil Kelt, in mu izvirni staro-italski jezik zmešal s svojim terdim narečjem; pozneje sta spet Latin in Talijan glodala na njem.

Ravno tako je s furlanskim, kterega izvirnosti je težko dokazati, ker ni gotovo, ali so prebivavci današnje Furlanije bili nar prvi etrursko-retski ali vindiški ali gališki.

Slovensko mesto še je tudi bilo 11. Teurnia od ter, tur, tor, na lurnskem polji, kjer današnji dan farna cerkev sv. Petra v gojzdu stoji.

*) Lexicon Romansch Tudex von Math. Conradi. Zürich 1828.

Tudi mala stran današnjega Turoljskega je spadala pod Norikum. Nar imenitniše mesta so bile: 1. Aguntum, Jannichen, — 2. Loncium, Lienz, in Litamum, od kterega smo že gori govorili.

To so bile imenitniše postaje, tergi in mesta starega Norika. Zna biti, da nismo povsod zadeli gotove lege vsakega mesta, — al naj vsakdo pomisli, da je to sila sila težkareč. Prihodnje preiskave bodo nam gotovo na tanko naznamljale meje, kako deleč so se po Noriku razširjevali celtiški Boji. Da Celti niso pregnali vsih slavenskih prebivavcev iz Norika in Panonie, kakor so mislili nekteri zgodovinoslovci, to nam pričuje jezero kamnov iz časov rimskega vladarstva, na kterih so indoslavenske božanstva predstavljene, in sopet jezero imen iz indoslavenskega bogočastja prejetih.

(Dalje sledi.)

Ozir po svetu.

Življenje Turkov, njih navade in šege.

(Dalje.)

Znano je, da Turki kakor vsi Mahomedanci smejo po več žen imeti, toda le štiri so postavne, vse druge niso prave žene. Tako je zapovedal njih profet Mahomed. Žene ne stanujejo z možem skupaj; one imajo v zadnjem pohištvu posebno stanišče, obdano z vertom, kateri je ograjen z visocim zidovjem. To žensko stanišče, nad kterim čujejo škopci in stare dvoranke, in v ktero ne sme nihče drug kot edini mož priti, imenujejo Turki harem (arabska beseda, ki pomeni toliko kot svetišče ali nedotakljivo). Al le bogatini in plemenitaži zamo-rejo hareme imeti; manj premožni Turčin je večidel zadovoljen z eno ženo, ker jih več preživiti nemore. Ta mu pomaga pri njegovem rokodelstvu. Spremljana od hišnih sužnic sme obiskavati prijatlince svoje, kar v haremu bivajočim ni dopuščeno.

Skor vsak premožniši in imenitniši Turk ima zunaj svojega stanovanja še poslopje, v kterem stanuje pol-leti; to poslopje se imenuje kiosk. Kiosk je lesena hiša, okrogla ali na štiri vogle, zunaj in znotraj pomalana in z mnogimi linami napravljena, ki namestujejo okna. Po kiosku stojé počivala (zofe); po tléh so položene preproge (tepihi.)

Kóran ostro zapoveduje Mahomedanom čedno in pošteno življenje, in cela naprava harema dokazuje, da predpisi njih vére so se vrinili v njih vsakdanje življenje. Žene morajo ločene živeti od vsega sveta, skor kakor v samostanu; noben tuj možk, noben hišen hlapec ne sme stopiti v harem; le ženske sužnje strežejo ženskim. Clò naj bližnjiši zlahtniki, kakor bratje, tastí itd. smejo le ob bajramovih praznicih, ob ženitninah in pri obrezovanju otrok priti v harem in ž njimi govoriti in še takrat le v pričo sužnic. Le z naj bližnjiši zlahtniki, med kterimi kóran zakon prepoveduje, sme gospodinja govoriti brez ogrinjala čez obličje. Zdravnik sme bolno turško ženo obiskati le v pričo moža ali sužnic njenih, — gorjé mu, ako bi ji žilo šlatal in roka bi ne bila odeta z mušelinom!

Po tacih postavah ni skor mogoče, da bi se ktera žena pregrešila zoper čednost in sramožljivost. Če hočejo Turkinje se kopat iti, svojo zlahto obiskati, kaj kupiti ali sprehajati se, jih morajo vselej spremljati druge žene in cela truma sužnih. Visoke gospé se prikažejo malokterikrat očitno, ker po turških šegah je nespodobno iz hiše iti, ako ni posebne sile. Zato se vidijo po ulicah le žene naj nižjih stanov, pa tudi teh obličje je pokrit; oni grejo spodobno in le redkokterikrat govore s kterim.

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Koristnost mraza gledé zdravja.

Ob ojtrem zimskem mrazu je navada, da ljudje druge letne čase močno povzdigujejo; zoper mraz pa tožijo. Spomlad, poletje in jesen, dasiravno se ob svojem času po vrednosti ne cenijo, dokler se njih dobrote uživajo, se sedaj silno hvalijo. Tak pa je že človek navadno, da dobrega ne ceni, dokler ga ima, temuč njegovo vrednost še le takrat spozná, ko mu je vzeta bila.

Al so pa res uniletni časi edini naše hvale vredni? Al je zima zares sovražnica veselja, protivnica zdravja našega? Da resnico prav spoznamo, dajmo premisliti brez vse enostranosti, kakšne koristi nam podeluje zimski čas gledé našega zdravja.

Spomlad in jesen ste zastran večidel naglih sprememb vremena za zdravje nevarna letna časa. Prašajmo zdravnike in povedali nam bojo, da spomladi in jeseni se rado množi število bolnikov, — prašajmo kmetovavce in živinozdravnike, in tudi oni nam bojo odgovorili, da dokaj je boleznin, ki so tako rekoč lastne spomladanskemu in jesenskemu času. Poleti je zrak zlo stanšan poln puhov, ki so dostikrat že pokvarjeni, ali saj k gnjilini nagnjeni. Poletje je čas, v katerem se človek, zlasti ako so noči hladne, nar ložej prehladi, kar potem mnogo hudih in smertnih boleznin napravi. Zima, to je, suha, merzla, prava zima je vsih teh škodljivih nasledkov prosta. Čisti zrak odvraca veliko nar strašnejših boleznin, ki scer izvirajo iz spridenega, in mraz konča ali popolnoma mnoge dolgoterpeče bolezni in kuge, ki so razsajale poleti in v jeseni, ali jih saj začasno zatara. Zmerno puhtenje kože zljajša teló poletinske teže, sčisti kri in stori, da človek raji je in dobro prekuhuje vžiti živež. Čist in kislica poln zrak razveseli serce. Mraz stisne goste, terdne dele telesa skup, ki so poleti vsi ohlapnjeni bili, in tako močno krepča celi život. Kako težavna nam je huda poletna vročina! Kako trudno in leno postane teló, če se človek v prostem zraku dolgo mudí, in, tako rêci, breme soparnega ohlipa nosi! Kako željno pričakujemo hlada noči, da se zopet okrepča naše teló. Teh neugodnost nimajo jasni zimski dnevi. Človek čuti neko posebno nagnjenje k gibanju in veselju, in neko prijetno lahkoto v vsih udih. Mraz nas sili k hitrejšemu gibanju, da se mali neprijetni občutek mraza spremeni v toliko prijetniši čutlej gorkote.

V tvoji moči je tedaj, bravec moj, si zdravje in veselje pospeševati tudi pozimi. Stvarnik je tudi ta letni čas za tvoje blagostanje skerbel, in narmodrejše naprave naredil, s katerimi se sreča njegovih stvari lahko ohrani in pomnoži. Če nisi pozimi tako zdrav in vesel, ko v drugih letnih časih, si tega dostikrat sam kriv. Znabiti da čas v lenobi tratiš, — znabiti da si v vročih izbah zapert, in nikdar blazega hlada zimskega zraka ne občutiš, — znabiti da je tvoje serce polno žalosti in skerbí za prihodnost, — znabiti da si nezmernosti v jédi in pijači udan, ali pa da si o poletnih dnéh svoje zdravje razdjal, česar neugodne nasledke sedaj čutiš. Kako zdrav, kako vesel bi bil lahko človek, ko bi vselej živel naravno in življenje svoje tako napravil, da bi se vedno delo s počitkom, resnoba z veseljem verstila!

Le sivi starček, čigar kri se je že ohladila in čigar čutnice so že omedléle, nam bi utegnili hvalo zimskega časa podreti, ker njemu mraz več ne tekne, — žubeljč življenja že vgasuje. Al, kdor je vžival že veliko veliko let vse prijetnosti sveta, ki jih daruje mili Stvarnik vsem stvarém svojim, se smé tak pritožiti, če

kolo življenja njegovega se še začenja počasi gibati? Kar starčku ne daje več lastni život, mu nadomestuje gorkeji obleka in zakurjena hišica.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Pervi članek.

§. 6. Poljo- in rokodelstvo, obertnost in umetnosti Norika.

(Dalje.)

Če životopis sv. Severina ¹⁾ pazljivo prebiramo, se prepričamo, da je poljodelstvo in vertnarstvo v Noriku na veliki stopnji bilo. Razun poljodelstva in vinoreje so se Noričani tudi pečali z ribljenjem in dunajski krap je bil veliko od Rimljanov čislán ²⁾. Tudi živinoreja je bila v lepem cvetu in travonosne planine noriške celo za njo prikladne. Imenitno je čuti, kar Plini ³⁾ od vpreganja volov v teh pokrajinah pravi, da so namreč planičarji za glavo vprežali vole ne pa za vrat „capite non cervice junctis“. Tako še vpregajo Korošci današnji dan govejo živino.

Še drugo znamenito besedo najdem pri Kolumellu ⁴⁾, da so se krave planinske velele „ceve“. Ta beseda je za slavensko jeziko- in basnoslovje neskončno važna. Priime Živatovo je tudi bilo Kala, Mahakala, in to ime je tudi vol, buvol, na katerem je Živa jezdil ⁵⁾. Kala, sakala ⁶⁾ pomeni v sanskritu sanus, slovenski cel, koroški cev, ceva, cevo, ker je pri Korošcih $l = v$. Poznamenje vola Živatovega so Slaveni, kateri so vse svoje bogočastje od Indov prejeli, tudi na govejo živino — vole in krave — prenesli, zato se pri Slovaciš še velí vol kajla ⁷⁾, pri noriških Slovenciš pa ceva = cela. V tej besedi imajo mesta Venetov Celina in Noričanov Cele, Celeja, katero Plini še piše Caleia, kakor zemljopisec Forbiger ⁸⁾ terdi, in pa mesto Celovec svoj temelj. Zdaj tedaj nahajamo vse imena volov, bikov in krav, ktere so v Živatovem častju bile navadne, na primer: Muri Murček = bik, kamura čerkasta krava (sanskritski kam krava), Kala, Kajla, Cela, Ceva, Pashu — Apen, to je, živine oče „pecoris progenitor“, pater, Japa Nundi Manda, Dharma Dherma, Terma, termast, Termavec, Terjavec, Terbavec, terkslj, terc, tor, tur, Bassa, Basana, Bavan, bis, bison, — primeri tudi štajersko bosman, kolač, kateri se peče pri ženitninah in gostovanjih, in na kterega se vse hišne živali: bik, krava, kureta itd. nastavlja v zaznamek gospodarskega življenja. Vol in krava pa sta po indiškem bogočastju bila zaznamek vsega dobrega, zato nahajamo v indiškem basnoslovju, da le bele — dobre strani Živata in Žive te živali za znamnje imate. Po dobri strani je Živa — Bhavany tudi boginja zdravja ⁹⁾, in čudovitno je, da pomén drav cerkvenoslovenski, in zdrav novoslovenski, cel, celiti, se vjemata z pomenom Kala in Dharma ¹⁰⁾. Kala je korenika našega cel, celiti, kar v cerkveno-slovensčini zmiraj pomeni heilen, in dharma od dhar ali dhru, firmum esse, fixum esse, slovenski drav, zdrav. Tu-

¹⁾ Eugippus in vita S. Severini Sect. IV. — ²⁾ Cassiodor Variar. Lib. XII. ep. IV. — ³⁾ Plini H. N. VIII. 45. —

⁴⁾ Collumella de re rustica IV. 24. Besede njegove se glasijo takole: „Melius in hos usus alpinae vaccae probantur, quas ejus regionis incolae Cevae appellant, ea sunt humilis staturae lacte abundantes“. — ⁵⁾ Anquetil Voyag. pag. 242. — ⁶⁾ Bopp Glosse sansk. sub voce. — ⁷⁾ Bernolak Slov. II. 862. — ⁸⁾ Forbiger Handb. der alt. Geogr. p. 317. — ⁹⁾ Dr. Vollmer Myth. Lex. 277. — ¹⁰⁾ Dr. Miklošić Radices ling. paleoslov. str. 24. in 104.

kaj spet vidimo, da življi in njihovi zaznamki imajo eno koreniko dhar, dhru, dharm — terma, dhara, terra — tor, tur, in blagodarne moči zemlje in goveda: drav, zdrav, kala, cela, ceva, celiti, ceviti, kar bomo malo pozneje še očitniše našli v drugih prikladih.

Posebni in naj imenitniši del rokodelstva, katero je Noričanom živež oskerbelo, so bile rude. Strabon¹⁾ piše, da so Tavriščani naj bogatejše zlate rude imeli. „Ko so barbari Rimljanom dopuščali jim pri rudarjenji pomagati, je zlato po Italii tretjino od svoje cene zgubilo“. Ker se mi priložnost ponuja, moram memogredé nekaj od latinskega izraza „barbarus“ opomeniti. Beseda barbarus izvorno ne pomeni divjaka, temoč človeka nerazumljivega²⁾. Korenika je sanskritska in pomeni „mutast“, odkodar izvira naša beseda berbrati, to je, nerazumljivo govoriti. Pomen „divji“ je pozneje nastal, kakor poznamljenje Nemeč za mutast (sanskritski mûkas, mûtas).

„Tavriščani so pozneje Rimljana iz svojih rud pregnali, piše Strabon dalje, in so jih sami obdelovali“, ali ob času njegovem so že Rimljani bili gospodarji noriških rud. Imenitno je tudi bilo noriško železo³⁾, katero so udelevali v svojih domačih fabrikah izverstvo in umetno. Tudi sol so varili in kopali, kakor ime Capatius poterjuje dostojno.

Med rokodelstvi je slovelo posebno kovaštvo in noriške škitarnice so bile jako imenitne⁴⁾. Razun tega so se pečali z žganjem oglja, s sekanjem derv, iz katerih so kakor še dandanašnji tesali ladje in jih po Dravi in Savi na prodaj vozili sosednim narodom.

Ko so Noričani pod rimsko vlado prišli, so tudi od njih se naučili drugih nepotrebšinj in stavljali poslopja, kopališča. Tudi rimskega jezika so se naučili, čeravno ne vsi, vendar saj imenitniši in plemenitniki naroda. Al do klasične izverstnosti gotovo niso prišli; v rimskih napisih nahajamo dosti Vindinizmov, o kterih bodemo govorili na svojem mestu.

Čeravno so bili serčni in pogumni junaki, so bili vendar tudi krotke čudi, tako da rimski pisatelji od njih pišejo: „Norici svaves moribus“.

Še dosti bi se dalo o teh zadevah pisati, ali naša naloga ni pisati zgodovine njihove omike, ampak dokazati, da so Noričani bili Slovenci.

Vsakega, kateri se hoče bolje v teh rečeh podučiti, sporočujemo na historiska dela Muharove, Linhartove, Ankershofenove in drugih, in čitatelje svoje peljemo sedaj v zgodovinsko stran svojega spisa.

(Dalje sledi.)

Ozir po svetu.

Življenje Turkov, njih navade in šege.

(Dalje.)

Drugo domačo slovesnost obhajajo Turki pri obrezovanju otrok. To scer ni neobhodno potrebno pri vsacemu Mahomedancu, zakaj če je ta operacija zamujena bila v mladosti, zna spričevanje zdravnika, da je za odraslega nevarna, mladenčca oprostiti obréze. Vendar neobrezan Turk, kteremu akhalf pravijo, ni kaj spoštovan, in tudi pred sodbo ne more za pričo biti. Obrezujejo otroke večidel v 7. letu z velikimi ceremonijami pričo žlahte, prijatlov in imána bližnje mošeje. Rezarji, ki opravljajo to opravilo z britvijo, se zovéjo sunet-džisi. Obrezanca motijo starši prvih 8 ali 10

dní z mnogimi veseliciami, mu lišpajo turban z zlatimi ali srebernimi trakovi, zakoljejo jagnje ali kozliča in delijo milošnje. Posebno sultani praznujejo to opravilo z naj večjimi slovesnostmi.

Deržavne (politične) praznike obhajajo s posebnimi slovesnostmi; takrat razkladajo vse svoje bogastva. H tem praznikom se štejejo sledeči: kadar nov sultan nastopi vladarstvo, kadar se mu sultanič rodi, kadar bandero profeta razpostavljajo, kadar se podá veliki vezir k armadi itd. Bandero profeta — sandšea kšerif — imajo za sveto zapuščino Mahomeda, katero spodbada Turke k naj večji serčnosti in se je že mnogokrat čudodelno skazalo v tem, da je scer lene Turke spodbodlo v junaštvo.

Dva bajramova praznika sta edina cerkvena praznika Mahomedancov. Pervi bajramov praznik — id fitr, to je, konec posta imenovan, se praznuje 1. dan mesca ševala po ramasanovem postu, — drugi praznik — courban-bajram, to je, velikanočni praznik, se praznuje 60 dní po unem, 10. dan mesca silhidžeba. Ker se mahomedanska pratika ne šteje po sončnih, ampak po lunnih mescih, se primeri, da v 33 letih se praznujeta omenjena praznika v vsih letnih časih.

Pervi bajram bi imel terpeti le en dan, ljudstvo pa ga podaljša na 3 dní, — drugi terpi 4 dní. Ti sedmeri dnevi so edini, v kterih ljudstvo obhaja očitne veselice. Vsaki bajramov praznik se velika molitev le enkrat opravlja, namreč po sončnem izhodu; scer pa je praznovanje teh praznikov kaj slovesno. Sultanu se pride ta dva praznika ob sončnem izhodu poklanjati ljudstvo iz vsih stanov; vse štacune so zaperte, nobeden ne dela, nobeden ne kupčuje teh 7 dní; vsak, tudi naj revniši, si napravi za ta čas novo obleko; prijatli in znanci se obiskujejo in si srečne praznike vošijo; le same te praznike se vidi, da si prijatelj prijatlu roke podaja in se objemajo, in na to vižo razodevajo eden družemu prijaznost svojo.

Edino v tem pa obstojé turške veselice. Nikdar se ne sliši vrisk ali očitno razsajanje; nikjer se ne vidi plés ali igra. Plesati in igrati je ostro prepovedano Turkom. Edino veselje ljudstva obstojí v tem, da se tiho, mirno in počasi sprehaja po ulicah ali okolica bližnjih. Prijatli in žlahtniki grejo — po 10 ali 15 skupaj — obiskavat svoje znance, pri kterih se pomudijo celó malo; potem grejo spet naprej. Na terjih in sprehajališčih se snidejo včasih, pijejo tobak in kavo, in se pogovarjajo to in uno, kar dan ali čas nanese, brez prepira, brez strasti. (Konec sledi.)

Novičar iz austrijskih krajev.

Iz Tersta 28. jan. V sredo smo imeli v dvorani tukajšnjega slovanskega društva krasen bal. Prišlo je na veselico mnogo imenitne gospôde; med družimi jo je tudi počastil knez Danilo s svojim spremstvom, in gospod deželni poglavar. Veselice v slovanskem društvu se posebno obrajtajo in so zavolj tega tako močno obiskovane. Sicer se pa društva pravi namen, zavolj kterega se je osnovalo, žalibog, vedno bolj zanemarja, in razun slovanskih časopisov, ki na mizi ležé, se v njem skoraj nič več ne najde, kar bi opravičilo ime njegovo. To je uzrok, da je več družbinikov, gorečih za narodno reč, odstopilo, in mnogo družih udov, ktere je le bolj mar za hopsasa hajsasa, pristopilo. Ne da bi grajali tako spodobnih veselíc, kakor se obhajajo na tem mestu, marveč nas živo veseli, da imamo dvorano, kjer zamoremo med svojimi vesele, židane volje biti, al — naša misel je le „utile dulci!“ — Za gotovo čujemo, da se ima železnica do sv. Petra (pri Postojni) kmalo odpreti, in da slavno ministerstvo kupčije že skerbi

¹⁾ Strabon IV. — ²⁾ Zato Ovid piše iz Ponta: „Barbarus hic ego sum, qui non intelligor ulli“. — ³⁾ Strab. V. Ovid Metamorph. XIV. v. 711. 712. Sidon Apoll. v. 49. — ⁴⁾ Notit. Imper. occid. p. 58—61.

kaplice več starega mleka ali kakošen duh po njem ne ostane v nji. Ravno tako snažno ravnajo tudi z drugo neleseno posodo.

Je mlečna posoda čisto osnažena, jo obesijo na količe, da se osuši na zraku.

Holandski gospodar je po obilnih skušnjah prepričan, da snažnost, to je, naj večja snažnost je prva in prva potreba, in da le tisti si pridobiva z mlekarijo naj večji dobiček, ki sberbi na vsako stran za naj večjo čednost v posodah in shrabah mleka, sirovega masla in sira.

Res, da tudi pri nas so umni gospodarji in umne gospodinje, ki snažno ravnajo z mlekom, — al le malo je tacihih lepih izgledov, za katere pa večina družih malo porajta ali celò nič. Namesti tega se raji prepirajo s copernicami ali družimi vražami, da jim je „narejeno“ bilo. Res jim je narejeno bilo — po nesnagi in nemarnosti lastni.

(Konec sledi.)

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Opazke o ledu.

Voda, ki jo mraz stisne v ožji prostor, se spremeni pri večjem mrazu v neko gosto telo, ki mu pravimo led. Ta sprememba, ki se pozimi vsaki dan pred našimi očmi godi, je vredna natančnejšega prevdarjanja, da se soznanimo z nekaterimi prikaznimi, ki se razodevajo v zmrznjeni vodi.

Led je lahkejša reč ko voda. Če se zmrznjena voda postavi v mlačen kraj, tako, da se na krajih posode razpusti ali raztopi, se lahko vidi, da led na vodi plava; ako bi težji bil, bi se moral pogrezniti v njo. Ta manjša teža ledú pa izhaja iz njegove raztegnjenosti. Zakaj čeravno mraz vodo spervega zgosti, se vendar pri spremembi v led silno razširi. Razteguje se pa led s tako močjo, da je v stanu raznesti kotlino kroglo, ktera se sicer le raznesti zamore z močjo osem in dvajset tisuč funtov.

Ko se na poveršju vode ledéna skorja napravlja, se še vidi, čeravno ne popolnoma, skozi led. Ko je pa skorja debela, se ne vidi več skoz njo. To izhaja iz večih in manjših zračnih mehurjev, ki se napravijo v ledu, in v katerih se žarki svetlobe mnogoverstro lomijo.

Led puhti iz sebe vodéne sopare, tudi če je mraz še tako hud. Po večkrat ponovljenih skušnjah je gotovo, da pri 4 funtih vode se je v 18 dneh o narhujšem mrazu en funt po puhtenju zgubi, in da 8 lotov težek kos ledú pri narhujšem mrazu v 24 urah za 4 grane ložji postane.

Led se napravlja navadno na poveršju vode. Moti se tedaj, kdor misli, da se led na dnu vode dela in potem kviško vzdigne. Zakaj ker se podnebni zrak navadno zgor vode dotikuje, in ker mora zato nje poveršje narmerzlejše biti, se mora tudi led narprej napravljati tu.

Ravno tako znamenito je napravljanje ledú. Takole se dela: Ob počasnem zmrzovanju se vidijo ledéne niti, ki se na stranéh posode napravljajo, v raznih kotičkih med seboj združujejo in na poveršju nekakšno sila tenko mrenico delajo. Tacih nit se prikaže čedalje več; združijo se med seboj in napravljajo tenke ploščice, ki se v raznih legah med seboj zedinijo in poslednjič s poprejšno skorjo sprimejo. Kolikor debeliši je led, toliko več zračnih mehurčikov se prikaže, in kolikor hujši je mraz, toliko večji so. To stori, da se zmirom manjskozi led vidi, posebno proti sredi, in da se še le takrat s silo v večji prostor raztezuje. — Pri hujšem mrazu in

silnišem zmrzovanju se napravi na poveršju tenka skorja, ki se naglo od strani proti sredi razširi. Pod njo se napravljajo v podobi trivoglov majhne plaščadice, ki imajo svojo temeljno čerto na kraju posode, verh pa proti sredi. Tako raste debelost ledéne skorje, ki ima, kakor smo prej opomnili, zračne mehurčike v sebi; ta skorja se raztezuje in čedalje ložja prihaja.

Koliki red in kolika skladnost je tudi v narmanjših delih narave! Kako je vsegamogočni Stvarnik vse po teži, po meri in po času tako natanko osnoval in razmeril!

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Drugi članek.

(Dalje.)

Zgodovinski pregled.

Vsi Europejčani so prišli iz iztoka (jutrovihi dežel). Ta po združenih spričbah fiziologie in lingvistike poterjena resnica ne potrebuje ne enega posebnega dokaza. Treba nam je pogledati samo na zemljevid, in prepričamo se hitro te potrebnosti. Europa je narodom bele barve skoz uralske in kavkaške klance lahek prehod ponujala. Da nam pa zgodovina ne pové od tega izseljevanja indoparziških narodov nič gotovega, izvira iz tega, ker se je to izseljevanje preje zgodilo, kakor so se začenjali zgodovinski zapisi ¹⁾.

Iz iztočne Indie je prišel tudi vindiški narod, in je ime Indie seboj prinesel v Europo. Te misli, da se Vind ima izpeljevati iz Hindu, je že bil slavni Šafařik leta 1828 ²⁾, in čeravno v svojih slovanskih starožitnostih reče: „da po kritičnem jezikoslovju ničesa ni našel, kar bi mu služilo za gotovo razlago izvirnega pomena imena Vind“, se vendar ni ločil čistoma od svojega prvega mnenja. On reče dalje: „da preiskavo tega predmeta prepušča prihodnjim jezikoslovcem“ ³⁾. Jaz sem proti mojstru slavenskega jezikoslovja in zgodovine preslab učenc, vendar se podstopim tudi nekaj reči o pomenu tega imena, — ali naj nihče ne misli, da jaz svoje terdenje za apodiktično oglasujem. Ako nisem prišel do žive žile resnici, naj dobra, poštena volja velja in druge zbuduje globeje kopati.

Ime Indov se glasi v sanskritu Hindu, v parziškem Hind, v mnogobroju Hunud, gerški *ó Indixós*, *Indixí*, latinski Indi, hebrejski Hondu, arabski Hind, etiopiški Henda. Iz indiškega Hindu je lahko slavensko poznamlenje Vind nastalo, ker glasnik *h* je v slavenskih narečjih soroden glasniku *v*; primeri: serbsko *muva* in *muha*, *suħ* in *suṽ*, *gluħ* in *gluṽ*, *uħo* in *uvo*, *buzdoħan* in *buzduvan*, dalje lužiško *hoko* in slovensko *voko*, *hopice* in *vopica* ⁴⁾, — primeri dalje sanskritsko *varkas* ⁵⁾ in samnitsko *hirpus* ⁶⁾, in slavensko *vrkolak* = volkodlak, volkolak (vampyr), dalje sanskritsko: *udan*, *vaudan*, in gerško *ιδωρ*; primeri še *Heneti* in *Veneti*. Iz teh primer vidimo, da v starih jezicah je *h* soroden glasniku *v*, ali da rad sprehaja v glasnik *v*.

Ali iz ktere korenike je indiško poznamlenje Hindu izpeljevati? To je sila težko dokazati. Koliko so mi imena starih narodov znane, so poznamlenja vzete iz pomenov, ktere izrazujejo zemljo, luč, ogenj, vodo, ali pa iz zaznamkov (symbolov) teh življev. Tudi se najdejo narodi, katerih poznamlenje izrazuje pomene rojenje, pomnoženje ⁷⁾. Druge poznamlenja so vzete iz

¹⁾ Eichhoff Europa und Indien 12. — ²⁾ Šafařik Abkunft der Slaven str. 201. — ³⁾ Šafařik Slovanske starožit. I. 8. — ⁴⁾ Dr. Fr. Miklosich Slav. Lautlehre str. 415. 335. — ⁵⁾ Eichhoff 123. — ⁶⁾ Strabon V. — ⁷⁾ Leibnitz Collectanea etymolog. ed. Ekhard str. 111: „Populi solent sibi nomina sumere, quae origine sua significant terram, regionem gentem in genere. Sic Tudde gens Hinc Teotisci“ etc.

barantije, rokodelstva, ali te so že novejšje. Tudi po božanstvih nahajamo narode imenovane. Imenovanje narodov po rekah, gorah, ravninah itd., kjer stanujejo, pa je nar novejšje, in večidel to poznamljenje nikdar ni občinsko celega naroda, marveč posamnih plemen.

Ako bi ime Hindu iskati bilo v pomenu luči, bi našli v sanskritu glagol indh ¹⁾, kar pomeni goreti, svetiti se. Benfey izvira imena Hindu išče v pomenu ud, ali und ²⁾, kar pomeni teči, fliessen, benetzen, udan, vaudan, Wasser, gerški ὕδωρ, latinski unda, slovenski voda, gotiški wato, litvanski wandu, — udras, Amphibie, slavenski vidra, Wasserthier, Fischotter; litvanski udra.

Ime Vindov od vinda, venda, kar v indoeuropejskih jezicah pomeni vodo, so izpeljevali že tudi Jordan, Adelung, Koch-Sternfeld, Barth in Vilhelm ³⁾. Jaz še navodim indiški glagol hi, kar pomeni polevati ⁴⁾, tedaj spet nekaj vodenega, in glagol hu ⁵⁾, kateri tudi pomeni liti, giessen, odkod haumas, Trankopfer. Glagol hu pa tudi zanamva: Diis offerre, sacrificare, litare; odtod izhajajo nasledejoče besede hava, havaja, quod offertur, havajavaha, havajavana, qui oblata consumit i. e. ignis, Ham, Homa, Hamom, holocaustum, ignis, sacrificium deo Agni (bogu ognja) dicatum ⁶⁾. (Dalje sledi.)

Ozir po svetu.

Življenje Turkov, njih navade in šege.

(Konec.)

Življenje Slavjanov na Turškem.

Slavjan se povsod rad derži starega. Posebno pa turškim Slavjanom so stare navade kaj ljube. Turki jih scer dosto stiskajo, vendar ker ta stiska ni povsod in ne zmiraj enako huda, se zamore Slavjan na Turškem, kar narodske naprave in staro patriarhalno življenje vtiče, dosto svobodno gibati. To jim je zadosti, da jih nihče ne nadležje pri njih delu, katero edino je kmetijstvo. Ni ga v celi občini (soseski) družega, kakor kmet. Skor nikol se ne primeri, da bi sin zapustil očetovo hišo. Marsiktera rodovina (pleme) je tako velika, da je sama v celi vasi, ki ima kacic 30 koč; stanovniki cele vasi imajo tedaj edini perimek, le kerstno ime je drugačno. Tako pleme ene vasi si izvoli starašina, ki opravlja dolžnosti župana. On ukazuje vsacemu vsakdanje delo, kaj ima mož na polju, kaj žena domá delati; on skerbí za uboge, on je sodnik pri vsih razperitjah, — z eno besedo: on je oče, sodnik, dnarničar in zdravnik soseske, in če pop (njih duhovnik) ne more službe božje opravljati, opravlja tudi on molitve, kadí in blagoslovuje.

Navada je tudi, da se več tacih vasi zedini v eno združbo, ktera varje te svoje. Taka združba si izvoli kodši-bašita, kateri je službeni srednik med občino in med turškim pašatom tiste okrajne. Vse pravnne reči presojuje on s posvetom soseskinih starašin; vsi sosesčani so mu s prisego zavezani v pokorsino, pa tudi mora eden družemu pomagati, tako da eden za vse, in vsi za enega stojé. Kodši-baši ostane glava cele občine, dokler se obnaša tako, da so ž njim zadovoljni; ljudstvo pa ga zamore odstaviti, kakor hitro ni zadovoljno ž njim.

— ¹⁾ Eichhoff 210. — ²⁾ Ravno tam str. 224. — ³⁾ Glej Jordan Origines slavicae IV. 100. Adelung Mithridat II. 471, 654 itd. Koch-Sternfelds Beiträge I. 16—17. Barth deutsche Urgesch. I. 109. Wilhelm German. 87. — ⁴⁾ V spisu „o Ambidravih“ sem postavil glagol Vand za koreniko, ali po ostrem vsestranskem pretehtovanju, kako je ime Slava nastalo, sem neresnice unega izpeljevanja prepričan, zato ga prekličem. — ⁵⁾ Eichhoff str. 213. — ⁶⁾ Bopp Glossar Sanser. str. 201.

Koča kodši-bašita je večidel občinska hiša, kar se s tem zaznamova, da je s kolmi ograjena. V ti ograji je stanovanje glavarja, sodniško poslopje, eno poslopje, kjer je občinska zaloga spravljena, in eno poslopje, kjer glavár sprejema ljudi, kateri pridejo k njemu. Nekdaj je turška vlada pripustila, da je imel kodši-baši nekoliko oboroženih mož okoli sebe, ki so bili njegovi služabniki in čuvaji za celo združbo. Znani ukaz (hattišerif) poslednjih časov pa je prepovedal, da noben kristjan (rajah) ne smé na Turškem orožja imeti, razun tistih občin, ktere niso pred Albanci ropanja varne.

Ob času vojske ali ob družih važnih prigodbah, ko turška vlada terja kak večji davek, pokliče glavár skupšino, to je, zbor vsih starašin skupej; kar ta zbor sklene, to velja; je tedaj vlada njih ljudovlada, po kateri so, čeravno Turkom davek odrajujejo, samostojni v družih rečeh. Takih gorskih ljudovlad je ondi veliko, ki obstojé ali čisto iz slavjanskega ljudstva, ali tudi iz Grekov ali Romunov, s katerimi skup živé. Turki si ne upajo v te gorate kraje, v katerih imajo kristjani orožje, zakaj celó žene imajo meč ali pa pištolo za pasom. Izgled v tem so jim Černogorci.

Kar cerkvene zadeve vtiče, ne smejo podložni kristijani (rajah) nobene cerkve ali samostana zidati ali popraviti brez posebnega sultanovega dovoljenja, katero pa se mora plačati. Tudi v imenu carigradskega patriarha pobira turška vlada dnar od kristijanov za izderžanje velikih staroverskih duhovnov; v nekterih okoliših voli tudi ona škofe. Škofijstva prodajajo turški ministri po dražbi; kdor več ponudi, prejme škofovsko službo; večidel postavljajo škofe iz verste gerških fanariotov, katerim niso ne jezik ne navade Slavjanov znane; malo omikani nižji duhovni pa jim morajo pokorni biti v vsem.

Slovanski popotnik.

* 22. dan p. m. je bil v Zagrebu glavni zbor družtva za povestnico in starine Jugoslavenov pod predsedništvom svetlega bana Jelacića. Visoki zavetnik marljivega družtva je začel zbor s krepkim in krasnim ogovorom, na ktere ga je lepo odgovoril družtviní predsednik g. Ivan Kukuljević, ter se zahvalil gosp. banu za blago podporo njegovo. Sklenjeno je bilo v zboru tem prositi vlado, da se narodni muzeum izreče za deželno napravo in obderži na deželne stroške, — da se za knjižnico družtveno, ki šteje že čez 10.000 zvezkov, in za zbirko penězov, katerih število že znese 28.000, postavita dva plačana človeka, da vredujeta vse to. Svetlí ban je daroval družtvu v tem zboru 300 fl. za natis enega dubrovniškega klasika.

* Gosp. dr. Miklosić pripravlja „Formenlehre der altslovenischen Sprache“ za drugi natis; bukve družega natisa bodo še enkrat tako debele, kakor pervega. — Ravno ta preslavni učenik staroslovenščine misli izdati „staroslovensko berilo“.

* Pridni gosp. profesor Robida v Celovcu, ki nam je že marsiktere lepe bukvice podal, je izdelal ravno zdaj ene sila potrebne pod imenom: „Domači zdravnik v navadnih boleznih človeka“, ki pridejo še tega polleta na svetlo. Pomanjkanje zdravnikov po deželi in brez števila vražnih praznih ali škodljivih stvari, ki se rabijo za zdravila, so napotile tudi v Ljubljani verlega pisatelja, da se je pred nekimi mesci lotil spisovanja domačega zdravnika“. Ker pa se je zdaj po naznanilu „šolsk. prijatla“ zvedilo, da je ravno tako delo že v Celovcu gotovo, je opustil izdelk, vesel, da pride le potrebna knjižica na dan.

* „Drobtinice za leto 1854“ pridejo kmali na dan.

apnéna voda; pregosta apnéna voda ni dobra, ker se prehitro sterdi in se jajca lahko ubijejo, kadar se iz nje jemljejo. Nobena druga stvar, kakor otrobi, pesek, pepél, žito itd. ni tako gotova in dobra, kakor je apnéna voda; apno zamaši tiste nevidljive luknjice, ki so v vsaki jajčji lupini, skoz ktere zrak v jajce gré in ga spridi, da gnjuje. To obvarovati, je naj bolji pomoček jajca dolgo dobre ohraniti.

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Uzroki mraza in toplote.

Od kod izhaja verstenje nar hujše vročine in nar hujšega mraza? S kakošnimi pomočki dela narava vse to?

Ne dá se tajiti, da se vreme pozimi véde po stanju sonca. Zakaj ko zemlja v svojem letnem teku okrog sonca v tak kraj pride, da svojo severno stran od sonca proč obrača; ko sončni žarki sila poprek na naše kraje padajo, in sonce le malo ur nad našim krogovidom stoji, je nemogoče, da bi sončni žarki še nekoliko toplote napraviti mogli.

Ali stan in daljnost sonca ne more edini uzrok mraza biti. Vsako leto pretečejo enake znamenja, in ni eno zimo dalje od nas, ko drugo. In vendar so stopnje mraza naših zim sila različne. Večkrat je zima tako mehka ko jesen, drugikrat premerznejo globoke jezera, in ljudje in živali si najdejo komaj zavetje pred mrazom. Celò v tistih deželah, v katerih sta si noč in dan skoraj celo leto enaka, je sončna vročina preslaba, da bi led na visocih verhih hribov stopiti mogla. Zgoraj je huda zima, spodaj pa sila vroče poletje, dasiravno oboje enaki žarki zadevajo.

Ko bi bilo sonce edino edini uzrok toplote in mraza, bi se ne dale razjasniti te prikazni.

Narava ima pripomočkov dokaj, in tisuč nam zna biti neznanih uzrokov pomaga vspehom narave. Toliko se pa vendar lahko spozná, da lastnost zraka in vetrov gledé toplote in mraza v mnogoverstnih deželah sila veliko zamore. Od tod pride, da nardaljši poletni dnevi včasih merzli postanejo, če je ozračje z mnogimi hlapi napolnjeno, in nebo z oblaki dolgo prevlečeno, ali če ojstri severni vetrovi pihajo. Ravno to je tudi uzrok, da ni včasih še pozimi mraz nenavadno hud, če nam vetrovi iz južnih krajev toplejši zrak donšajo. Še celò lastnost zemlje pospešuje nekoliko vročino in mraz. Od tod pride, da je v Sibiriji, kjer ima zemlja veliko soli v sebi, ki mraz množi, vselej hujši mraz, ko v krajih, ki so severnemu tečaju bližej, in na ktere sončni žarki bolj vprek padajo. Notranji toploti zemlje je tudi pripisati, da imajo nektare dežele toplejšo, nektare pa merzlejšo zemljo.

Ti, in zna biti še mnogi drugi pomočki, ki so našim očém skriti, pospešujejo sedaj toploto, sedaj pa mraz v naravi. Pa kdo je v stanu vsa kolesa v veliki strogi narave spoznati in dopovedati? Večidel pri vsih naravnih prikaznih moramo ostermeti in obstati, da nobena znanost tudi nar modrejših ne seže v globočine narave. In gotovo nam je styarnik iz nar modrejših uzrokov marsikaj v deržavi narave skril, da bi svoj razum sami na se obračali. Naj iz tega spoznamo kratkovidnost človeško, in to spoznanje naj krotí napúh modrijanstva, ktero scer veliko vé, še veliko več pa ne zapopade!

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Drugi članek.

Zgodovinski pregled.

(Dalje.)

Tako bi se že v sanskritu ta prikazen našla, da ravno tisti pomen (hu begiessen, hu verbrennen) izrazuje vodo in ogenj: dva sebi nasprotna življa ¹⁾. Kako se da ta prikazen razjasniti? Jaz mislim, da takole: Stari narodi so sorodnost življev ognja in vode, ktera se nam dozdevata čisto nasprotna, pa se vendar v enega zvezati dasta, dobro poznali in zato najdemo ravno tisto poznamenje za obadva in za njune symbole ²⁾, Tako indiški glagol ukš pomeni: benetzen, begiessen, in ukšan ³⁾ Ochs, symbol vode in ognja. Učeni orientalist Eichhoff sicer ukšan izpeljuje iz uč anwachsen, grösser werden, vendar sam dvomi o resnici svojega izpelovanja ⁴⁾. Nar slavniši sanskritist europejski Bopp ga izpeljuje iz korenike vah ⁵⁾. Če ravno nisem vreden mu šolnjevi izzuvati, me vendar to izpeljevanje ne pomiruje in ne prepriča, ker iz glagola vah ni mogoče napraviti ukšan, temoč besede: vahis, fern, Vahas, Weg, vahas voz, vahanan, Fuhrwerk, vahitran, vectura, vaudhar, vodja, voditelj, in slična ⁶⁾. Naj mi nikdor za zlo ne jemlje, te opazke nisem jaz napravil, kakor da bi bil navdan s siničjo modrostjo, marveč hočem le pozornost obrniti jezikoslovcev na to čudovitno prikazen, da v indoeuropejskih jezicah več izrazov nahajamo, kateri imajo enaki pomen tekanja (vode) in gorenja (ognja). Tako sanskritska beseda ap ⁷⁾ pomeni vodo (cerkveno-slovenski vapa) in apen bika, symbol ognja in vode ⁸⁾, egiptovski apis, skitotauriški upis ⁹⁾. Da so pa staroslovenski narodi besedo ap, op, up v pomenu bika poznali, bodemo dalje doli vidili ¹⁰⁾. Symbol vode pa ni samo bil bik, temuč tudi konj (torej vodna bogova Neptun in Višnu imata konja za attribut), ter je tudi konj dobil svoje poznamenje od ap. Na to izpeljevanje in sorodnost je že Kollar ¹¹⁾ pozornost učenega sveta obrnil, vendar g. profesor na Krakovskem vseučelišču B. Jülg v svojem presojevanji Kollarove Staroitalie ne dá veljati ¹²⁾. Jaz nisem zastopnik in brambovec Kollarove ideje, in tukaj javno prekličem na dvema mestoma v „Novicah“ in v spisu „o Ambidravih“ izrečeno mnenje, da so etruske, sabinske, herniške, kakor tudi iz Etrurie se izselivši retske plemena bile vindiške, kar očitno spoznati me ni sram, marveč mi v čast služi, da, po izgledu bolj učenih mož od mene, postavim Niebuhra, Ottf. Müllerja in družih, kateri so tudi dosti prejšnjih terdenj opozvali, ko so do čistejših prišli; tudi se tersim zmiraj bolje se resnici prebližavati. Kolikor mi je mogoče bilo s staroitalskim jezikom se spoznati, najdem, da so bolj čisto sanskritsko pleme ¹³⁾, kakor pak

¹⁾ Da je hu v sanskritu izvorno pomenilo tudi goreti, brennen, se vidi, iz priimen Agni-ta hutaga, hutagana; huta se sicer veli quod sacrificatur, ali sacrificium, žertva; Agnita je bil ogenj. Tudi Živa ima priime Hutashava, der Feuerstrahlende, Erzeugende. Na koroških kamnih najdem ime Huca; gotovo je v tem poznamenju iskati početek imena Hucul, Huculi. Rodovine Huce še živijo na Koroškem. — ²⁾ O izvorni edinstvi ognja in vode kot eden živelj beri misli v Varonu V. 65. V. 70. — ³⁾ Eichhoff 224. — ⁴⁾ Ravno tisti 224 in 122. — ⁵⁾ Bopp Gloss. Sanscrit. sub voc. — ⁶⁾ Eichhoff 226. — ⁷⁾ Ravno tisti 118, in Dr. Miklosić Radices linguae paleoslov. sub voce vapa. — ⁸⁾ Kleuker v Kreuzerovi Symbol I. 613. — ⁹⁾ Kreuzer Symb. II. 127. — Apollodor. Fragment str. 402. Heyne. — ¹⁰⁾ Da je bik bil symbol rek in vod, terdijo klasiki, glej Festus 274. Horac. Odae 4. 14. 25. Virg. Georg. 4. 371. Pausan. 1. 25. — ¹¹⁾ Kollar Staroitalia 12. 14. — ¹²⁾ Literaturblätter der Wiener Zeitung Nr. 50. — ¹³⁾ Poznamenje „staroitalske ple-

drug indoeuropejsk narod, in da njihov jezik dosti korenin ima sanskritskih, ktere so vsi drugi indoeuropejski jeziki ali zgubili, ali pa precej popačili, in le edina jezika evropska slovenski in litvanski sta jih še v izvorni čistosti in celosti ohranila ¹⁾. Vendar tega mnenja si ne dam vzeti, da ne bil kak slovensk rod v staro Italio se naselil, kakor sami klasiki pravijo, da so Palini (Paligni) in Dauni iz Ilirika prišli ²⁾.

(Dalje sledi.)

Ozir po svetu.

Donava.

Nar veči in zraven Volge nar daljši reka v Evropi je Donava. Od izvira svojega na nemški zemlji noter do iztočja v černo morja pretoka ona lepe in mogočne dežele in mesta, ter nosi na valovih svojih majhne in velike ladje in brodove. Mnogo različnih narodov biva na njenem bregovju: Nemci, Slavjani, Madžari in Turki. Ona je priča njih marljivosti in njih bogočastja, njih junaštva in njih — okrutnosti; ravno zdaj pa gleda na dva silovita naroda, ki na njenih obalah z nebrojnimi trumami oborožena stojita, pripravljena za kervavi boj in rabsodbo osode, ki še ne stoji razodeta v nobeni pratiki.

Menimo torej, da bode bravcem „Novic“ ugodno, od te slavne reke, ki dan današnji tolikokrat se imenuje, kaj več brati.

Donava izvira na Černi šumi v veliki vojvodini Badenski pri majhni kapelici svetega Martina. Do nemškega mesta Donaueschingen imenuje se Brege. Tukej pridružuje se njej rečica Brigah, ki tudi iz Černe šume pride, in obé skupej dobivate imé Donave. Tretji izviri je vrelec na dvorišču knezovega grada v Donaueschingen-u, ki u ravnino se izteka in z imenovanima rečicama se zedinjuje. Teče zdaj Donava proti severozhodu skozi Virtembersko in Bavarsko memo krasnih mest in gradov, kakoršne so: Ulm, Ingolstadt, Ratisbona, Pasavia.

Ne dalječ odtod prihrumi reka Donava na Avstriansko. Tukej leže na bregovih njenih imenitniši mesta: Linc, Grein, Krems, Korneuburg, stolno mesto Beč (Dunaj) in mnogo družih.

Od Beča valí se Donava bolj na južno-izhodno, ter pride tako na Ogersko. Tam so na njenih obalah Požun, Komarno, Ostrogon, Vac, Pešta in Budim. Od tega mesta teče ravno na južno, ter nareja mnogo krivín, otokov in terstovitih močirjev po svoji poti noter do Zemuna in Belega grada, kjer mogočna Sava va-njo se vliva.

Odtod gré Donava zopet proti izhodu z mnogimi krivinami, ter loči avstriansko carstvo (posebno banaško krajino) od Turčije. Oršava je zadnje mesto na avstrianski obali; odtod zapuša naše dežele, ter valí se proti jugu do turškega mesta Vidin-a, od tega zopet proti izhodu do Rasove, od tod proti severu, ter se vteka poslednjič po trojih poglavitnih in več manjših strugah v černo morje.

mena so sanskritske“ rabi učeni Nemeč Forbiger; naj mi tedaj nikdor ne oponaša, ko da bi njih jaz na novo bil zmislił. — ¹⁾ Tudi vprašanja, ktere sem lani v „Novicah“ na prof. Schleicherja postavil, izbršem, in ker ni na njo doslej odgovora bilo, tu naj se smatrajo kot ne storjene. Meni se je, ko sem tiste vprašanja pisal, ravno taka godila, kakor gosp. Schleicherju, ko je v svoji slovnici cerkvenoslovensčini gosp. Boppa kritiziral. Ali, kakor je gosp. Schleicher pozneje svojo zmoto spoznal in Boppa za odpusčenje prosil, tako tudi sem jaz do edinosti in skladoglasja prišel. Ubogi ljudi spoznavamo vsaki dan resnico prislovice: „Errare humanum“. — ²⁾ Festus XIV. 121.

Dolga je Donava blizo 381 milj; prostora pa objema do 14.400 štirjaskih milj. Premnogo družih rek in rečic sprejema v svoje naročje, kakoršne so: Isara, Litava, Drava, Sava, Morava na desni obali; Grana, Tisa, Aluta, Pruta in mnogo družih na levi obali njeni. Donava je polna žlahnih rib, posebno na Ogerskem; zlasti obiluje karpov in víz.

Brodarstvo in trgovina po Donavi jako slovite; veliko važniši bi pa bile, ako bi voda brodiva bila očistjena in bolj pospravljena, ter bi bile nebrojne opovere odstranjene, ki sedaj ladjanje po Donavi zaverajo. Povzdignilo se je bilo še le brodarstvo donavsko takrat, ko so razne družtva se bile zjediniile (posebno tako imenovane paroplovstvene družtva), ter začele po Donavi gor in dol ladjati in trgovati.

Na obalih Donave, posebno pri Beču in na Ogerskem so ob času rimskega vladanja in v srednjem veku, kakor tudi v novejši dôbi bile sila kervave bitve; zopet v naših dnevih stojita si Rus in Turk sovražnika nasproti — loči ju Donava — namerjajo se važne dogodbe na bregovih njenih, in Bog sam le vé: kaj za zagrinjalom prihodnosti se še dalje pripravlja.

Slovanski popotnik.

* V Rusii je 52 škofijstev pravoslovne vére in 462 možkih in 118 ženskih samostanov (kloštrov).

* V Evropi se rodi vsako leto do 9 milionov ljudi, to je, vsaki dan 24.600, ali vsako uro 1025.

* Oskar Kolberg je pripravil k tisku „pesme naroda poljskega“ z melodijami, kterih veči del je sam nabral.

* Dr. Marcel Motty je izdal satire Horaca v prestavi.

* Dobroznani jugoslavenski pisatelj franciškan Jukić misli v Zagrebu svojega „Priyatla bosanskoga“ zopet začeti izdajati.

* „Neven“ spisuje darove za novele, in sicer vsacega polleta štiri, za dve perve in dve druge stopnje. Za novelo perve verste prejme pisatelj 8, druge verste 5 cekinov v zlatu.

* Prof Mažuranić v Zagrebu, nabiraje rokopise starih jugoslavenskih pesnikov, jih je spravil že 200 skupej.

Novičar iz avstrianskih krajev.

Iz doljnega Štajerskega 6. febr. — Danes moram „Novicam“ eno prav žalostno pisati. 16. dan preteklega mesca pride neki oštir, pol ure od naše farne cerkve proti Hrastniku bivajoč, popoldan v Trbovle, in preden se domú verne, kupi v štacuni nekaj sladkorije za svojo edino dve leti staro hčerko. Na poti domú ga sreča berač, ki že mnoge leta ljudi z vražjimi zdravili gerdo slepari. Berač ustavi moža rekoč: „nate oče! tukaj imam za Vas leko, da si bote bolno roko pokadili“, in s tim dá v papirček zavito belo mišico za lešnjik debelo, ki jo mož v devžek med sladkorijo vtakne. Ko domú pride, kmali priskakija zala Johanica smehljaje k njemu in ga vpraša: ate! mi niste nič prinesli? in ob enem že tudi varžete preiskavati začne. Vesela pobaše sladkorijo in jo hrusta; kar se spomne oče na mišico, zavpije in seže v devžek: ali še mišico ima? Še je najdel veči kosček, vse pa ne. Ubogo dete je je že pohrustalo nekaj, in Bogu se usmli! zavdalo se. Čez malo časa je začelo bljuvati, in vsemu prizadetju vkljub je drugi dan v velicih bolečinah ubogo dete življenje sklenilo. Straha in britkosti očeta, tuge in žalosti materalere Vam ne morem popisati, — razjokati se je! Oj, da bi potepenim beračem, rokomavžarjem in ciganom njih sleparsko življenje vendar enkrat ustavilo se! J.H.

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Škoda nenavadnega mraza.

Od kod nek pride, da v delih narave vse škodljivo tako lahko zapazimo in še celo skerbno iščemo, da iztaknemo vsako negodno stvarico, — nasproti pa nar očitniše dobrote tako lahko zgrešimo in pozabimo? V tem so ljudje do Stvarnika takošni, kakoršni so navadno do svojega bližnjega. Majhno razžaljenje, narmanjša škoda, ki jim jo njih najboljši prijatelj ali dobrotnik — dostikrat nehotoma — stori, izbriše velikokrat spomin narvečih dobrot, ki so jih prejeli od njih. Njih nehvaležnost in njih ošabnost jim stavlja te dobrote ko malenkosti pred oči, razžaljuje in škodo pa kot velikane. Iz komarja delamo radi vola, iz vola pa, če je treba, komarja.

Tako je s hudo, ostro zimo. Je kakor da bi ljudje družega ne čutili, ko silo mraza, in škodo, ki jo dela, velike koristi pa, ki jih tudi mraz zemlji donša, pa ne porajajo nikakor. Ko to ali uno škodo zapazijo, ko vidijo, da kakšen del veselosti pod zlo gré, menijo že, da imajo pravico mermirati zoper gospodarstvo zemlje, pa v kratki pameti ne premislijo, da naravi, spolnovaje veličanske naloge križem sveta, ravno po mrazu dohajajo velike koristi.

Primirjajmo brez enostranosti škodo in korist, ki nam iz mraza izhaja. Samo po sebi se bo iz tega pokazalo, kako malo pravice imamo grajati modro in do brotljivo vlado božjo.

Res je, oster mraz napravlja marsiktere nevgodnosti in marsiktero škodo. Včasih zmerzne voda do dna in vodnjaki niso več za rabo. Ribe poginejo v plitvih hraniših in ribnikih; reke stopijo čez svoje bregove; malni stojé, in iz tega pride pomanjkanje kruha. Nenavaden mraz napravi tudi preveliko dragino derv. Rastline terpe mnogotero škodo. Zimska setev (ozimina) zmerzne, če ni pogernjena s sneženo odejo, in drevesa in zelišča pomerjejo. Mnogo žival vzame pomanjkanja in mraza konec. Tudi ljudje terpe marsikaj na svojem zdravju in življenju.

To je nekoliko nar očitniših nasledkov presilnega mraza. Al koliko zim nasproti preživimo, v katerih se nobeden teh škodljivih nasledkov ne prikaže! In čeravno tu in tam nekoliko žival pogine, čeravno mraz tu in tam na polju in pri sadju kaj škoduje, — kaj je vse to proti koristi, ki je od njega dobivamo? Ne bodimo prenašli v svojih sodbah! Ker zveze tisučernih reči na svetu ne vidimo, ker zveze uzrokov in skrivnih vsehov v naravi v vsem njih obsežku ne poznamo: kako je mogoče, da bi o koristnosti ali škodljivosti naravnih reči prav sodili? Sila krivično pa je, če pri nekterih majhnih negodah in po dozdevni škodljivosti nekterih reči v naravi precej sklepamo na občno škodljivost. Zakaj ni marsiktero leto skor gosenci viditi, ko jih je druge leta toliko, da vse mergolí? Zakaj so včasih drevesa sadja tako polne, da se šibijo in lomijo? Zakaj je potihnila letos kuga živinska, ki je druge leta razsajala tak hudo? Zakaj včasih pleni terta tako, da manjka gospodarjem sodov za vino? Zakaj je nektero leto reží, drugo ovsa, tretje prosa na kupe? Še sto vprašanj bi zamogli zastaviti — in tudi naj bolj prebrisani človek nam ne more dostojnega odgovora dati; v tacih veselih okoljsinah ne vémo družega, kakor da se čudimo, — v nasprotnih pa, da mermramo in zabavljamo namest da bi dalje mislili!

Obstojmo raji svojo nevédnost, bratje moji, in vterdujmo se čedalje bolj v tolažljivem prepričanju, da je

vendar več dobrega, kot hudega, več prijetnega ko žalostnega na svetu.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Drugi članek.

Zgodovinski pregled.

(Nadalje 12. lista.)

Razun omenjenega nahajamo zavez basnoslovni med mnogimi božanstvi, katerih imena še današnji dan v ustih dalmatinskih Slavenov, kakor Piko, Hrelja itd., ktera na sosedstvo téh narodov kažejo, ako ne na národno ednakost ¹⁾. Ostri sodnik Kollarjevega dela ne dá veljati, da bi iz besede ap se izpeljati dalo aqua in equus in slovenski kon, kojn, konj. Vendar to ni nemogoče. Odkod pa nam bodete, prečastiti gospod profesor, izpeljevali besedo epus, Epona, kar v italjskih narečjih pomeni konj, če ne od ap? Da je osko narečje latinski glasnik qu kot p izgovarjalo, to nam poterdujejo klasiki ²⁾. Tako je iz ap lahko postalo ak, akua, akvus, ekvus, akon, ekon, in po odpadlem glasniku k kon tudi latinsko consus. Ta korenika se tudi najde v celtiskem jeziku, kjer eboll ³⁾ pomeni pullus equinus, in tudi nemška Fohlen se ima v ap, ep iskati, kjer je e ali a ravno tako odpadlo kakor pri akon. Tudi slavenska beseda kobila je prej našla temelj in razlog v ab, eb, ap, ep, kakor pa razlaganje besede konj iz kobanj. Ali je celtiška eboll nemška Fohlen, Füllen, sanskritska ballas? ⁴⁾ in je morebiti slovenska beseda kobila (primeri taliansko cavallo) nastala po predstavku glasnika k, kakor ga najdemo v besedah luža in kaluža, vran in kavran, ban in kaban, kur in cakur, cakurda (phallus matrix, vulva)?

Poznam Boppovo izpeljevanje besede equus iz sanskritskega ashu cito, ash, durchgehen, durchdringen, ali meni so kosmogoniški in mitologični dokazi tudi sveti ⁵⁾. Enako sorodnost najdemo v imenih Ross nemški, ors česki, in rusa slovenski; tudi s tem pomenom se sklada pomen vode, sanskritski rasa, slovenski rosa, rusa, odkod Rusalke, Wassernymphen. Drugi izvajajo Ross iz „reš“, kar v sanskritu pomeni: hinnire, rzati, rézgetati.

Tako tudi je poznamljenje agnis (Agni, bog ognja jezdec na beranu) prenešeno na symbol jagne, agnus, mlad beran, in nemški jezik je ohranil poznamljenje Hammel od ham, holocaustum ignis, daritva ognja, prinešena Bogu Agni-tu. Poznam izpeljevanje jezikoslovcev besede agnis iz ag, bewegen, schleudern, in ajas iz aj ⁶⁾, — ali ravno ta prikazen govori za moje terdenje, da življi in njihovi symboli imajo eno koreniko, tedaj apen, op, up, v besedi ap, vapa, voda, Ross, ors, rusa, v besedi rasa, epus, epona, akvus, ekvus (aquus, equus), akon, kon, u ap ⁷⁾. Po tem takem bode tudi korenika staroslovenske besede nut = bik iskati v sanskritski besedi nu ⁸⁾ fließen.

¹⁾ Suidas III. str. 109. Kust. Abbate Fortis Reise durch Dalmatien I. 113.—Od Hrelja govori slavenski rod po ilirskih otocih pogostoma v narodnih basnih. Na svojem potovanju po Dalmaciji in ilirskih otocih sem več pripoved od Hrelja čul, in vse te povesti kažejo na djanja Herkulova. Nevém, ali sem pri Serviu ali Festu bral od Herkla, kateri je bil Herkul nekega italjskega plemena. — ²⁾ Niebuhr Röm. Gesch. I. str. 77. Festus XIV. 117. — ³⁾ Leibnitz collectanea etymolog. 117. — ⁴⁾ Eichhoff 122. 234. — ⁵⁾ O konju kot symbolu Poseidona glej Creuzer Symbol II. 598 itd. O Višnutovi žertvi belega konja beri: „De Sacrificio Religionis Indobrahm“, quam subjecit Mihael Nilsen Schmidth, Havniae 1828. — ⁶⁾ Eichhoff 197. — ⁷⁾ Primeri še celtiško: epaul, ebaul, pullus equinus in ech equus (glej: Dr. Zeus Grammat. Celtica str. V.) each, nemško eh konj, in aha voda. — ⁸⁾ Eichhoff 202.

Še več takošnih besed nahajamo, v katerih je enaki pomen ognja in vode izražen, na primer: nara, sanskritski voda, in narka očistišče, predpekel, primeri: staročesko noře¹⁾, in slovensko noriti in ponoriti, unter Wasser tauchen, tudi besedi topiti, schmelzen, in topiti, unter Wasser tauchen. Za nasprotnike mojega mnenja opazim, da poznam sanskritske koreniki tap brennen, in tip stillare²⁾.

Med besede, ktere poznamlajo enako živelj in symbol življa, še spadajo sledeče: gaûs sanskritski zemlja, in gaûs. krava, gerški γῆ, γαῖα, nemški Gau³⁾, dalje dhâra⁴⁾ latinski terra, sanskritski dharna, bik Živatov in dharna jus, officium. Slavenko treba, necessitas, indigentia, sacrificium, lužiški drbėti = trébati, ogerskoslovenski trbėti, litvanski turrėti in dirbti. Iz dharna je postalo slovensko tur, tor, ter, iz tur, tor pa torišče po analogiji kakor gaûs terra et vacca, dalje terbavec, tèrma, tèrmast ein stierköpfiger Mensch.

(Dalje sledi.)

Slovanski običaji.

Ženitovanje v Dalmaciji poleg turške meje.

(Dalje.)

Nekoliko dni pred pirom gré k zaročnici ženinov brat s svojo sestro ali s kakim drugim dekletom ali s ženo, ki ume ceniti žensko opravo in druge reči. Dever nese tu snahi mahač (Fächer), čevlje in nogovice,

lepo ogledalo in v njem redek glavnik, verbce (pankeljce) in razne lepo narejene rože, zraven tega pa zaročnici materi čevlje. Pred obedom cenijo žensko opravo in druge reči, ki jih misli zaročnica sabo vzeti, od naj manjega do naj večjega, in ko se te reči v škrinjo zložijo, dene v njo vsaki kak dnar, ali kako drugo reč. Od zaperte škrinje vzeme dever ključ in zapové, da se naj nese na ženinov dom, toda brat zaročnici se vsede na škrinjo in je ne dá iz mesta ganiti, dokler mu dever ne daruje križavca ali naj manj forinta. Na obedu darujejo deveru otirač (ličnjak), sestri njegovi pa bel robec. Na odhodu daruje dever zaročnici večidel forint, ona pa njemu bele nogovice.

Na pir ali v svate povabljeni pošljejo tisti dan pred svatbo na zaročnikov dom iz kože vzetega bravca z glavo, ki v ustih derži kobul (Zweig) lavorikov, velik kolač kruha naperjen s pozlačenim cvetom, in dve boci vina. Ako ima ženin omoženo sestro, mu prinese ona sošito srajco. K nevestini hiši pošlejo vabljeni po boco vina, po bel kruh in po robec, žene pa eno halino, druga zastor (pregačo), druga robec. In to je vse za nevesto namenjeno, vendar si nektera mati od tega kaj priderži. Ta dan pred mrakom se zberejo svatje v ženinovi hiši, in vsak pridši izpali puško pred hišo. Po tem, ko posedajo za mizo, odlóči hišni oče: kaj bo kdo, in to odločevanje se takole začinja: „Dober večer, bratje in gospôda moja! Gle z mirom božjem in dobrim časom sem vas sobral v svoj siromašni dom, ne, da vas počastim, ampak da vas potrudim do une naše srečne prijazne hiše, da pojedete jutri uno našo srečno nevesto v ta naš dom za mojega sina pripeljat. Znam dobro, da se vas jutri pošteni uni bratje in naši prijatli radostno nadjajo, in prizadevali si bojo, kolikor serčno ljubav v dočeku vam izkazati, toliko z uljudnim govorom vsakega počastiti. Torej da bi vsaki zmed vas svoje ime in svatovsko dolžnost vedil, in tam s svojim imenjekom govor peljal, imenujem jaz z dobrim časom: 1. za pervenca po imenu tega in tega (navadno ženinovega ujca), 2. zastavniki tega in tega, 3. starašino tega in tega, 4. domačina od svatov tega in tega, 5. srečnega kuma tega in tega, 6. devera tega in tega (svojega drugega sina) itd.“ Kadar je pa svatov veliko, se tudi po dva za vsaki gori rečeni red izvolita, pa se med sabo dogovorijo, kdaj in kako bo vsaki overševal svoje opravilo. Po tem pijejo rakijo, pa začnejo dva in dva popevati:

Na mizo je cvetek padel.

Iz mize pa na svatove;

Stari svate, dobre ti sede,

dobre ti sede!

In tako se poje vsakemu imenovanemu redu po versti do zadnjega reda.

Tisti, kteremu se poje, izpali puško, kakor bi se s tim zahvalil. Po tem se nosi jélo na mizo. Dokler ti jejo in pijejo, se dekleta in snahe zberejo v kolo, ter igraje popevajo:

Čudno ti je pod noč pogledati,

Kjer gospoda za mizo sedejo,

Pa rumeno vino ti pijejo.

Kdo naj lepše za mizo je sedel?

In naj modreje vino je izpijal?

Starašina naj lepše je sedel,

Naj modreje vino je izpijal.

In tako pojejo vsim svatom po redu.

(Dalje sledi.)

Novičar iz austrijskih krajev.

Iz Štajarskega 24. febr. V 5. listu 4. tečaja so „Novice“ „Veselega dne na Vranskem“ opomnile, ko se je 14. decembra 1845 lepo delo, po veliki skerbi častitega gospoda fajmoštra Andreja Zdolška v farno cerkev spravljeno blagoslovljalo. Danes imajo britko

¹⁾ Starob. Sklad. II. 54. — ²⁾ Bopp Gloss. s. v. —

³⁾ Breja krava je bila pri starih narodih zmiraj podoba zemlje. Tako so Rimljani brejo kravo, ktero so forda ali horda imenovali, kot podobo zemlje zaklali. Ta praznik v čast materi čerini zemlji se je velel Fordicididialia, Fordicalia, tudi Hordicalia po besedi horda, forda, kateri izraz so Staroitalci za brejo kravo rabili. (Glej: Ovid Fast. IV. 629 itd.) Korenike od besede horda ali forda latinski jezikoslovci nemorejo izsledovati. Na Štajerskem med Šavnico in Pesnico sem čul besedo hordati, fordati, v pomenu coire, zna biti, daje z latinsko horda, breja krava, v kakošni sorodnosti. Tudi v egiptiškem basnoslovju se ta običaj najde, in mi vémo, da je Višnu kot sin kralja Vamena zemljo v kravo spremenil. (Glej: Wagner Ideen zu einer allgem. Mythol. str. 150. 151). Nasprotnikom našega mnenja, da življi in njihovi symboli nimajo jednake korenike navodimo samo gerški analogon v besedah λύκος volk pa tudi solnce, λύκη, das anbrechende Morgenlicht, zato naj stariše ime solnčnega leta volčja pot λύκαβας. (Macrob. Saturna. I. 17.) Volka nahajamo tudi pomagavca solnčnega boga Horo-Apollonovega iz temnega Amentha (Diodor. I. 88). Da je zaveza volk in solnčno božanstvo prestara, ni le kakošna hipoteza ali gola etymologia, marveč se opira na točne nepremagljive svedočanstva starinstva. (Glej več o tem pri Payne Knight v bukvah Inq. into the symbol. lang. §. 124. pag. 97.), kjer starega dnarja omenja iz Carthe na otoku Keos, na katerem se prednja stran volka z žarmi obdanega vidi, kateri iz središča se na vse strani razprostirajo. — ⁴⁾ Glagol dhar, dhnu je korenika za dhara. Dhar, dhnu pomeni befestigen, halten, slovenski daržati, deržati; ravno tako pomeni sanskritski glagol ap, halten, deržati. Enaka pomena glagolov dhar in ap sta dokaza sorodnosti besed dharâ terra, in dharna bik, ap voda, in apen bik. Ker paje bik symbol materie in rodenja (Zeugung) ter je pomen apen prenešen na pomen pater, progenitor, slovenski in horvaški apa, japa. Kakor je iz tur, tor postalo poznamlenje torišče, turišče, tako iz ap, op, ob — opčina, občina, poljski poviat, od vet, vit, latinski vitulus, sanskritski vatsalas, od vat, vant, umgeben, anheften, vatas, Band, Binde, viti zna biti tudi vitati, latinski vitta, vincio, in slična. Torišče, turišče, pomeni kraj, prostor. Razlog, zakaj torišče je dobilo poznamlenje po toru, turu, nam razlaga Varro §. 32. „Oppida condebant ... junctis bobus tauro et vacca interiore aratro circumagebant sulcum. Hoc faciebant religionis causa“ etc. Gotovo so tako tudi storili stari Slaveni. saj še v keršanskih povestih zadevamo na mlade voliče ali pa teličke, ki prevažajo podobe svetnikov.

bil zemlji eden nar znamenitiših uzrokov vetra odvzet. In kako nepopisljivo škodo bi to napravilo! Zrak, ki je poglavni pripomoček za ohranjenje našega življenja, bi bil nar hujši strup, ako bi ga vetrovi ne čistili. Enakost gorkote na zemlji bi kmalo kmalo bolezní in kugo napravila, in naš dozdevni raj bi se spremenil v puščavo in grozopolno zmešnjavo.

Očitna je tedaj tudi o tem roka modrega Stvarnika.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Drugi članek.

Zgodovinski pregled.

(Dalje.)

Besedo Vind najdemo pri starih pisateljih v zavezi Jul. Kako se ta zastavica reši? Mesto Vineta neki pisatelji imenujejo Volin, drugi Julin. Mesto Vindobona se piše tudi Juliobona. Korenika tega imena je sanskritska beseda ilá, kar spet pomeni zemljo, tellus, in kravo; odtod slavenska ila, ilovica, *ilús*, argilla. Iz sanskritske besede ila se izpeljuje il, rusinski vil, koroški vil in ul (plur. uliči). Glasnik v najdemo pred samoglasniki pogostoma predstavljen, na primer: uho in vuho, ože in vože, idra in vidra, okno in vokno, orati in vorati, tedaj vil, vol, vul (i = o primeri: rusinski kin, Big, namesto konj, Bog). Pred samoglasnik *i* stopi tudi večkrat glasniku v sorodni *h*, na primer: hiš, hič = iti (lužiški ¹⁾), hilati = ilati ²⁾), in tako se razjasnuje ime ilirskega vodja Hyllus, od kterege Apolloni ³⁾ govori, in ktero toliko pomeni kot Ilus, Il, Vil. Samoglasnik *i* pa predstavlja pogostoma glasnik *j*, na primer: ikra in jikra, iskra in jiskra ⁴⁾), *il* in *jil*, ilovka in jilovka. Ravno tako samoglasnik *u*, na primer: utro in jutro, užina in južina ⁵⁾); tako si razjasnimo ime Julius, Jul, ktero enako pomeni z imeni Hil, Il, Ol, vol, ul, vul. Ker stari pisatelji ime Vind prepisavajo v ime Jul, se mi verjetno zdi, da je beseda Vind bila starim Slavenom znana v pomenu bék (bék je pravilniše kakor bik, ker se glagol glasi bečati, ne pa bičati), in tako bi tudi zdaj razumeli razlog, zakaj južni Slaveni pravijo mestu Vindoboni tudi Beč ⁶⁾), in zakaj Vineta se tudi veli Julin in Volin. Korenike imen Hindu in Vind izpeljevati iz hi, liti, hu, politi, ali pa und teči, tedaj se verjetno dozdeva, da poznamenje Vind v pomenu bik je iz hi, hu ali und po ravno tisti analogiji nastalo, kakor ukš in ukšan, kakor ap, upis, up in op, gaus in γῆ, Gau, ilá zemlja, in ilá krava, tor in torišče. To izpeljevanje je po ostrih postavah jezikoslovja, in ker ga tudi mytologični dokazi podpirajo, gotovo ni daleč od resnice.

(Dalje sledi.)

Slovanski običaji.

Ženitovanje v Dalmaciji poleg turške meje.

(Dalje.)

Po tem ko svati odvečerjajo in vstanejo, se sedejo igračice in popevačice k večerji, starašina pa veli svatom, ki so za to, da grejo v kolo. To kolo vodi sam starašina, pesmi pa vodi tisti, ki naj bolj jih ume.

¹⁾ Dr. Miklosiĉ Slav. Lautlehre str. 501. — ²⁾ Janežič Slov. s. v. — ³⁾ „Hyllini et Bullini gens eadem. A bobus Bullinos de nominatos esse arbitror. Boves siquidem Hyllus in aciem eduxit contra Mentores Liburniae populos, quibuscum, ipse ut tradit Apollonius, pro bubus vel recuperandis vel adipiscendis egregie dimicans in proelio occubuit. Ex hujus belli causa nomen illis (Bullinis) inditum est Appol. IV. 539. Farlati Illy. Sacr. 2. 146. — ⁴⁾ Dr. Miklosiĉ Slavische Lautlehre str. 227. — ⁵⁾ Jarnik Etymologikon sub voce „užina“. — ⁶⁾ Pri rimskih in gerških pisa-

Ko pa igrati nehajo in trudni posedajo, se kaka pesmica ob gosle poje, tudi se igrajo igre vsakojake (razloĉne). Ko je že dōba v noĉ, gre vsaki k svoji hiši, pa izpali puško, kakor ondaj, kader so prišli.

Kakor pa doloĉi v ženinovi hiši domaĉin, kaj ima kdo iz med svatov biti, tako se postavi tudi v nevestini hiši, in njeni starašina se, na priliko, zove od doma, ženinov pa od svatov itd.

Ko se v jutro zazori, pokne pri ženinovi hiši troje topov. Na ta strel vstajejo svati in se oblaĉijo v naj lepšo pražnjo opravo. Ko se zberejo v ženinovi hiši vsi, jim starašina zapové vsesti se okoli mize na pregled: jeli so vsi na številu in spremni na odhod. Po tem jim veli: „Vidim, gospōda moja, hvala Bogu in bogorodici! da smo zdej vsi skup, ki smo bili sinoĉi od našega brata domaĉina imenovani, in vsi zdravi in nakinĉeni, veselega lica in serca; al priporoĉam vsakemu: ko se bomo zdaj na pot podali in prišli k uni sreĉni prijateljski hiši, da pazi slednji na svoj red, na svojo ĉast, dolžnost in poštenje; noben ne smé nobenega žaliti, ampak vsak naj se z vsakim bratovski sostane in pozdravlja, in da vsaki dá vsakemu mir in ljubav, kakor koga gré; tako bo nam vsim vse ljudno in pošteno“. Na te besede se vsi starašini zahvalivši priklonijo. Na to se pije žganje in kava, in jejo kake sladkarije. V tem se sostavijo v kolo pred hišo snahe in dekleta, in pojejo izmed družih pesem sledeĉo:

U ime Boga u ĉas dober!	Britke sablje pripasali,
Svatovi se so sobrali,	V sobolske kape se pokrili,
In lepo se nakinĉili,	Hitre konje zaigrali,
Vrane konje osedlali,	Po deklico odigrali.

Naslednjo pesem pristavljam tū zavolj imén tje do Brešĉ navadnih:

Mlada Stana sonce zaklinjala:	Ko me prašaš, da ti pravo povem.
„O tako ti moje sonce žarko!	Jaz sem danes preko Risna sjalo,
Tako sjalo, nikdar ne tamnelo!	In Kostove dvore obsijalo,
Al si danes preko Risna sjalo?	Vidilo sem svekra in svekervo,
Al si Kostu dvore obsijalo?	Žele dovest' v hišo si odmeno;
Si vid'lo mi svekra in svekervo?	Vidilo sem vse tvoje devere,
Ali želé dovest' si odmeno *)?	Vsi kujejo zlate ti perstane;
Al si vid'lo moje deverove?	Vidilo sem tvoje zaovice,
Al si vid'lo moje zaovice?	Kujejo ti sreberne cvetove;
Si vid'lo mi Kosta zaroĉnika?	Vidilo sem Kosta zaroĉnika,
Ali je zdrav? je mi vse veselo?	On ti je zdrav, vse ti je veselo
Ali so mu svati že sabrani?	Njemu vije zastava na dvorih,
Al se vije bandero na dvorih?	Tud' mu vodi kolo stara mati,
Al mu vodi kolo stara mati?	Vse sestrice kolo zaĉenjajo.
Ali sestre pesmi zaĉenjajo? "	In njemu so že zbrani svatovi,
Žarko sonce Stani odgovarja:	Gotovo ĉe po te, draga, priti".
„O boga mi, moja lepa Stana!	

So postreženi svati z rakijo, kavo in sladkarijami, se spremlajo na pot (ako je nevestina hiša deleĉ, da se do obeda domú verniti ne morejo, kosijo doma, tam pa obedvajo); kolo jim pa zaĉne takole prepevati:

„U ime Boga, u ĉas dober sonce izteĉe!

Hajd! iz dvora starašina, doba ti je.

Konji so vam osedlani, ter vas ĉakajo,

Junaki pa oroženi ter vas gledajo;

Sreĉala vas dobra sreĉa, in gospodin Bog,

Sveti Peter in Nikola, božji angeli!

Kdo vam bi htel nahuditi, ne daj mu o Bog!

In tako se ostalim svatom po redu popeva.

Ko grejo svati iz hiše po nevesto, se izpali nekaj topov. Po poti grejo kakor so imenovani eden za drugim, po tri korake narazen. Zastavnik vije zastavo na vse strani, drugi pa po redi streljajo, posebno kadar komu na glas zapoje izvoljeni pevec.

Kadar koga gredé sreĉajo, ga nudijo z žganjem (ta navada je tudi v Kostelu na Krajnskem: ako le koga

teljih ima mesto Beĉ več imen; tako se nahaja pod imenom Vindobona, Vindomana, Juliobona, Fabiana itd. — Ravno tako ga današnji dan imenuje ĉeh Viden, Slovenec, Horvat in Madjar Beĉ, Krajnc Dunaj. Obširniše o tem mestu bom govoril v članku „Panonia“.

Pis.

*) Ersatz, Vertretung.

ogledujejo? Rad verujem, da je večidel le nevednost tega kriva. Zakaj nemogoče je, da bi občudovanje tega veličanstva božjega ne prevzelo slehernega človeka, čigar serce ni oterpelo za vse, kar je krasnega na svetu. Serce pa vsakemu z občudenjem veličanstva tega na nebesu napolniti, ni družega treba, ko le imenovati nezmerne svete, ki se širijo po oboku visokem.

V osredju sveta ima svoj prestol sonce, ki je milijonkrat večje, ko naša zemlja, in čez devetnajst milijonov milj dalje od nje. Pri vsi ti čudoviti daljnosti zamore vendar kar veliko čez našo zemljo.

Okrog sonca se verti množina svetov, ki se jim planeti pravi: temne krogle so, ki premikovaje se okoli sonca svetlobo in toploto in znabiti svoje notranje gibanje in sončnih izlтков dobivajo. Saturn, Jupiter, Mart, Zemlja, Venera, Merkur, Vesta, Junona, Cerera, Palada, Uran — to so imena poglavnih planetov. Merkur je soncu narbližej, in zato zvezdoznancem večidel časa nevidljiv. Ker je sedemnajstkrat manjši, ko naša zemlja, ne kinči neba nič kaj posebno. Za njim pride Venera, ki jo sedaj danico, sedaj pa večernico imenujemo. Ta planet je ena nar lepših zvezd na nebu, naj izhaja že pred soncom, ali naj mu sledi. Nar čudovitiše je, da je saj še enkrat tolika, ko naša zemlja, in okoli trinajst milijonov milj dalje od sonca. Za njo pride naša zemlja, okrog ktere se luna, ko nje soplanet verti. Mart, četrty planet, je svet sedemkrat manjši, ko naša zemlja, in trideset milijonov milj dalje od sonca. Pasast Jupiter se kaže na zvezdatem nebu zmiram v posebni krasnosti. Njegova velikost, kakor se namreč očem kaže, preseže vse premičnice. Veneri, ko o polni svetlobi blišči, je skoraj enak, samo da njegova svetloba ni tako živa ko svetloba krasne Venere. Kako majhna je zemlja v primeri z Jupiterjem! Osem tisuč naših zemelj bi bilo treba, da bi se krogla njegovi enaki velikosti napravila. Saturn je sto in osemdeset milijonov milj dalje od sonca. Njegovo obsežje je tri tisuč, tri sto in pet in sedemdesetkrat veči, ko obsežje naše zemlje. Še dalje od sonca (382 milijonov milj dalje) je Uran.

Al sonce z vsimi velikimi in manjšimi planeti, ki ga spremljajo, je le prav majhen del vesoljnega sveta. Vsaka zvezdica, ki je na videz komaj tolika, kakor demant v kakšnem perstanu, je v resnici velik svet, ki je v krasnosti in velikosti soncu enak. Vsaka nepremična zvezda — stalnica — pa ni le svet, temuč središče krasne sostave, ktere drugi sveti obdajajo. — Tako je treba te zvezde premišljevaty, ki v merzlih zimskih nočeh nad nami migljajo. Od planetov se razločijo po svoji živi svetlobi in s tem, da na nebu vedno v enem kraju stojé. Po svoji velikosti, kakoršna se očem kaže, se delé zvezde perve do šeste velikosti in še dalje. V šest prvih razredov se šteje okolj tri tisuč zvezd. Dasiravno pa se je njih število nekako določilo, je vendar gotovo, da jih ni sošteti. Že množica raztrošenih zvezd, ki jih nar bistrejše oko komaj najde, dela, da se zastonj trudi, kdor jih sošteti hoče. Daljnogledi odprejo res obsirniši razgled v stvarstvo, ker se je ž njih pomočjo milion in milion zvezd znajdlo; al nespametna prevzetnost bi bila, ko bi človek meje sveta po meji, čez ktero njegov daljnogled ne seže, določiti hotel. Če veliko daljnost stalnič od naše zemlje prevdarimo, bomo nov uzrok našli, velikost stvarstva občudovati. Že same oči nam kažejo, da nepremične zvezde morajo dalje od nas biti ko planeti. Da se nam pa le ko majhne, komaj zapazljive pičice kažejo — to pride od njih daljnosti. In ta daljnost se v resnici ne dá zmeriti, ker bi krogla, ki se iz topa izstrelí, komaj v šestkrat sto tisuč letih do narbližnje nepremičnice dospela, ko bi tudi mogoče bilo, da bi z vedno enako hitrostjo naprej letela. — Kaj so sedaj stalnice? Njih strašna daljnost in njih živa svet-

loba nam pové, kaj so. Sonca so, ki svoje lastno svetlobo iz svoje daljnosti k nam pošiljajo, in ne ptuje: sonca, ki jih je stvarnik na milione po nezmernim prostoru posadil, in kterih vsako ima okrog sebe lastne zemlje ali svete, za ktere je stvarjeno.

Al vse, kar smo tu opomnili, naj si bo čudovito kolikor hoče, nas pelje komaj do nar bližnje meje del božjih. Ko bi se mogli čez luno povzdigniti in se planetom približati; ko bi mogli do nar visokejše zvezde zleteti, bi našli razširjene nove neba, nove sonca, nove zvezde, nove — in znabiti žlahnejše svete. Pa tudi tu bi ne bilo še konca vlasti vsigamogočnega Stvarnika, temuč z zavzetjem bi vidili, da smo še le do roba vesoljnega sveta prišli. Že to malo pa, kar o teh delih božjih vémo, je dovolj, nas k spoznanju peljati neskončne modrosti, mogočnosti in dobrotljivosti našega Stvarnika.

Stoj tedaj, prijatelj, in premišljuj, kako velik gospod mora tisti biti, ki je stvaril vse te nezmerne svete! ki njih tek vlada, in jih s svojo mogočno roko ohranjuje! In kaj je ta gruča naše zemlje z vsimi svojimi krasnostmi proti kinču neba? Ko bi se tudi vničila, bi se bolj ne pogrešala, ko zerno peska na morskem bregu. Kaj so dežele našega sveta proti unim svetom? Nič družega ko lahek prah, ki po zraku ferflja ali v sončnih žarkih igra.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Drugi članek.

Zgodovinski pregled.

(Dalje.)

Slaveni pa so se v starem času tudi veleli *Anti* ¹⁾ in *Spori* ²⁾. Kdo nam razloži pomen teh imen? Jaz razlaganje imena *Ant* iščem v sanskritskem glagolu *an*, *leben*, *bewegen*, *anas*, *anilas*, *Hauch* po *Eichhoffu* ³⁾, po *Boppu* ⁴⁾ *spirare*, in sicer pomeni *an* pihati v ogenj, zato se *Agni*, bog ognja, tudi velí *Anala*.

Ravno ta pomen ima sanskritki glagol *spar* ⁵⁾, *leben*, *spartan*, *Hauch*, *athmen* (slovenski *sparno*, *dumpfig*, *schwüll*), tedaj bi *Ant* in *Spar*, *Spor*, bila sinonimna poznamljenja. Vse tri imena *Ant*, *Vind* in *Spor* ⁶⁾ najdem kot lastne na rimskih noriških kamnih: znamenje in dokaz, da so bile starim Slovenom tudi znane, in da so se nektere betve starih Slavenov tudi zvale po domačem *Vindi* (primeri: *Vendones* kraj *Vindobone*, in *Vindi* kraj baltiškega morja, in *Vindeličani* kraj *Leha*). Te betve so nar bližnje bile *Nemcem* in *Keltom*, zato so tedaj ti narodi vso slavensko pleme imenovali *Vinden*, *Wenden*, kakor na opak Slavenov *Vindeličanov* nar bližnji nemški sosedje *Nemetes* so dali povod za imenovanje vsega nemškega plemena pod izrazom *Nemci*.

Ženska polovica boga *Agni* pa se je velela *Svaha* ⁷⁾. Od te besede pravi *Bopp*: „*Svaha* *vox indeclinabilis*, *quam pronuntiant illi, qui Diis dona offerunt* ⁸⁾“, in dá veljati, da obstoji zavez imena *Svaha* z imenom *Svaha*, boginje ognja. Iz *Svaha* ⁹⁾ je postalo slavensko *Slava*, ker severnoslavenski *l* sprehaja v *vin*diški *v*, primeri: *dekla* in *dečva*, *peršla* in *peršva*, *želod* in *ževod* itd. Prelaz glasnika *h* v glasnik *v* smo že vidili v imenih *Hindu* in *Vind*, in ta glasnik še današnji dan v serbskem narečju sprehaja v glasnik *v*, kakor smo gori že dosti prikladov navedli.

¹⁾ *Jornandes* poglav. 23. — ²⁾ *Procop. Bell. Got. knj. IV. pogl. 4.* — ³⁾ *Eichhoff* 196. — ⁴⁾ *Bopp Gloss. str. 7.*

⁵⁾ *Eichhoff* 240. — ⁶⁾ *Muhar Gesch. d. Stei. I. na več mestih.* — ⁷⁾ *Paullin System. Brahm. (Romae 1791) str. 9.*

Asiatic. Research. str. 401. Wiese Indien I. str. 225. —

⁸⁾ *Bopp Gloss. Sansc. sub voce Svaha str. 199. Slav. Bohyn. str. 28.* — ⁹⁾ Da sanskritski glasnik *v* v slavščini

Iz Svaha ¹⁾ je tedaj postalo Slava in gotovo je kakšen slavenski rod po tem božanstvu se velel Slaveni (zna biti Ptolomejevi Stlobenoi, in da je *l* se tako Gerku vrnil in vplel, kakor Nemcu *k* v načinu pisanja Sklavini, Sklaveni, Sklaven) in je v sosedstvu kakošnega nemškega roda stanoval, po katerem je poznejše občinsko imenovanje obveljalo. Ali za gotovo smemo reči, da stare slavjanske plemena ravnato niso poznale občinskega poznamljenja Slav, kakor germanske ne imena German, ktero poznamljenje je malo pred Tacitom navadno postalo.

Ant, Spor, Slav, so tedaj sorodne imena, vzete iz častja luči, ognja, in ker se je slednje rabilo posebno pri darovanju božanstvom, ter je tako postal prenešen pomen slaviti, slava v pomenu glorificare, venerare, laudare, honorare.

Zdaj je tudi uganjena zastavica: zakaj na noriških in panonskih kamnih najdemo imena Antumar, in pri severnih Slavenih Slavomir. Severnoslovensko besedo mir (od svete gore Meru, središča sveta in sedeža indiških božanstev) so noriški Slovenci izgovarjali in še današnji dan izgovarjajo kot mar, primeri: Antumar: Hetomar, dalje imena vasi Godemarce, Vitomarce, Radomarščak, Radmarščak. (Dalje sledi.)

Slovanski običaji.

Ženitovanje v Dalmaciji poleg turške meje.

(Dalje.)

V ženinovi hiši dekleta in snahe, dokler koli svatov prav ne zagledajo, prepevajo ženina v različnih pesmih, na priliko:

„Neven *) sadi mlada Stana,
Z nevenom se razgovarja:
„Oj nevene, moj nevene,
Blagor mu, kater te bere!
Tud jaz bi te mlada brala,
Ali sedež nemam časa
Idem dvorit' Kostu dvore,
Kostu dvore kakor moje“.

Ko se svati približajo nevestini hiši, pošlje starašina glasonoša, da odnese pozdrav od njega v nevestino

rad spreha v *l*, poterduje nam beseda svadas, die Süßigkeit, slovenski sladost. Ta indiški glasnik *v* spreha tudi v germanskem jeziku v *l*, na primer: *svap* indiški, *slap* gotiški, *schlaf* nemški. Primeri indiški *vamas*, gotiški *vamba*, in štajarsko-slovenski *lamp*, sanskritski *tvaé* in slovenski *tlač-iti* itd. To spremembo glasnikov *l* in *v* nahajamo tudi v slavenskih narečjih. Slovenski Gorenci in Korošci *l* izgovarjajo na početku in v sredi kot *v*, postavim: *Vaze* namesto *Laze*, *ževod* namesto *želod*, *hovob* namesto *holob*. Tudi Belohorci tatranski in Hončani Slovaci *l* izgovarjajo kot *u* ali *v*. Ravno tako se sanskritski *h* v slavenskem jeziku spreminja v *v*, na primer: *vidaha*, slovenski *vidova*, *hri*, *aufgeregt werden*, *sieden*, slovenski *vreti*. Pri Lužičanih sta *h* in *v* zmiraj vzajemna, ker govorijo *hokno* in *vokno*. Primeri še česko *čeho* in rusko *čevo*, dalje rusko *dobrago*, *dobraho* in *dobravo*. Dalje germansko *aha* v besedah *Fuldaha* itd., in slavenski *ava* v imenih *rék Morava*, *Ondava*, *Vltava* — vse pa s sanskritkim *has*, *hah*. — Sprememba besede Svaha v Slava se torej opira na gramatiške temelje. Ravno tako sprememba imena Hindu v Vind.

¹⁾ Čudno je, da se je indiško poznamljenje Svaha pri Polacih še čisto ohranilo, kjer se veli Svaha „čast“ (czešč) glej: Majewski o Slawianih w Warszawie 1816 str. 176. Znabiti da je indiška beseda an sprijela v ustih Slavenov glasnik *h*, tedaj *han*, in da je po takem postalo ime *Hanak*. Znamenito je, da na beneških kamnih pogostoma najdemo lastne imena *Hanna*, *Hana*, in da še rodovine *Hana* živijo na slovenskem Štajeru. Na rimskih noriških kamnih je dosti imen *Antius*, *Antumar*, *Antilius*, *Antulus*, *Jantulus*, *Jantumar*. Tudi rodovine *Spor*, *Sporej*, še živijo na slovenskem Štajeru, kakor tudi *Spurč* itd. Da sta *Agni* in *Svaha* bila med noriški Slovenci tudi častena, poterdijo imena po njihovem symbolu prijeta *VERANVS-Beran* in polatinčeni *ARIES*. Muhar Gesch. der St. str. 400 in 403. Pis.

*) Neven, smertna cvetlica.

hišo staremu svatu (starašinu) od doma, in da napové, da se svati bližajo veselo. Nevestine hiše starašina ga veselo pričakuje, se zahvali za pozdrav, ga sili se usesti in mu zdravico nudi. Glasonoša mora paziti, da ne vzeme zdravice brez pokrova (brez robca ali otirača na nji) in da se ne usede, ampak da stoji berzo napije in se k svatom verne. Sicer ako se zmoti vzeš brez pokrova zdravico, ali ga zadržijo z razgovorom, da zakasni priti pred svate, tedaj se mu vsi smejejo in starašina ga pokara. Glasonoša teka od tod in od ondot, pôje, strelja iz puške, in iz čutare, ki jo sabo nosi, daje piti rakije ali vina vsakemu, ktereга sreča.

Tudi pri nevestini hiši je o piru (možitvi) dosta veselo, vendar ne tako, kakor pri ženinovi, ker ondi snahe in dekleta, ki bi popevati in igrati imele, se bavijo z nevesto, jo bestrajo, v joku tolažijo, jo učijo hoditi, med diveri (ženinovimi brati) stajati, se priklanjati itd., in treba jih je le s silo k popevanju in igranju naganjati; pri ženinu pa pozabijo popevaje in igraje na jelo, pilo in spanje. Tudi tukej kakor pri ženinu se zberejo dekleta in snahe od svojte (Schwaegerschaft) in rodbine, pa se veselijo in popevajo razne pesmi.

Kadar svati k nevestini hiši pridejo, jih ti pozdravljajo s strelom iz topov, oni pa odgovarjajo iz pušk; potem zapojejo:

U ime Boga u čas dober!
Vse nam bilo u čas dober!

Od kola pa, ki pred hišo igra, se zapoje:

Pervak gospod, dobro došli!
Z vami došla vsaka sreča in pa Gospod Bog!
Kdor bi vam htel nahuditi, ne daj mu o Bog!

In tako se poje vsakemu svatu po redu. Temu se še te pesmice pristavljajo:

Dvore mi sonce ogrija,
K Stani mi déver doigra.
Stana mi se rodu moli:
Mila žlahta moja!
Nekarte mi zabraniti
Kod jaz hočem pojť
Da jaz vidim bele dvore
Kosta junaka.

Sonce mi je na izhodu, hoče da dojde,
Mlada Stana na odhodu, hoče da pojde,
Oče ji se smerno moli: „Ne idi Stana.“
Mlada Stana odgovarja tiho smerjeno:
„Bogme hočem, ljubi oče, ker doba mi je,
Tudi tam me oče čaka ravno tak kot ti“.

In tako ji pripojejo mater, brate in sestre, naj jo prosijo, da ne gré.

Ko svati pred hišo izpalijo puške, priteče nek fant od hiše vzeš jim dolge puške, jih izčisti, z domačim smodnikom napolne in dene na odločeno mesto. Zastavnik pa poskoči z zastavo nekolikokrat spred kola sem in tam, ter jo postavi na visokem kraju, da se vije. Po tem si umijejo roke in stopivši v stanico se usedejo okoli mize na desno stran, vsaki poleg svojega svatovskega imenjaka. Dever pa stopivši k zaročnici, jo trikrat oberne po soncu (v Poljanah pri Kupi sam ženin), ona mu se prikloni in ž njim poljubi; po tem se več ne kušuje ona z nobenim do venčanja (poročenja). Govori se, da je nekdanj navada bila, da je dever nevesto z možkim pasom po srajci opasal, da bi mati bila sinčiku, kar je zdej prestalo. (Dalje sledi.)

Novičar iz austrijskih krajev.

Iz zlatnega Praga. (O pesniški zapuščini Stanko Vrazovi — Konec.) Na koncu tega članka moram, kot pravicoljub, povedati, da ima gosp. protivnik dragocene zapuščine Vrazove le na jednom jedinemu mestu prav in da je le na jednom jedinemu mestu resnico govoril, in to je tam, kjer veli, „da bi jedan čoviek punu godinu danah dosta posla imao, dok bi te ulomke ikoliko uredio“.

ček je v tem, da oči naše ne morejo pri svoji slabosti popolnoma seči v sostavo prav majhnih teles, in da jim marsikaj uide, kar najdemo z družimi pripomočki, s katerimi pridemo na pomoč očem, da povekšajo mnogokrat vsako stvar in nam očitno storé tudi naj drobnejšo.

Drobnogledi ali povečavniki nam kažejo nov svet rastlin in žival; nam kažejo, da so tudi take telesca, ki se z golimi očmi celò viditi ne morejo, in da tudi take drobtinice iz mnogih delov obstojé, katerih vsak svojo podobo ima.

Peščene zerna se zde vse okrogle, ko jih ogledujemo z golimi očmi. S povečavniki pa lahko vidimo, da vsako peščeno zerno se od družih v podobi in velikosti loči. Nekatere so okrogle, nekatere čveterovoglate, nekatere čunjevite, nekatere razne neredne podobe. Narčudovitše pa je, da s pomočjo drobnogleda, ki milionkrat povekšuje, v peščenih zernih nov svet merčesov najdemo. V votlinici peščenega zerna se je prebivališče merčesa našlo. V siru je neko pleme majhnih živalic, ki se jim sirni červiči pravi. Golim očem se kažejo le ko pičice. Povečavniki pa kažejo, da so stvari čudovite podobe. Ti merčesi imajo ne le oči, gobčka in nog, temuč tudi prezračno telesce, ki je pokrito z dolgo dlačico kakor z bodili.

V rastlinstvu se kaže plesnovina, ki se vlažnih reči rada prime, kakor cel gojzd mičkinih cvetlic in drevesic. Veje, peresa, cvetje in sad se dajo na njih dobro razločiti. Cvetlice imajo dolge, bele in prezračne stebila. Dokler se ne razcveté, je cvetlica majhni zeleni kroglici podobna; kakor hitro pa dozori, je bela.

Kakor ni od plesnovine nihče tega mislil, tako neverjetno bi bilo, da prah, ki se vidi na perutih metuljev, ni družega ko mnogo majhnih peresic, ako bi nas povečavniki tega ne prepričali.

Al v tem premišljevanju, prijatelj moj, ti ni treba segati po daljnih rečéh. Ostani sam pri sebi. Ogleduj s povečavnikom svojo lastno kožo. Zgornja mrenica tvoje kože je podobna luskinastemu oklepu kakošne ribe. Zrajtalo se je, da peščeno zerno 250 tacih luskin lahko zagerne, da ena sama luskin 500 potnih luknjic pokriva, in da je tedaj v prostoru, ki je v velikosti peščenemu zernu enak, 125.000 luknjic, skozi ktere koža hlapí in se potí, in skozi ktere koža vnanje stvari v-se poteguje. Ko bi človek to čudovito napravo kože svoje le enmalo prevdaril, očitno bi mu bilo, da snažnost života je potreba neobhodna za zdravje njegovo.

Kako brezštevilne so stvari, ki jih je Stvarnik naš po vsi zemlji razširil! Kar vidiš, je le majhen, in znabiti nar manjši del stvari na svetu vesoljnem. Koliko več je še v naravi tvojim počutkom popolnoma skritega! Čez 30 tisuč rastlin in nekoliko tisuč merčesnih plemen nam je že znanih; al vse to ni nič proti vesoljnosti. Kako bi naše čudenje in sterjenje še le rastlo, ko bi se nam enkrat dno morja in rek odgernilo, ko bi mogli na druge planete priti! — In kar je pri tem še nar bolj čudapolno, je to, da v nar manjših stvaréh velike narave vladuje tolikošna modrost, kolikoršna v nar večih delih. Narava je tudi v malenkostih tako redna in pravilna, kakor v nezmernih svetih med nami, katerih obsežje je treba po milionih meriti. Stvarnik skerbi z ravno tako dobrotljivostjo za červa, ki po prahu lazi, kakor za soma, ki se v morju ko stolp dviguje. — Naj nam bo to kazálo, da narmanjša naših sostvari je vredna naše skerbí, ker je vredna spoznana živeti kakor mi!

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Drugi članek.

Zgodovinski pregled.

(Dalje.)

Keltomanski pisatelji, kateri terdijo, da so Noričani in Tauriščani Kelti, ktere perve je edini v 5. stoletji po Kristu živši prepisevavec Strabonov Zosim, Strabona nerazumivši, za Kelte oglasil, težko bodo premagali s svojimi terjenji opiraje se na nekoliko celtiških besed. Mi hočemo vse te besede presojevati in dokazati, da so obema jezikom: celtiškemu in slovenskemu lastne, in dedovina iz indiškega prvotnega jezika.

So pa sledeče. Pravijo namreč: Tauer pomeni v celtiškem jeziku goro, tedaj so Tauriščani Kelti in prebivavci gor. Tarw ¹⁾ izvorno ne pomeni gore, temoč tura — tora, bika, kateri je tudi symbol nar večega celtiškega božanstva Hu-ta ²⁾ bil. Ime njegovega symbola so prenesli na goro, kakor Slovenci, katerim (po Slomšek) tudi tora pomeni goro. Saj clo v latinskem jeziku pomeni taurus goro, breg, kar sicer bode malo kdo verjel, ali poslušajmo rojenega Latinca Quintiliana (Quint VIII. 2.): „Taurus animal sit an mons, an signum in coelo, an nomen hominis, an radix arboris, nisi distinctum non intelligitur“. Dalje Diomeda (Diomedes 2. 444.): „Fit amphibolia per homonymiam ut cum dicamus taurum, non scias, utrum de armento, an obscoenam corporis partem, an montem, an qui est in sideribus taurum dicamus“. Znal bi kdo reči, da Quintilian pod besedo mons je menil goro Taurus v Azii, ali čemu bi taka hermenevtika bila potrebna? Ker vidimo, da ima pomen phalla in bika, ter je tudi še tretji mogoči. Saj v slovenskem jeziku pomeni bik žival in lenišnično peč in debelo tersovo korenje, ravno ko v latinskem pomeni „radix arboris“. Ta beseda je vsim indoeuropejskim narodom obča, primeri: sanskritsko dharmā, sthūra, Auer = Tauer, kakor ur = tur, ταῦρος taurus, tor, tur, ter. Ravno taka je z besedo din, dinas, dun ³⁾ Anhöhe, Hügel, Burg, Zaun, Garten, civitas, zato angleško denizen civitate gaudens. Najdemo jo v gerškem *dw*, cumulus arenarum, Sandhaufen, v nemškem Dunen, Dünen, in v slavenskem tyn = hrib, veža, dom, primeri: Radotyň, Libotyň, tynska gora, Tynje vesi, in holmi na Českem in Koroškem. Ravno tako je z besedo pen caput, acervus, Bergspitze, gerški βερος, slavenski Ban, caput nationis illiricae, letiški pungis, punnis in punne, sanskritski punga acervus; sem spada tudi slovenska beseda penj, panj, zato slovenska imena Pen, in ime vasi Penoje. Pri galičijskih Polacih je beseda pienina v pomen Bergspitze še tudi poznana.

Tudi celtiška beseda bri, adjektiv brig, bre ⁴⁾, Berggipfel, Hügelgipfel, nemore biti za temeljiti dokaz v imenih, ker jo tudi slovenski jezik pozna: breg, brig, Berg. Breg po pravem pomenu Ufer, ripa, zato sanskritski pârāga, ad ulteriorem ripam iens.

Zlo se upirajo keltomanski pisatelji na besedo magus, mag, magen, campus, locus ⁵⁾, vendar tudi to pozná slovenski jezik in mi koreniko mag še nahajamo v besedi magila. Nar berže je sanskritski mah, crescere, izvorna korenika besed mag, magen, magila, kakor besede berdo, sanskritski verdh, crescere, ka-

¹⁾ Leibnitz Collectanea etymolog. 142. — ²⁾ Davies Mythology of the Druids 352. 508. Toland History of the Druids str. 125. — ³⁾ Leibnitz 116. 118. — ⁴⁾ Leibnitz Collectanea etymolog. 79. 98. — ⁵⁾ Dr. Zeus Grammat. Celtic. 5. 6. 121.

kor nekteri jezikoslovci hočejo; ali meni se naravnije zdi berdo, bardo, iz par — parvan ¹⁾ izpeljevati.

Ravno taka je s celtiško besedo karn, Felsen-spitze ²⁾, tudi to ima slovenski jezik: kar, ker, čer, rupes, die Felsen Spitze.

Tudi beseda bann, kar po Leibnicu pomeni altum visoko, imamo Slaveni v besedi Ban rektor, dominus, princeps, gubernator. Leibnic izpeljava iz bann tudi besedo Bann, Fahne, ab elevatione, fann conspicuum, pen caput in bannus proclamatio ³⁾. Korenike vsih teh besed najdemo v sanskritu (in tako niso občinsko celtiške, temoč dedovina vsih indoeuropejskih jezikov): bha glänzen, 'conspicuum esse, bhan erschallen, schreien ⁴⁾. Dalje še se opirajo na besedo nart ⁵⁾ vis, valor, virtus, tudi ta je indoeuropejska nar, sanskrit. vir, sabinski ner, gerški *ωνηο*, slavski nar, torej narava, nrava, virtus. Tako je z besedami alb, elpin, alpes, katerim odgovarjajo naše leb — lab — lib — lob — lub — lb, — zato Lubno, Lobnica, Libotin, Liboje, Lobelj itd., imena slovenskih vesí, gor, rek itd. ⁶⁾. (Dalje sledí.)

Ozir po svetu.

Rusi staroverci in gerška véra sploh.

Ker v sedanji turški vojski Rusi pravijo, da se vojskujejo za véro, da bi na Turškem rešili brate svoje, ki spoznavajo ravno tisto véro kakor oni, in ker se nasproti močni katoliški glasi *) oglašujejo zoper to početje, katero jim ni brez nevarnosti za katoliško vero, bi ne utegnili odveč biti, ako „Novice“ razločke gerške vére od katoliške tistim popišejo, ki jih ne vejo, ktere vediti pa je sedaj toliko važniši, ker se je na meji gerškega kraljestva v turški deželi, Epirus imenovani, punt med gerškimi prebivavci vnel, ki so tudi kakor Rusi staroverci. Dežela Epirus ima blizo 375.000 stanovavcov, med katerimi je 312.000 kristijanov, kateri so deloma Gerki, deloma (slavjanski) Albanezi in (rumunski) Vlahi. Enaka mešanica stanuje tudi v družih turških deželah: v Albanii, v Tesalii in Macedonii. Še bolj kakor v pravem gerškem kraljestvu (ki ima svojega lastnega kralja Otona parskega) so se v imenovanih turških okrajnah slavjanski narodi, ki so se v 6. stoletju tukaj naselili, pomešali z majhnimi ostanjki Helencov, katerih omika scer ni nikdar prave poti našla v une bolj severne kraje. Slavjanska in gerška krí se tedaj ni nikdar zedinila v en narod, in ker je en narod vedno družega preganjal in sovražil, tudi ni bila mogoča narodska omika. Le v tem so si ti narodi edini bili, da so sovražili Turka. Sovražstvo do Turkov je ostal edini narodni značaj teh ljudstev, ki so podložni turškemu sultanu. Al v teku časa se je tudi v tem marsikaj spremenilo; veliko albanskih narodov v Albanii in tračiskem polotoku se je poturčilo in pod imenom „Arnavtov“ stopilo pod bandero profeta Mahomeda. Ti so zdaj naj huji sovražniki Grekov, in z njih pripomočjo le je zamogla turška vlada v letu 1821 ubraniti, da se ji niso mogli, po izgledu malega gerškega kraljestva, tudi stanovniki Epira, Albanije, Tesaliije in Macedonije odtergati.

¹⁾ Eichhoff 120. — ²⁾ Leibnitz 102. — ³⁾ Leibnitz Coll. ety. 92. — ⁴⁾ Eichhoff 234. — ⁵⁾ Dr. Zeus Gramm. Celt. 78. — ⁶⁾ Današnja Cernagora se je velela o času Plinia (Plin. H. N. III.) ager Labeatum, to ni nič družega kakor okrožje Labljanov, Lobljanov, Lubljancev, Lbljancev = Gorcev, Cernogorcev.

*) „Univers“, katolišk list v Parizu, svetuje celó Napoleonu da naj naravnost reče rusovskemu caru: „Ti imaš pod naj hujim jarmom 14 milionov katoliških kristijanov. Francozka dežela ne more več terpeti mučenja njih; postavi spet altarje njene! Moja zmaga naj osvobodí katoliško vero — in ta svoboda katoličanov naj je delež mojega plena!“

Naj že je kakor hoče, in naj, kar se sedaj tudi za gotovo povedati ne more, delajo Gerki za se, da bi razširili sedanjo majhno gerško kraljestvo v veliko in mogočno, kakor je nekdaj bilo, ali naj delajo za Ruse: toliko je gotovo, da bandero gerške vére se predstavlja sedaj kot klic na vojsko, in da v tacih okoljšinah je mikavno, poznati véro starovercov, in toliko važniši je to, ker je to bandero razstavil, kolos ruskega carstva, v katerem, kakor „Neven“ pravi, sonce nikdar ne zahaja, — ki ni le država, temuč tako rekoč cel svét, — ki obsega deveti del ljudi naseljene zemlje in 28. del cele zemlje, — ktereга, ako bi ga popotnik prehoditi hotel in bi vsaki dan 16 milj hodá storil, bi mogel enako potovati skoz četert leta, — katero se razširja od Nemčije do Kine in severne Amerike, od belega do črnega morja, — v katerem na enem mestu sapa iz ust zmerzuje v led, na drugem dinje zorijo“.

Greki so scer kristijani, pa ne katoliški kristijani; gerška vera se tedaj loči od katoliške vere, in sama še je razcepljena v dve stranki: eni so nezedinjeni Greki, drugi zedinjeni Greki; prvi se v poglavitnih rečeh ločijo od katoliške, — drugi so se večidel zedinili s katoliško, se tedaj „zedinjeni“ Greki imenujejo.

Nezedinjeni Greki se imenujejo tudi staroverci zato, ker se ravnaajo v verozakonu, šegah in cerkvenih napravah po kristijanski veri, ki je bila v gerškem carstvu ustanovljena in v starodavnih časih (v 5. stoletju, tedaj pred 14 sto leti) po zmislu patriarhov v Carigradu, Aleksandrii, Antiohii in Jeruzalemu osnovana. Ker se staroverci terdno deržé pravil te po njih mislih prave cerkve, se imenujejo tudi pravoverci in svojo vero zovejo pravoslavno vero (orthodoxe Kirche).

Zgodbe popisati te razkolnosti ali razdertije, ki je pod papežem Leonom IX. popolnoma ločila gerško cerkev od katoliške, ne spada v namen tega sastavka, v katerem hočemo le ob kratkem povedati pravila gerške cerkve, po katerih se loči od katoliške.

(Konec sledí.)

Slovanski običaji.

Ženitovanje v Dalmaciji poleg turške meje.

(Dalje.)

Po dokončanem kosilu se spremljajo na poroko, domačin pa iznese dare in daruje svate od pervega do zadnjega: naj prej iz desne roke dá vsakemu pozlačen cvet (pušlec), ktereга si obdarovanec za uho zatakne ali na persi; na to dene vsakemu na levo ramo robec, govoreč na priliko: starašini, kteremu ga naj prej daje: „gospod starašina, da ti je čast!“ Starašina od svatov je paziti dolžan, da vsaki svat svoj dar dobí; zraven tega mora tudi paziti, da dobí robec za družega starega svata od svata, ki je ostal doma v ženinovi hiši, da ukazuje in pripravlja karkoli za pír, in za popa, ki bo ženine poročal; zastavnik gleda, da dobí robec za cerkveno zástavo, in za dete, ki se bo izneslo pred nevesto, ko bo prišla v hišo.

Kadar se darovi med svate delijo, popevajo snahe in dekleta sledečo pesem:

Risan (Risano) grad lepo naše stanje!

Na tebi so troja vrata stala:

Na ena vrata sonce je sijalo,

Na druga pa živa voda vrela,

In na tretja Kostovi, svatovi,

Med njima sta déver in devica,

Ter čakajo dara od dekleta,

Stanina se hitra našla mati

Iznesla je gospodske darove,

Da daruje vse po redu svate;

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Drugi članek.

Zgodovinski pregled.

(Dalje.)

Navajajo še nasprotniki našega historičkega tendenja besede koppa ¹⁾, vertex, apex, crista, mi pa jim pokažemo naše kopa, kopica; — keltškemu glam, glamhus, Spalte, Schlucht ²⁾, našo klan, pomanjšano klanec. Gališkemu Cran ³⁾ Haupt, Spitze odgovarja slovenska gran, kar v narečjih pomeni Eeke, Spitze, Gränze, zato granica. Glasnika *g* in *k* pa se rada spremenjata, na priliko: gruška in kruška, gavran in kavran. Še slovenski narod govori granica in kranica. Gran je tedaj toliko kot kran, in Kransko in Krajnsko pomeni edno, ker je kraj = kranj, Eeke, Spitze, Rand, Gränze. Ni tedaj treba prepričati: ktera pisava da je boljša: „Krajnc“ ali „Kranjc“ — obojno se je na enem berdu stakalo. Primeri še poleg tega sanskritski shira, caput, *शिरा*, *शिरा*, cranium, sanskritski shila saxum, sanskritski sh=k=c=č, dalje sanskritski shruga, cornu, cacumen montis. Takošna je tudi z besedo staronordiško un, on, oun ⁴⁾ voda. Ime česke reke Ondava priča, da je beseda on tistega pomena. Tudi beseda mur, kar v celtškem pomeni zaklep, Einschliessung, Maure, Mauer, ni izključivo celtiška, ker korenika mur se najde v sanskritu in pomeni okleniti, pozna jo Nemeec v svojem Maure, Mauer, ima jo Dalmatinec in Režijan v besedi mir = murus, kakor tudi Let in Litvan murus, muras ⁵⁾.

To so skoro vse besede, na ktere se celtomanski historiki opirajo; al vsi ti jezikoslovni dokazi izgubijo po takem vso svojo dokazavno moč; zdaj še njim ostaneta Strabon in Zosim, ktere izreke bomo skoro presojevati začeli ⁶⁾.

Vindiški narod Norikov s svojimi posebnimi rodiči je tedaj v predhistorički dobi iz iztočne Azie v Evropo se preselil. Svoje ime je dobil po Naru, pri imenu Višnutovem, kteri se je v podobi bratov Nar in Narain v puščavo podal in tam izgled pokornega življenja davši si naj višjo popolnost zadobil ⁷⁾. Nar se veli v sanskritu mož. Dažela bi se mogla tedaj veli Narska, Narova in prebivavci Narjani, Naršanci. Sanskritski *a* pa sprehaja jezikovski (sprachlich) v o. Glasnika *o* sanskrit še ne pozna, njegov *ó* (guna) so le iz *u* + *a* nastali. To jezikoslovno pravilo velja, da kratki *a*, in ta se v besedi nar najde, spre-

haja v mlajših dialektih v o. Primeri še način govorenja grôd, môti, blôto, dôjo murskih Polaucev in Pohorcev, namesto grad, mati, blato, dajo.

Poterjujejo nas v resnici izpeljevanja imena Noricus, Noricum, iz Nar, lastna imena Narius, Norica, Noriana ¹⁾, Muson, Musa (Mužan, Muža), in polatinčena Mascius, Mascellus, Masculus, Masclus, Masculinus, Viriatus, Viriata ²⁾. Imena Mascius, Mascellus in slična so tako sila pogosto na noriškich spomenicich, da vsak trezen preiskovavec pri prvem berilu mora ostermeti in misliti, da to ni mogoče, da bi se bila rodovina Masciev, Mascellov, Masculinov tako obilno po Noriku razširila, marveč, da to ime mora verozakonsk pomen imeti. Na gornjih štajarskih kamnih sem našel žensko ime Mosaicula (Možikula) in na Koroškem spomenik: Genio Noricorum, in imena mož, ktera sta ga postavila, sta Masculus in Masculinus!! ³⁾ Duhu Možkancev — Možakov, Možina in Možak. Primeri ime bulgarskega vodja Mužok ⁴⁾. Še današnji dan živi na boku malabarskem indiška kasta z imenom Nar, Nair, kar James Mill prestavlja v Männer, Herrscher, možovi, gospodarji ⁵⁾. V ljutoberski fari (v Lotmergu) ste dvé sosedne vesici, od kterih se prva veli Noršanci, druga Babinci; brez dvombe ste te imeni nastale po častji Višnu, Nara, Moža in Bhavany, Babe. Na Dravskem polji blizo Ptuja je ves Možkanci in na Koroškem nahajamo rečici Norinjo in Možnico ⁶⁾. Iz Nar pa je napravljeno njegovavno ime Narko, Nazko (r = z, primeri cureiti in cuzeiti ⁷⁾, porenem in poženem ⁸⁾. Po tem imenu najdemo med ruskimi Slaveni rod Nazkov (Назков ⁹⁾, in rodovine z imenom Nazko se najdejo na Štajarskem na Pohorji, v slovenji Bistrici, v Mariboru. V besedi Nar ima nemška beseda Naar (bedak) svoj povod, kteri Adelung ¹⁰⁾ ni mogel korenike najti. Nastalo pa je to nemško poznamljenje po ravno tisti narodni meržnji, kakor iz Slav Sklav, Schiavo (v dvojnem pomenu Slav in rob ali sužinj) kakor iz Brutus Brutius, latinski brutum.

(Dalje sledi.)

Ozir po svetu.

Rusi staroverci in gerška véra sploh.

(Konec.)

Gerška véra nezedinjenih Gerkov ali starovercov se loči od katoliške v sledečem: Sveti duh po njih véri izhaja edino le iz Boga očeta, ne pa iz Boga očeta in sina. Ona spozná sicer tudi 7 sv. zakramentov, pa s sledečimi razločki: pri sv. kerstu se mora celi život kerščenika trikrat vtopiti v vodo, in ob enem, ko se človek kersti, prejme tudi sv. birmo ktera storí še le popolnoma sv. kerst po njih véri. — Staroverci verujejo kakor katoličani, da se pri sv. maši kruh in vino spremeni v Jezusovo telo in njegovo sv. rešnjo krí, pa kruh ni opresen in vino mešajo z vodo po šegi jutrovih dežel; pri sv. obhajilu prejme vsak, tudi

¹⁾ Apian 123. — ²⁾ Muhar Geschichte der Steier. I. 426. 427. 428. 382. 419. 439. — ³⁾ Ankershofen Handb. der Gesch. Kärnth. IV. V. — ⁴⁾ Šafařík Slavische Alterth. II. 157. — ⁵⁾ Geschichte des brittischen Indien I. Gloss. XXXII. Ravno tam nahajam besedo slovensko kos, ein Theil, ein Stück, v indiškem pomenu ein Längenmass von etwa zwei englische Meilen. Mill. Gloss. 30. Dalje besedo petah, ein Anwohner eines befestigten Orts; primeri lastna imena slovenska Petovar, Petrovaradin, tudi besedo ryot, rot, Landbauer, primeri slov. rataj, kar enako pomeni. — ⁶⁾ Glej Karte von Kärnten od Wagnerja. — ⁷⁾ Habelich Lex. sub voce. — ⁸⁾ Monumenta frisingiensia. — ⁹⁾ Šafařík Slav. Alterth. I. 213. — ¹⁰⁾ Adelung Wörtb. pod besedo Naar.

¹⁾ Leibnitz Collect. etym. 107. — ²⁾ Glej: die Gräben von Hallstadt od Gaisbergers str. 21. — ³⁾ Muhar Geschichte der Steier. I. str. 12. — ⁴⁾ Ravno tam, str. 24. — ⁵⁾ Eichhoff 232. — ⁶⁾ Muhar si je prizadeval v današnji nemšini štajarski še dosti celtiških besed najti, ktere še šotiško narečje pozná, ali te so večidel onomatopoetiške ktere vsak jezik pozná, postavim: Chlisch, Chlash, Klič, klač, pish, Wasser lassen, pissen, horvatski pišati. Runsh, mit einem Ton essen, wie wenn man Salat kaut, slov. hrunstati. Wiar, Damm, Wehre, sanskrit. var, slov. var, varoš, vir, ovir, Bile, Bilch, slov. plh, korenika tičí v besedi plesenj, Schimmel, litv. in letič. pelesi; Bran, Brein, Grütze, slov. ber; pig, Schnabel, rezijski pikaš. Kar, Karren, slov. gare, lat. currus; dussel, ein Geist, slov. dušek; rhig, Rinne, slov. rika. Marka, Schindmähre, slov. marcina; ur, divji bik, slov. ur; arat, pflügen, slov. arati, orati. Slovenski marha, ilirski marva pa nima enake korenike z besedo marcina in mercina, temoè marha je iz sanskritskega mrga, quadrupes. (Glej Muharovo etymologiško dokazovanje v njegovi zgodovini štajarske zemlje I. od strani 3—40, večidel pod opazkami. — ⁷⁾ Wagner Ideen zu einer allg. Myth. p. 37. Dr. Vollmer Myth. pag. 829.

NOVICA

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 25. marca 1854.

List 24.

Opomin kmetovavcem:

naj bi sadili krompir med žito in repo.

V poslednjem velikem zboru štajarske kmetijske družbe je priporočal gosp. dr. Hlubek: naj bi kmetovavci poskusili letos saditi krompir med ječmen ali jaro rež, in na tistih njivah, kjer je bila rež sejana in med njo v vsako 12. ali 15. brazdo krompir sajen, naj sejejo potem repo, da tako napolnejo po reženju žetvi ostali prostor ž njo. Kdor ima mašino, naj seje repo z mašino, ker skušnje kažejo, da se veliko več repe pridela, ako se seje z mašino lepo v verste, kakor pa če se seje z roko po širocem.

Kako se ima krompir vmes ječmena ali reži, in repa vmes krompirja sejati, smo razločno povedali v 22. listu Novic na prvi strani med „kmetijskimi pomenki“. Ni nam tedaj treba že povedanega ponovljati; tedaj dostavimo le, kar gosp. dr. Hlubek v 12. listu „Woch. Bl.“ priporoča rekoč: „Če sadimo krompir tako vmes, se smemo nadjati, da bode zdrav ostal ali saj manj bolehal; stroškov ne prizadene to nobenih, marveč je ta dobiček gotov, da bomo vendar na tisti njivi pridelk imeli na žitu ali repi, če bi nas utegnil tudi krompir goljufati“.

„Če se nam pa ta poskušnja po sreči izide, cesar sem skoraj prepričan, bojo sčasoma zginile edine krompirjevišča; krompir se bo sadil med druge sadeže, da ga bomo toliko pridelovali, kolikor se ga potrebuje za živež nam in živini, ne pa za žganjarije v škodo človeštvu“.

Dalje ponovlja gosp. dr. Hlubek tudi v „Novicah“ že večkrat priporočani svet: naj dajo krompir, preden ga sadé, v gorki izbi ali na pripravnici sušivnici dobro osušiti, ker posušen ali zve-njen krompir je po mnogih skušnjah za seme naj bolji, varvati ga gnjiline.

Gospodarske skušnje.

(Tečnost lanénih in ogeršičnih preš ali ogeršične pèrge). Natanjčne skušnje, storjene v Mökernu na Nemškem, učijo, da ni boljši piče za živino, kakor so omenjene preše, za mléko, meso in gnoj.

Kar mléko zadeva, so učile skušnje, da 1 funt preš dá dobre 3 četertinke funta mléka, da 1 funt preš zdá skoraj za 3 funte sená, in da to, za kolikor se živina na mesu in loju zboljša in kolikor je po takošni klaji gnoj več vreden, je čist dobiček. Dalje so skušnje o tem učile, da je bolji krave 3krat na dan molsti, ker je mléko po trikratni molži boljši, kakor če bi se živina le dvakrat molzla.

Kar meso vtiče, so krave, katerim se je v 14 dneh 56 funtov preš dalo, za 62 funtov več vágale, tedaj je 1 funt preš pomnožil živo težo za

1¹/₁₀ funta, zraven tega pa se je namolzlo še 38 funtov mleka več.

Kar gnoj vtiče, je bil veliko rodovitniši od družega, zakaj v nobeni živinski piči ni toliko gnjilca kakor v prešah; v gnjilcu pa obstoji naj večja moč gnoja.

Po tem takim naj bi gospodarji nikdar ne zanemarjali preš, ki so na vsako stran živini in gospodarstvu tako koristne. Dobé se na prodaj povsod kjer so fabrike, ki iz lanú in ogeršice prešajo olje.

(Koristnost soli za živino.) Ker nam ravno v roke pride Nasavski kmetijski časnik, v katerem se priporoča sol za živino, povzamemo iz tega sledeče verstice sedaj, ker smo spet v Ljubljano dobili živinske soli po nekoliko nižji ceni (glej poslednji „oglasnik“).

Omenjeni časnik pravi: 1) sol varje živino bolezin, ako se ji poklada bolj slaba ali celò spridena klaja ali pa dobre preveč; je dobra zoper gliste in varje živino, da je ne napenja, kolje itd. 2) odebeli živino, ker raji je in se želodcu tako rekoč pripraga daje za hitro in dobro prebavljanje; „funt soli dá funt masla“ je švajcarsk pregovor; ker po soli živina več pije, se po tem tudi pri dostojni piči več mleka nareja; 3) po soli se obudi plemenenje v živini; mlado hitrejše rase; vol se pred spita, ovca dá več in lepo volno in okusniše meso; 4) gnoj izpod take živine je veliko rodovitniši.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Drugi članek.

Zgodovinski pregled.

(Dalje.)

Perva zgodovina Norika je v globoko temo skrita. Dva gerška pisatelja imata Noričane za Kelte, Strabon in njegov prepisavec Zosim*), vendar iz tega ne sledi, da so Noričani bili Celti, ker ravno Strabon (Lib. XI. str. 507.) pravi, da so stari gerški pisatelji vse severne narode Skite in Celtoskite imenovali. Ta način poznamljenja je tudi Strabon rabil. In ako bi ravno ta ne obveljala, se vendar dokazati ne dá, da Strabon Noričane za keltiški narod oglašuje. Pri zgodovini Tauriščanov bodemo vse izreke Strabonove kritiški presojevali. Med rimskimi zgodovinarji omenita Norika

*) Dokaz, ktereга zgodovinarji navajajo za celtičnost Noričanov iz Zosima je precej slab. Zosim (lib. II.) Noričane in Rhetes zapopada pod imenom keltiških legionov; ali iz tega ne sledi, da so Noričani in Rheti bili Kelti. Znalí so Rimljani, čeravno ta rodova nista bila keltiška, v vojaškem upraviteljstvu ime keltiških pridajati, ker so v severno-zapadni strani Norika se pozneje Kelti naselili, kakor tudi v zemlji Rhetov, od katerih je vendar historično gotovo, da so bili etrusko pleme. Saj se je poznamljenje Italije do današnje meje Kranjskega s Štajarsko rabilo, brez da bi prebivavci današnje pokrajine kranjske kadaj bili

in Noričanov Plini in Caesar. Iz slednjega se očitno vidi, da Noričani niso nikdar Celti bili, on pravi: (Bellum. gall. I. cap. 2. 45.), da so Boji Norejo prevladali in Noričane v svojo zavezo vzeli. Boji pa so Celti, ki niso pred letom 388—382 čez Rajn prišli. Tako so že mogli drug narod ali prvotne stanovnike v noriških planinah najti, kateri po nikakošnem niso mogli Kelti biti, ker Kelta pred rečenim časom ni bilo čez Alpe in Rajn ¹⁾. Predkeršanski pisatelji imena Norikum ne poznajo. Dalje prica Dio Cassi (LIV. lib.), da so Panonci z Noričani vred rimske pokrajine napadali; to vzajemno občenje kaže na ožjo sorodnost. Neceltičnost njihova se bode pri pretresu zgodovine Toriščanov jasnejše pokazala; prej pa hočemo djanja in nehanja, srečo in nesrečo Noričanov pregledati.

Noričani so dolgo časa samostalni pod svojimi vladarji živeli. Caesar (Bell. gall. I. 18.) in Strabon (VII.) njihove vladarje imenujeta kralje ²⁾; ali gotovo so bili knezi, vojvodi, župani, ker poznamljenje kralj ni slovensko. Noriška zemlja se je, kakor rimska provinca velela „regnum noricum“ (Vellej Pater. II. 909. Sveton. Tib. XVI. glej tudi: Katančič Accolae Istri I. 328.) in Noričani so z Rimljani pred podjarmljenjem v prijazni tergovalski zavezi živeli. (Strabon IV. VII.) To prijazno zavezo poterjuje tudi ta okolščina, da so Noričani Rimljanom, ko so Cimbri in Teutoni hteli nad Rim planiti, mirno skoz svojo deželo do Noreje s svojimi vojskami iti pustili, kjer so jih Cimbri in Teutoni leta 112. pred Kristovim rojstvom neusmiljeno potolkli. Norikum je samostalen ostal do časa Tiberijevega. Ko pa so Rimljani pod Tiberijem in Drusom sosedne južne dunajske pokrajine bili podjarmili, so tudi celó naravno svobodne naše planinčarje navaljati začinjali, ker niso terpeti smeli v sredini svojih pokrajin samostalnega slobodnega naroda.

Tako so Noričani okoli leta 13 pred Kr. po kervavih bojih in med junaško brambo po imenovanih vojskovodih in Publiu Siliu v treh ali štirih mescih rimski oblasti podverženi (Strabon IV. Dio Cass. LIV. 20.) in v rimsko cesarsko provinco spreliti bili, ktero je poseben „procurator noricus“ opravljal (Tacit Annal. 63.), in v kateri je zmiraj velika vojaška truma za posadko bila, posebno „legio II. italica in Ala Betasorum“.

Že ta okolščina je močen zgodovinski dokaz, da Noričani in Panonci niso Kelti bili, ker so v njih zemlji keltiški legionari ležali, tako belgiška Betasov v Solvi in Sikambrov v današnji Budi. Rimljan se je ravnal po tisti politiki, po kateri se ravnajo vsi vladarji, ki imajo narode mnogoverstne národnosti pod svojim žezlom, in za tega voljo národnih regimentov niso doma

Italci. Tako se današnji dan vojaške trupe tako zvanih poddedovanih nemških dežel Austrije velijo nemške, čeravno večidel obstojijo iz Slovanov. Tudi poziv na Veleja Paterkula, kateri stari Karnuntum mesto noriškega kraljestva in keltiško imenuje, zgubi svojo dokazavno moč, če premislimo, da so Kelti po mnenju učenega Georgia (Alte Geograph. II. razd. I. zvezek stran 237.) leta 58 pred Kristovim rojstvom v Norikum privihrali, in, kakor smo že rekli, kraj Dunaja doli do Tise se naselili. Znaló je tedaj zares biti Karnuntum keltiško mesto, kakor sta Celovec ali pa Maribor nemška, čeravno na slovenski zemlji stojita. ¹⁾ Livi preseljevanje Keltov postavlja v leto 600 pred Kristovim rojstvom; ali to je zmota. Dioniz Sicilijanski nam lepo pripoveduje, kdaj so se Kelti čez Hene in Rajn vzdignili, in naj bolje veljavno je to, da Herodot, ki se je že leta 428 pred Krist. rodil in je vse narode v Tracii in Grecii poznal, nič še od Keltov ne vé. Kakor smo še večkrat rekli, je ostroumni Niebuhr kritično dokazal, da se je Livi zmotil v določbi časa. — ²⁾ Caesar (Bellum gall. I. cap. 53.) imenuje enega noriškega kralja po imenu in pravi, da se je velel Vocion; njegova sestra je bila žena svevskega kralja

puščali. Razun taljanskih legionov in kohort in razun galiških so bile tudi traške in asturske ¹⁾. Naši noriški vojaki so bili zunaj domovine svoje v Italii, v Germanii in Gallii, zato so častje svojega Belboga ²⁾ tje prinesli in tam njemu v čast spomenike postavljali, kakor so gališki v Dalmacii svojemu Taranu gromovniku. Proti germanskim divjim narodom na noriški meji so Rimljani posebno brodovje na Dunaju postavljali, tako v Komageni, Arelapu, Laureaku (Notit. imperii occid. str. 129.), kjer so veliko število kolonij, municipij in kastelov ustanovili. Pozneje je zemlja Noričanov v več malih pokrajin razdeljena bila, kakor v Noricum mediterraneum, ripense, montanum, in je bila postavljena pod „dioecesis Illyrica“ in „prefectura italica“. (Not. imper. orient. 7. in occid. 5.) (Dalje sledi.)

Ozir po svetu.

Izhodno ali baltiško morje.

Treba je zdaj, ko Angleži in Francozi hudo vojsko pripravljajo zoper Ruse, vsakemu časnikarju bolj natanko poznati tiste dele sveta, na katerih se zna silen boj vneti. Tu sem spada tudi izhodno ali baltiško morje (Ostsee ali Baltisches Meer).

Se vé da natem morju nimajo Turki nič opraviti, ker Turčija je deleč deleč od tega morja. Če, na priliko, položimo zemljevid Europe pred-se, je doli v jugu in na desno černo morje s turško in rusovsko okolico, deleč gori in na levo pa je izhodno ali baltiško morje.

Brali smo, da je jadrano že več mogočnih angleških bark proti baltiškemu morju, za katerimi pridejo tudi francozke. Vprašal bode zdaj marsikdo: kako so prišle omenjene vojne barke v izhodno morje? in kaj hočejo tam deleč preč od turške zemlje? čmu pošiljajo Angleži in Francozi vojsko tudi na to morje, ker že na črnem morju je velike bark Turkom na pomoč?

Da vse to bravcem jasno bode, je treba svet enmalo bolj natanko poznati.

Pred nosom tako rekoč leži Angležem in Francozom severno morje (Nordsee), ktero, ker leži med Angležkim, Holandskim, Nemčijo, Danskim in Norvegiškim, se tudi imenuje nemško morje. Iz severnega morja pa se pride skoz tako imenovani Eiderski ali slešviško-holstajnski kanal naravnost na baltiško morje.

Izhodno morje omejeno z bregovi Nemškega, Pruskega, Danskega, Švedskega, Norvegiškega in Rusovskega, je okoli 200 nemških milj dolge, in do 48 milj široko; z zatokoma finiškimi in livoniškimi vred meri 7000 štirj. milj. Če se barke peljejo po izhodnem morji in se obernejo na desno, pridejo v ožji konec, ki se finiški zatok imenuje, in zdaj so že popolnoma na rusovskem svetu in ne delječ od Koróne (Kronstadt), ki je močna terdnjava in poglavna luka vojnih rusovskih bark. Pa tudi Petrograd, prvo in stolno rusovsko mesto, leži pri iztoku Neve v to morje.

Voda tega morja je zlo merzla, čista in manj slana; zamerzne tako, zlasti v nekterih krajih, da skozi 3 ali 4 mesce ni moč barkam jadrati po njem. Rusovske barke se bojo nek letos komaj pred majnikom zamogle spraviti iz ledú. 40 rek se izliva v izhodno morje, ktero

Ariovista. Vocion je toliko kot Botion, Bocion, Botius, ktero ime pogostoma na noriških rimsko-slovenskih kamnih nahajamo in pomeni Vulvius; vzeto pa je to ime iz Zivatovih phalorgij častja lingamovega. — ¹⁾ To poterjujejo napsi na rimskih kamnih, kateri se lahko pri Gruteru poiščejo. — ²⁾ Različnost celtiškega Beala, Beli-ta, Belatukadra od slovenskega Belina, Belena bode mo v posebnem članku ob svojem času dokazovali. Pis.

Izkopano korenje naj se pustí na njivi ali na kakem podu ali v šupi nekoliko časa ležati, da se enmalo izpari; potem se spravi v shrambe, kjer ne zmerzuje.

Na spomlad se izberó naj lepši koréni, se vsadé proti koncu mesca aprila v dobro, rodovitno zemljo po čevlju narazen — za seme; steblica, ki jih je korenje poglalo, se privežejo h količem, ki so zatega voljo tikama korenja v zemljo vtaknjeni bili, in berž ko začne seme rujavo prihajati, se odrežejo stebila ter se v majhne snopke zvežejo in na zračén kraj pod streho postavijo, da popolnoma dozorijo. Kakor hitro so stebila suhe, se seme izmlati.

Gospodarske reči.

Nošnja na plaščenici.

V liburnskem primorju od izvzete Kastavščine noter blizo do Plominščine ni, zunaj nove ceste pri morji, zavolj stermih krajev nobenih drugih pravih kolovoznih potov; zato si morajo ljudje potrebnih reči ali na mulcih, konjih in oslih stovoriti, ali pa na herbtu znositi. Nosijo pa razne reči večidel le ženske tako, da se možki, zunaj kakšnih gréd, malo kdaj vidijo nositi. Vpertivajo si pa ženske, ker na glavi nič ne nosijo, svoje bremena prav umetno na tako imenovano plaščenico (Tragband).

Plaščenica je, kakor povoj, 3 do 4 sežnjev dolga, pol čevlja široka, pa na dvoje zvitá, in od posebnih tkalic na kitice tako pisano tkana, da je snutek iz bele in černe volne in debele preje, votek pa iz černe volne, kar vse vkup goldinar, ali še kaj več veljá. Brez take plaščenice, ko si vso vpašejo in krivač za njo vtaknejo, ali v klovčik zvito na herbtu nesejo; kmečke ženske v delavnikih skoraj nikamor ne gredó, ker si večidel same, posebno zvečer domú gredé, morajo za ogenj, vse sproti preskerbovati. Hoteč si ženska breme naložiti, položi, plaščenico na tla, ali kamor je priložneje, tako, da je penkla zgor, oba enako dolga konca pa eno malo saksebi zdolej; ako je pa breme spolzivo, križema; in ako je treba, ga ž njim poveže, pustivši zgor penklo, zdol konca. Naloživši si breme, potegne penklo čez-nj, ga potlači in sede pod-nj, si potegne penklo čez glavo do pasa, konca pa si vzame pod pashama, ju potegne v penklo, stisne z njima breme, kolikor je treba, ter ju podvije penkloma pod ona dela plaščenice, ktera k životu stisnjena, prideta spod pasih; potem vstane in nese. Ako se noseč breme stisne, pritegne samo konca spred na pasu v penklo, in ako ju še ostane, ju podloži na herbet pod breme, kjer ju tišči.

Na tako vižo nositi ne terpé rame same, in plaščenica ne réže tako v nje, ko obramnice, ker je ves život tako rekoč v breme vprežen. Ko se prinese na mesto, ako ni kaj za razbiti ali zlomiti, se potegneta in spustita samo plaščenična konca, in breme pade na tla. Ako se ima pa brenta nositi, takrat si verže ženska en konec plaščenice čez desno ramo okolo vrata, da ji čez levo do tal visi, z drugim vsim koncem si po visečem opaše život terdo, makne brento toliko, da nje dno eno malo čez brentenak (kamor v kuhini, pri šterni ali lokvi brente postavljajo) stoji, potegne viseči konec plaščenice gor, da je večja penkla, opaše ž njo brento pri verhu, se oberne od nje, podloži pod njo plaščenični pas na herbtu, pritegne spred pod pasom viseči konec, kolikor je treba, si ga podvije in nese tako, da brenta samo na plaščeničnem pasu na herbtu stoji, in kakor eno malo nazaj viseč se prav nič pléč ne tišči. Da ne pluska, ako se tekoče stvari nosijo, se dene v brento lesena skledica ali kaj družegatakega. Ako nosijo netekoče reči v škafih, potegnejo plaščenico skoz škafove

ušesa in nesejo ko brento; in tako se more na plaščenici vsaka stvar, naj je kakoršna koli, nositi. J. V.

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Modra naprava cele zemlje.

Čeravno je človeški razum prekratek, da bi mogel Stvarnikove modre namene o osnovi zemlje popolnoma zapopasti, je vendar v stanu s pazljivim premišljevanjem marsikaj spoznati, kar ga napolnuje z občudovanjem velike modrosti. Že podoba zemlje ga lahko tega prepriča. Nje podoba je skoraj krogli enaka. In zakaj? Zato da žive stvari lahko povsod na nji prebivajo. Ta namen bi se ne bil mogel doseči, ako bi prebivavci zemlje povsod dovelj toplote in svetlobe ne imeli; ako bi se voda na vse kraje lahko in dostojno ne delila; ako bi vetrovi povsod, kakor je zemlji narbolje, pihati ne mogli. Da se vsi ti nameni dosežejo, se ni mogla zemlji pristojniša podoba dati. Nje okrogla podoba dela, da se toplota in svetloba, naj potrebniša pripomočka za življenje, lahko povsod enako razširjata. Brez te zemeljne osnove bi ne bilo mogoče, da bi se noč in dan, merzlo in gorko, suho in vlažno vreme verstilo. Ko bi bila zemlja čveterovoglata, čunjevita, kobrasta ali kakošne druge voglate podobe, bi je bil narveči del z vodo zalit, drugi pa popolnoma suh; v nekatere kraje bi ne pripihala ne naj manjša sapica, druge pa bi vihar vedno razdeval.

Ko bi bila osnova zemlje mehkejša in puhlejša, bi se ljudje in živali va-njo pogrezovali; ko bi bila terdejša in gostejša, bi se ne dala obdelovati in bi ne mogla tako mnogoverstnih rastlin roditi in rediti. Zemlja obstoji iz raznih, poredoma ležečih sklad in lég raznega kamnja, rud in zemelj. Mnogoverstno korist, ki jo ljudje in živali iz tega dobivajo, ima vsak pred očmi. Od kod bi dobivali bistro vodo, ktere v svoje življenje in okrepčevanje tako močno potrebujemo, ako bi je lege peska, ki jih globoko v zemlji najdemo, ne čistile, in tako reči, ne precejevale?

Na poveršji zemlje se čudovito versté planjave, doline, griči in hribi. Kako očitna je njih korist! Ob koliko svoje lepote bi zemlja prišla, ko bi bila povsod enaka in gladka planjava! Koliko bolj zdrava je, da se versté hribi in doline! Koliko pripravniša je marsikakšne rastline in zelišča roditi! Ko bi hribov ne bilo, bi ne moglo toliko ljudi in žival na zemlji živeti; manj rastlin, zelišč in drevés bi imeli — perstenine in rude pa bi popolnoma pogrešali! Brez studencov in rek bi bili! Puhí, ki se vzdigujejo, bi se ne mogli ne razdeliti ne vkup deržati.

Jasno ko beli dan je tedaj, da cela osnova, podoba in notranja in unanja vlastitost zemlje je napravljena po naj modrejših postavah — vsim živim stvarém v radost in srečo!

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Drugi članek.

Zgodovinski pregled.

(Dalje.)

Zgodbe Noričanov in njihovo stanje pod rimsko vlado nam je že več historikov na tenko in izverstno popisalo, tako Muhar v svojem „Altrömisches Norikum“ in Ankershofen v „Geschichte Kärnthens“. Ker naš namen ni pisati politične zgodovine, zato se ne spuščamo v tenko razlaganje in sporočujemo častite čitatelje v druge knjižne dela.

Toliko o zgodovini Norika.

Preden se pa lotimo zgodovine Tauriščanov, moramo povzeti povestnico Keltov.

Pervotna domovina tega ogromnega naroda je bila od nespomenljivih časov od Pirenejev do Rajne, od Alp do atlantiškega morja. V letu 388.—382. pred Kristovim rojstvom se je ta ogromni narod pod Bellovesom in Sigovesom naj prej iz svoje domovine izseljevati začel. Livi (V. 3.) pravi, „da jih je mikalo po sladkosti sadú in vina, ki ga niso imeli domá“. Ali ta poltena želja gotovo ni edini vzrok bila, temoč preobilnost stanovnikov. Sigoves je svoje trume peljal čez Kerkinske lese, Belloves pa v Italio (Liv. V. 34.) Druga truma je šla pod Kombaulom v Tracijo (Pausan. Graec. X. str. 750.) okoli leta 360.—335. pred Kristovim rojstvom. Velike vojske so pod Cerethriom, pod Brenom in Alcikorom v Grecijo, pod Bolgom v Macedonio rinile in od onod pod Lomnorom in Lutarom (Lutatium) prek šle v malo Azijo, kjer so Galatsko kraljevino ustanovili. V letu 184. ali 186. pred Kristov. so Rimljani gornjoitalske Celte do čistega prevladali.

Kakor Livi piše (XXXIX. 23.) se je jedna gališka naselbina okoli Ogleja ustanovila, in brez dvombe je iz teh Celtogallov zmešani narod ili-ro-slavenskih Japodov postal, od katerih klasiki pišejo, da so se punktirali ¹⁾ in celtiško orožje nosili. Malo prej 191. leta pred Krist. je celtiško pleme Bojev, kateri so v gornji Italii prebivali, čez Alpe nazaj stirano bilo, in se je skoz kranjske planine do sorodnih Tauriščanov vleklo, kateri so na severnem podnožji gore Klaudijske (mons Claudius) stanovali ²⁾ in se je kraj Tise gori do Karpatov ustanovili.

Če si zdaj razne plemena celtiške pred oči postavljamo, ktere so iz svoje perve domovine čez Alpe in Rajno v pokrajine slavenskih prvih stanovnikov prišle, vidimo Boje potovati čez helvetske planine in si sedeže v sosesčini slavskih Vindeličanov kraj jezera venetskega (Bodensee) ustanovljati, od onod dalje proti iztoku kraj dunajskega levega pobrežja do ustja Anize (Enns) se vleči, in proti severu do fihelških gor se razširjevati ³⁾. Prihod teh celtiških Bojev je slavenske stanovnike iz Vindelicie tiščati začel in od meje helvetske, in tako vzrok bil, da so se valovi slavenskega narodskega morja metali čez Karpate do baltiškega morja. Slavske betve, ktere so od babjih gor med Drinom in Drilom kraj Dunaja in Tise kot prvotni stanovniki živeli, je pretiral in premagal celtiški rod Skordiskov, kateri so se naj berže pod Bolgom ali Cerethriom leta 280.—270. pred Kristov. rojstvom tam ustanovili ⁴⁾, in tako iz južne Europe v severno preseljevali ⁵⁾. Posebna betva teh Celtogallov so bili Tauriščani, kateri so, kakor Plini terdi „in tergo montis Claudii“ stanovali ⁶⁾.

¹⁾ To nam pripoveduje Strabon (IV. str. 207.) Pa zna biti, da je to punktiranje imelo kakšen verozakonsk pomen. Današnja pokrajina Stari Vlah še opominja na bilost Keltov, ktere so Slaveni imenovali Lahe ali Vlahe. Vlah pomeni v cerkvenoslovenščini tuj, peregrinus. in Slaven, prvotni stanovnik teh pokrajin, jim je dal to ime, ker so iz tujega prišli. — ²⁾ Plinius III. 28. — ³⁾ Caesar Bell. gall. VI. 24. Tacit. Germ. cap. 28, Strabon IV. 187. — ⁴⁾ Athenagoras (lib. 5. Deipnos.) misli, da so ostanjki Brenovih Keltov. —

⁵⁾ Justin XXIV. 4. Pausanias (I. cap. 4.) pravi od njih, da so vse ilirske rodove, clo Macedonce podjarmili „omnes Illyrici populos oppressere“. In Justin (lib. VII. cap. 6.) da so, ko so Panonce premagali bili, več let s sosedi se bojevali. „Domitis Panoniis per multos annos cum finitimis varia bella gesserunt“. Iz tistega časa divjih Bojev izvira gotovo slovenska psovka, ktera je v moji okolici znana: „Ti Bojan“, „Ti Bujan“, „si divji kakor Bojan“. Da celtiški rodovi niso v 6. stoletji v Illyrikum in Panonio prišli, se vidi iz Diodora Sikula (lib. XXVII.), kjer pravi, da „olympia centesima decima et quarta haec gens (Gallatarum) primum Graecis innotexere coepit“. — ⁶⁾ Plin. Hist. N. III. 28.

Njihove naj imenitniše mesti ste bile Taurunum in Singidunum v okolici današnjega Zemuna in Stolnega Beligrada. Po naseljenji Keltogallov v slavenske prvotne dežele so kot take tedaj samo ostale Dalmacia, Liburnia, Istria ⁷⁾, Carnia, vès Norikum, v Panonii zemlja rodov Segestanov, Pokupjanov (Colapienses), Tribalov, in Ilirov („proprie dicti“ — pravi Plini — da jih od političnih — Trakov — loči), dalje zemlja Jasov, Andicetov, Breukov, Arivatov, Acalov, Amantov, Latovikov, Varcianov, Oseriatov in Osonov, kakor so se vse te plemenčeta od panonskih planin in bele gore (mons albanus) do ustja Kupe, in od onod prek do severne strani blatnega jezera gori do Karpatov velele ⁸⁾.

(Dalje sledí.)

Slovanski običaji.

Ženitovanje v Dalmacii poleg turške meje.

(Konec.)

Dokler možki tako igraje pojejo, obedjejo ženske, potem tudi one vodijo kolo, popevaje dve pa dve različne pesmi.

In tako po versti prepevajo, da svekerva (moževa mati) zuve, jeterve, déveri sedijo in darú čakajo. Na to jo déveri v kolo pripeljajo in razne pesmi pojó.

Iza tega popevanja zapové starašina, da se ima razstava v cerkvo odnesti, in, zastavnik jo vzešči, grejo vsi proti cerkvi, snahe pa in dekleta jih prepevaje spremljajo enmalo.

Vernivši se izpred cerkve k ženinu na večerjo, jih zastavnik na svoje stroške počasti v prvi kerčmi, ko prejdejo preko placa.

Po večeri vzamejo deveri z nevesto vse darove, ktere je ona od svoje rodbine prinesla; nevesta jih med nje deli: kumu dá v robcu zavito sošito robačo in oti-rač z rožo (pušeljom), svekaru in svekervi (moževim staršem) robačo nesošito, deverom (moževim bratom) in ženinu v robcu sošito srajco, jetervam (moževih bratov ženam) in zavam (moževim sestram) bel robec ali po pisan zastor (Vortuch), malim pa dekličicam od hišne rodbine černe verbce (pankeljce) in evatom ostalim pozlačen cvet (pušeljc). Kum svoj dar prejemši, dá kumi na verč vina kos kruha in v njem zaboden cekin ali dva, ali namesto tega zlat perstan, za ktere mu se kuma zahvalivši prikloni in roko poljubi, pa mu ravno tisti verč (bokal) drugega vina prinese in na njem šiško.

Ko so dari razdeljeni, starašina zahvalivši se za pušeljce in dare napiva rekoč: „za zdravje ovih cvetov in darov! vsikdar se v zdravlju zastajali, v ljubavi živeli, z darmi se darovali in s cvetom kinčili mi in naši otroci, ako Bog dá!“

Po večerji se igrajo igre vsakojake, pa še le okoli pol noči grejo damú odlog tistih, ki so od bližnje rodovine ali ki so od deleč prišli na svatbo. Na odhodu se strelja na puške, nevesta pa spremlja kuma enmalo in mu dá v dar mošnjo z zlatimi žnoricami, on pa nji cekin ali naj manj križavec.

V jutro stane nevesta prva, in nazove vsim od svekara in svekerve počemši dobro jutro.

— ⁷⁾ Ostanjki gališkega upliva kraj Adrije bi se mogli bolje uvažavati, kakor so se doslej. Istria je še ohranila več vesí, kjer se zmešan ilirsko-galsko-talijanski jezik govori. Bratje Istrijanci nujte se! Stvar je zanimiva. Strabon piše (lib. VII.), da so ob času Alexandra velikega kraj Adrije živeli. Kako zgodaj so si mogli južni Slovani že upliv drugega jezika skusiti, in vender še je jak in čist. V tistem času so dobili Ilirci od Gallov besedo kader, par sum, mogoč sem. Kader je celtiška beseda in pomeni: der mächtige, starke (Glej: Mone Geschichte des Heid. in Europa II. 489, nota). — ⁸⁾ Obširnše od tih rodičev bom v članku „Panonia“ govoril.

Kmetijske novice.

Čudna prikazen. Lansko leto je ostalo pri nas več krav jalovih. Čudili smo se nad tem in marsikteri gospodar je godernjal. Unidan pa smo brali v českim kmet. časniku, da ravno taka je bila lani na Nemškem in Francozskem.

Redka prigodba. Kralj holandski ima v svoji štali že od 6. leta žlahno kobilo, ki mu je lansko poletje — 28 let stara — storila lepo in krepko žebè.

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Čudo človeškega glasa.

Človeški glas je eden nar večih čudodel Stvarnikovih. Naprava njegova je tako čudovita, da je vredna da jo premišluje vsakdo.

Od kod nek pride, da si v stanu glas od sebe dati? To dela naprava tvojega gerla. Majhen predor, ki v sapnik pelje, dela glas, ko se zrak naglo po njem požene. Sapnik je iz okroglih hrustancev, ki so s kožo med seboj zvezani. Na svojem predoru ima pokrovček, ki se odpre, da zraku, ki se ima iz te cevi pahniti, pot napravi. Odpira pa se bolj ali manj, kakor je treba, da se glasovi ali zvuki glasa spremené in pomnožé; in se zapre, kadar požiramo, da jed, ki čez-nj skoz požiravnik v želodec derčí, v sapnik ne more. Skušnja uči, da človeški glas lahko dvanajst polnih glasov ali zvukov daja. Po ti različnosti mora tudi sapnik v dvanajstero enacij delov razdeljen biti. In ker ste strani precepljenega sapnika nek za deseti del pavca saksebi, se dá iz tega zrajtati, da glas lahko razdeli polni zvuk v sto drugih, in da je človek v stanu 2400 različnih glasov od sebe dati, ki jih uho še razloči.

Al po ti, dasiravno čudopolni napravi smo še malo pred živaljo. V tem še le se pokaže prednost človeka, da zrak lahko tako stiskamo in svoj glas tako vpodobljamo, da s tem čerke in besede izrekujemo. K temu pomagajo nebó, zobje in ustnice.

Zanimivo je razne glasnice premišljevat, ki jih usta popolnoma priprosto izrekujejo. Ko se čerka *a* izreče, je zvuk ali glas vès drugačen, ko kadar se čerke *e* ali *o*, ali *i*, ali *u* itd. izrekvajo, če ravno pri vsih v enacem naglasu ostanemo. Uzrok te različnosti je nezapopadljiva skrivnost narave. Da se te razne čerke izrečejo, je treba ustno votlino razno vpodobiti. In k temu so naše usta pred usti vsih žival posebno napravljena. Celò nekteri ptiči, ki se naučé človeški glas posnemati, niso nikdar v stanu raznih glasnic popolnoma razločno izreči. Zato je njih posnemanje v tem obziru sila nepopolno. Soglasnice izrekovati nam pomagajo trije telesni udje: ustnice, jezik in nebó. Pa tudi nosa je k temu močno treba. Če se zatisne, ni moč nekterih čerk izreči ali saj ne razločno in razumljivo. Očiten dokaz čudovite naprave naših ust, po kateri smo v stanu besede izrekovati, je brez dvoma tudi to, da se človeški umetnosti še ni poneslo, človeški glas s kakošno strogo ali mašino do dobrega posnemati. Petje se posnema, toda brez vsega včlenovanja zvukov in brez vsega razločka raznih glasnic. V mnogih orglah je neka pišal, ki ji „človeški glas“ pravijo. Al navadno daja le zvuke, ki se glasnicam *ai* ali *ae* bližajo. In vsa človeška umetnost ni v stanu ene same besede človeškega glasa ponoviti.

Je tedaj neprecenljivo dobro glas človeški. Kako žalostna bi bila človeška tovaršija na svetu, kako malo sreče bi življalo človeško društvo, ako bi ljudjé darú ne imeli, si svoje misli vzajemno razodevati in skrivnosti

svojega serca prijatlom zaupovati! Kako žalostna bi bila tvoja osoda, prijatelj moj, ako bi med tacimi reveži bil, ki so nemi (mutasti) rojeni!

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Drugi članek.

Zgodovinski pregled.

(Dalje.)

Tako so ti slavenski rodovi v celosti vkupej stanovali, samo ena betva Bojev se je posadila kraj iztočne strani pogorja, katero današnji dan mejo med Štajerskim in Ogerskim, ter Austrijo in Ogerskim dela. Ali Celtom prišlim na slavensko zemljo je skoro ura odbila. Že Alexander veliki je rekel (Ariani Exped. Alex. M. I. 3. 4.), da so Kelti pravi veterinjaki, in Strabon, da nikjer niso mira imeli (Strab. IV. 229.) Okoli leta 48. pred Kristov. rojstvom so se iz Italije preselivši, Boji in Toriščani svoje soplemenike Skordiščane, kateri so zavezanci mogočnega dakogetskega kralja Boerebista bili, navalili. Boerebista se vzdigne in jih v kervavi bitki na Tisi potolče¹⁾ in njihovo zemljo tako opustoši, da se je dolgo puščava Bojev (deserta Bojorum) velela. Od tistega časa je moč panonskih Bojev in Tauriščanov zginila. Celtiške Boje, ki so čez Rajn in herkynske lese prišli v deželo današnjih Bavarov in Čehov in na zemljo Rakošanov — v austrijsko pokrajino na levem pobrežji Dunaja in prek Dunaja v današnjo solnogradsko vojvodino do štajerska meje, je pokončal kralj germanskih Markomanov Marobud 12 let pred Krist. rojstvom²⁾. Pod vladarstvom mogočnih Nemcov so zgubili svojo samostalnost, svoje običaje, jezik in narodnost, in so se v nemškem življi celò utopili. Današnji Bavari so ostanek tega stopljenega celtogermanskega roda.

Ko je moč v Panonii naseljenih Celtov poterta bila, so panonski in ilirski Slovenci ložej dihali in svoje deržavljansko življenje okrepljali, ali komaj enega okrotnika in potlačnika rešeni, jih je že drug — deželozeljni Rimljan čakal. Pa od tega hočemo na drugem mestu govoriti; povernimo se nazaj k Tauriščanom.

Da se bodemo ložej znajdlji v zemljopisu Tauriščanov, nam je treba, vse studence o Tauriščanih poslušati. Hočemo tedaj po redu vse studence navesti, kateri od Tauriščanov govore. Pisali so od njih Strabon, Polybi, Caezar, Plini, Dio Cassi, Appian in Zosim. Posebno pa bodemo se na Strabonove, Pliniove in Appianove izreke ozerli, ker ob njihovem času so Tauriščani že bolje Gerkom in Rimljanom znani bili, kakor v predkeršanski dobi. Pri Strabonu v 7. knigi (Strabon VII. Geog.) nahajamo: „Dežele Celtov, kateri so se zmešali s Traki in Iliri, je on (Boerabista, kralj dakogetski) obropal, Boje pod Kristasirom in Tauriske celò pokončal“.

Na drugem mestu (Strab. Geog. VII.) piše Strabon sledeče: „Zdaj so (Mysii) Bastarni vred s Traki zmešani, in ž njimi tudi celtiški rodovi Boji Skordiščani in Tauriščani“.

Spet v 4. knigi (Strabon Geog. IV.): „Za totimi (Likatjani) že v bližini adrijanskega morja v okolici Ogleje prebivajo nektere betve Noričanov in Karnov, k Noričanom spadajo tudi Tauriski“.

Dalje v ravno tisti knigi (Strabon Geog. IV.): „Okra je naj nižji breg Alp, in sicer tam, kjer se Karnov dotikajo, odtod gre blago na vozu do Pamporta (Nauporta, Verhnike); cela pot iznaša okoli 400 štadij.“

¹⁾ Strab. lib. VII. — ²⁾ Tacit. Ann. II. 62.

Od onod prihajajo na ladjah v Ister in v pokrajine tam ležeče. Zakaj od Pamporta teče reka za ladje pripravna, ktera iz Ilirije teče in se v Savo izliva, torej se blago lahko k Panoncem in Tauriščanom spravljaja“.

In zopet v sedmi knigi govori sledeče (Strab. Geog. VII.): „Posidoni pravi, da so Boji nekda v herkinskih lesih prebivali, in od Cimbrov, ko so v tiste kraje prišli, stirani bili do Istra, do galiških Skordiskov dalje do Teuristov in Tauriskov tudi galiških rodov“.

To so imenitniše besede o Tauriščanih, ktere se pri Strabonu najdejo. Iz vsih teh se vidi, da so dvojni Tauriščani bili, česar, kolikor mi je znano, razuu Schönlebn, noben zgodovinoslovec ni porajtal. Perve Tauriske najdemo v sosesčini Skordiskov. Ker pa so Skordiski po Strabonovi pripovedi doli od Segestike do Tribalov in Mysiov živeli (Strabo Geog. VII.) in v dežele Poeonov in Trakov segali, so njihovi sosedi Tauriski tudi mogli na dolnji Savi, Dravi in Dunaju stanovati, in zares najdemo mesto po njih imenovano Taurunum, nekda ležeče med današnjim Zemunom in Beligradom. Dalje pravi Strabon, da so se Boji, Skordiščani in Tauriski, kteri so bili celtiškega plemena z Bastarni, Traki in Mysiani zmešali; to zopet kaže na iztočnojužno lego in sicer za slavenskimi Panonci, ker Strabon veli, da se je blago po Savi k Panoncem in Tauriščanom vozilo. Boji so bili, kar je Strabon po ne pravem iz Posidonia spisal, od Cimbrov k gališkim Skordiškem in Tauriskom stirani in sicer do Istra, tedaj je Strabon zopet lego Tauriskov na Istri poznamljal.

Ali on pravi tudi, da k Noričanom spadajo tudi Tauriski in da Tauriščani niso dali kopati zlata Rimljanom, kterega je posebno dosti okoli Akvileje bilo, in da je Nauportum mesto Tauriščanov (Strab. Geog. VII.). O Strabonovem času, kteri je še do prvih let vladanja Tiberijevega živel, še niso te pokrajine, ker so samostalne bile, imele rimskega politiškega razdeljenja. Vendar je iz Strabonovih besed viditi, da so drugi Tauriščani tudi v kranjskih planinah živeli in se med Noričane šteli. Ker pa nam Strabon dolnje Tauriske lepo razločuje in očitno pravi, da so bili Kelti, od gornjih pa ne pové kakšnega naroda da so bili, temoč samo pripoveduje, da k Noričanom spadajo; ali tudi od Noričanov, ktere je vendar poznal, ne pravi, da so bili Kelti, ter tudi gotovo gornji Tauriščani nikdar niso Kelti bili, temoč Slovenci *). (Dalje sledi.)

Slovanski popotnik.

* Društvo za jugoslavensko povestnico bo izdalo izvirne listine, ki se tikajo zgodovine, pod naslovom: „Scriptores rerum illiricarum“, za kteri namen je dobilo od visoke banske vlade 600 fl. pomoči.

* V društvo sv. Mohora je dosihmal že zapisanih 915 udov; za društveno matico se je nabralo 79 fl. 14 kr.

*) V članku „Živatovo častje“ v „Glasniku slovenskega slovestva“ še nisem mogel za gotovo Tauriščanov za rod slovenski oglasiti, ker še nisem vsih potrebnih dokazov imel. Moje potovanje po deželah nekdanjih Tauriskov mi je še le potrebne dokaze pripravilo. Dolgo sem se tudi bojeval sam seboj zavoljo Bojev in sem mislil, da med trojimi Boji italjskimi, panonskimi in bohemskimi, bi znal kteri slovenski biti, vendar sem se prepričal, da ni nobeden, temoč da so vsi celtiški. Zato prekličem svoje prejšnje mnenja o Bojih.

* Gosp. Januš je izdal slovník francozko-poljski in poljsko-francozki.

* V drugem oddelku 1. zvezka zgodovine od Pauckega, ki je ravno v tisku, so napeljani tudi zanimivi redi staroslovanski in zakonik serbskega cara Dušana.

* „Viestnik“ oznanuje, da je izverstni rusinski pisatelj Vasili Voljan dokončal 3. del naravospisa, ki obseže botaniko. Visoko ministerstvo je to knjigo za šole namenilo.

* V tiskarnici Mehtaristov na Dunaji se tiska: Chrestomatia cerkveno-slovanska in staroruska v prosep mladosti gornje gimnazie v c. k. avstrijskem cesarstvu. Spisal jo je Golovacký.

* Ivan Vončina je izdal spis pod naslovom: „Občina i njezino upravljanje“.

* Skorej ima na svitlo priti izdanje ruske popolne chrestomatie v 3 delih. Perva dva dela sta že dotiskana.

* Skoraj bo prišla na svitlo nova prestava imenitne ruske pesmi: Slovo o polku Igorovem z opazkam in v prestavi družih jezikov.

* Ravno se tiska povedka od izverstnega ruskega pisatelja Mihajlova pod naslovom: „Svatki“.

„Gosp. Gerbel je pripravil k tisku: Popolno zbirko liriskih pesem Schillera v ruski prestavi.

Novičar iz austrijskih krajev.

Iz Gorice nam je gosp. dr. Strupi z velikim veseljem več pismic podal, iz kterih nam je očitno, kako lepo si prečastiti in v „Novicah“ že s pohvalo omenjeni gosp. Ferdinand Huber, c. k. svetovavec deželne sodije v Gorici, prizadeva sadjo- in murvorejo v Bovcu svojem rojstnem kraji na noge spraviti, v kterem blagem prizadevanju ga krepko podpirata ondašnji gosp. tehant Janez Vogrig in gosp. A. Fr. Huber, šolski ogleda ondi. Verli gospod je naročil iz Ljubljane veliko sadnega in murvenega semena in pa bukvic za sadjo- in murvorejo, da se vse to razdeli med šolsko mladost. V poslednjem naročilu piše gosp. Huber: „Pošljite mi semena berž ko morete, da ga bo mogel za sadjorejo unet učencec o velikonočnih praznicih seboj domú vzeti in v Breginu, svojem rojstnem kraji nad Koroboridom, prvo sadjo- in murvorejo začeti in rojake svoje spodbosti k temu tako koristnemu izdelku kmetijstva. Da bi se naši deželani prav živo poprijeli sadunosnic in murv, je pa toliko bolj želeti, ker v Breginu še ni sadnih dreves in murv, čeravno je kraj ves pripraven za nje“. Kdo ne bo z živim veseljem slišal tacega lepega djanskega prizadevanja za blagor domovine, ktera v zlate bukve zapisuje možake take, ki so začetniki novih pridelkov, kterih kmetijstvo zmiraj bolj potrebuje! In taka pot je prava pot, da se razširijo dobre reči med ljudstvom, ktero se le nerado prime kaj tacega, kar že oče niso delali. Dati se mora zastonj ljudém ta in una stvar, da jo sejejo ali sadijo, in tako djansko pomagati novim rečem na noge. Očiten izgled tega imamo nad kmeti bližnje ljubljanske okolice Fužinskega grada. Gosp. Terpinec, predsednik kmetijske družbe, že davnej pridelujejo belo ali burgunsko peso (Burgunderrüben) na svojih njivah, sosedje njih so zamogli že dolgo z lastnimi očmi viditi velik dobiček te pese za živinorejo — al nihče ga ni porajtal. Lani so poslali v vsako hišo nekoliko tega semena zastonj, in so kmete prosili: naj poskusijo. Pametni kmetje so poskusili in poskušnja se jim je tako dobro obnesla, da so letos iz vsih vasi tistega kraja privreli kmetje k dr. Strupi-u semena kupit, iz kterega so lani toliko koristne pese pridelali.—Ko bi kmetijske družbe toliko premoženja imele, da bi mogle

NOVICA

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII.

V Ljubljani v sredo 5. aprila 1854.

List 27.

Gnojenje z rastlinami.

(Dalje.)

3. Da podorane rastline dobro gnojé, morajo take biti, da hitro rastejo in veliko perja in stebel naredé.

Kar hitro rast zadeva, se rastline takole versté: ajda je naj hitreja, za njo grahora, grah, repa, ogeršica, pesa, zelje. Detelja se scer tudi prišteva h hitrorastnicam; ker pa o prvi dôbi le zlo počasi raste, jo kmetovavci tam pa tam za gnoj podorjejo še le v 2. letu namesto 3. košnje.

Kdor rastline za gnoj podorje, mora pa vselej tako ravnati, da na tisti njivi ne pride ob poglavitni pridelk. V bolj merzlih krajih se doseže to le s posetvijo ajde, zimске ogeršice in zimne réži. V gorkejih krajih se pa razun ravno omenjenih rastlin zamore tudi lupinka ali grahora za ta namen izbrati brez zgube poglavnega pridelka, če se na tisto njivo potem vseje petdesetdnevna koruza (činkvantinka).

Kar se pa izdatnosti podoranih rastlin tiče, nar več izda lupinka, pol manj ogeršica, grahora in ajda, še manj pa réž.

4. Da se plača podoranje rastlin za gnoj, mora seme za tak namen dober kup biti, če ne, bi nespametno bilo, z dragim gnojem gnojiti. Seme lupinke (Lupine) dozdaš še ni za nobeno boljše rabo, kakor da se smokvam (figam) s to rastlino gnoji; tedaj se v tacih gorkih krajih, kjer to seme dozori, zamore prav dober kup kupiti. Grah je za zeleno gnojenje veliko bolji od grahore, al seme njegovo je še predrago, da bi kmet zamogel z njegovo zelenjadjo njive gnojiti.

Za oral njive se potrebuje semena od lupinke 4 do 5 vaganov, réži 3 vagane, grahore 2 vagana, ajde 1 vagan, ogeršice 12 funtov.

5. Da je rastlina za podoranje in gnojenje dobra, mora globoke korenine delati, da popivajo deleč spod najdeni živež, kateri potem, ko je rastlina podorana bila, pride kot gnoj novi posetvi na dobro. Iz tega obzira so razne detelje naj boljše, posebno metelka ali nemška detelja; za temi pride ogeršica, lupinka, grahora, réž, ajda.

To so poglavitne vodila pri gnojenju z rastlinami. Sedaj bodemo govorili od priporočevanih rastlin posebno.

1. Lupinka *).

Lupinka (*lupinus albus*, Lupine) po nemško tudi beli volčji bob, volčja detelja imenovana, je že od nekdanj za zeleni gnoj znana, ker

*) Ta rastlina (*Lupine*) je pri nas tako malo znana, da ne vémo slovenskega imena. Če ga kdo vé, prosimo, naj ga pové. Izvolili smo začasno imé lupinka, ker smo prepričani, da pri tacih stvaréh, ki nimajo domačega imena med ljudstvom znane, je naj boljše, da ne kujemo novih, ampak se primemo,

je ni kmetijske rastline, da bi, kakor ona, za ljubo vzela z vsako še tako pešeno, pusto in suho zemljo. Kdor tega ne verjame, se lahko prepriča; naj le nekte re zernja vsadí v sam pesek in ga zaliva s čisto vodo; pri dostojni gorkoti in vlagi bojo veselo rastle, cvele in seme napravile. Na Laškem seme njeno (bob) pražijo ali roštajo in ž njim gnojé smokvam; zato tudi ime njeno smokvini ali figini bob. Drugod pa pridelujejo lupinko za živinsko klajo (zato ime volčja detelja). Steblo lupinke zraste 2 do 3 čevlje visoko, peresa so iz več majhnih peresčikov sestavljene, cveté belo; sadí se kakor grah; vagan vaga 84 funtov.

V bolj merzlih krajih ne dozori seme popolnoma; toraj je treba, ga iz gorkejih krajev dobivati.

Korenstvu (krompirju, repi itd.) gnojiti ne gré z lupinko; za te sadeže ima premalo gnjilca v sebi. Za žita pa se je kaj dobro poterdila; Schlicht pravi, da lupinka dá zemlji tolikšno moč, da po réži izmolzena se spet ognoji, ako se vsejana lupinka podorje. Tudi dunajska kmetijska družba jo je skusila in se prepričala, da se je košate réži (*Staudenroggen*) pridelalo 40 vaganov, ko je bila njiva z lupinko gnojena, po živinskem gnoju pa le 31 vaganov *). (Konec sledí.)

Kmetijske reči.

(*Jablanov cvet*) je čbeloreji kaj koristen. Med vsim cvetjem sadunosnega drevja daje cvetje jablanovo nar več medú; tudi cveté jablana ob času, o katerem ni ravno veliko družega cvetja. Jablanovo cvetje daje obilno medú in cvetne moke, ter je nar ljubši hrana čbelam. Hruševoga cvetje ne išejo nikakor tako. Torej bi bilo že zavolj čbeloreje treba, mnogo jablan saditi. Opazilo se je tudi (kar je pomenito), da čbele nar bolj cvetje divjih jablan (lesnik) obletavajo.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Drugi članek.

Zgodovinski pregled.

(Dalje.)

Čujmo še Plinija. Tudi on razločuje dvojne Tauriške, ene Noričane, druge v sosesčini Skordiščanov. Plinijeve besede pa se glasijo takole: „Po leg Karnov so Noričani, nekdanj Tauriščani imenovani“ — in „na južni strani (in fronte) gore klavdijske so Skordiščani, na severni (tergo) pa Tauriščani“. (Plini III. 20. III. 25. H. N.) Plini je že raz-

zlasti v naravoslovstvu, tacih, ki so tudi v družih jezicéh navadne. *Lupinus* je latinsko ime; odtod so vzeli Nemci, Lahi in Francozi svoje.

*) Ne bilo bi napčno, ako bi naša kmetijska družba si naročila nekoliko tega semena za poskušnjo v čisto pešenih krajih, če ne za gnojenje, pa saj za živinsko klajo. Vred.

deljenje sedanjih slovenskih pokrajin v Norikum in Pannonio poznal, zato je njegova svedočba važna, ker priča, da so Noričani se nekda Tauriščani zvali. Druge Tauriščane postavlja tudi na ustje Save in Drave, ker „mons Claudius“ druga gora biti ne more kakor pogorje, katero se od Verovitice do Vinkovc vleče in se do tje veli Krudia, od enod pa se razteguje doli do Zemuna in se je pri Rimljanih velelo „mons albus“; današnji dan pa mu pravijo Fruška gora.

Tukaj so tedaj Tauriščani stanovali; kar tudi ta okolščina poterjuje, ker jih je Boerabista na Tisi potolkel. Tu so mejašili s Skordiščani, kateri so od gore „mons Skardus“ (sedanji Argentaro in perserinsko pogorje) do podnožja „montis Claudii“ razširjeni bili.

Čeravno sta oba roda po jeziku različna bila, vendar obéh ime pomeni edino, in je vzeto iz znamenkov nju naj višjega božanstva.

Nar višje božanstvo britanskih Celtov se je velelo Hu (izgovorjaj Hy). Ker pa so se britanski Celti iz Gallie naselili v Britanii, je gotovo Hy naj višje božanstvo vsih Celtov bilo. „On se imenuje življenje vsega, kar je na svetu; njegova pot je luč, večji je kakor vsi svetovi (glej: Jolo Goch v „Davies Mythology“ str. 108). Ime njegovo pomeni „Ausbreitungs- und Durchdringungskraft“ kakor Owen (Diction pod besedo Hu) razlaga; ali jaz mislim, da Hu ni druga kot Huan, kar v vališkem narečju solnce pomeni. (Mone Gesch. d. Heid. im nördl. Europa II. 497.) Njegov symbol je bil bik, celtiški tarw. Iz tega znamenka vidimo, da Hu ni druga kakor solnce, ker se je v vsih bogočastjih starih narodov solnce pod podobo ura — tura — vola — bika zaznamovalo. Kakor je parziški Mithras, kterege zaznamek je tudi bil tur, umreti mogel, tako je tudi Hu umerl in se v smerti velel Aeddon in je postal sodnik mertvih. V tem odnošenju je podoben Živat, kter je pri Indih in Slaveh tudi kot solčno božanstvo in kot maševavec mertvih časten bil. Po tem biku (tarw), znamenju naj višjega celtiškega božanstva, so celtiški Tauriščani ime svoje prijeli in tudi svoje poglavitno mesto (Taurunum) po njem imenovali. Ali tudi gornji Tauriščani, prebivavci karniških in noriških planin, pozneje pod občinskimi političnimi imeni Norčani poznani, so imeli bika *), ker so bili večidel Živa-iti, za znamenje in njegovo poznamljenje je bilo po raznih narečjih Ur, tur, tor, tar, ter. Ker pa celtiški tarw in slovenski tur, tor je enako latinskemu Taurus, so za obojni rod Rimljani rabili poznamljenje Tauriscus. Ime Tauroi je že Štefan byzantinski (glej: Steph. Byzant. de urbibus, vox Ταύροις) od tura — bika izpeljeval, in to je naravnije, ker je vsako iz Azije se preselivše večje pleme že gotovo ime národno seboj

*) Ker je po indiškem bogočastju bik podoba vis generativae, je gotovo se pri noriških Slovencih bik tudi velel Sava. V slovaškem jeziku se je to poznamljenje še ohranilo. Kakor beli ali modri bik, Živatov simbol pravosti (virtutis od sanskritskega nar, naras, vir, od kodar slovenski nrava, virtus) in pravičnosti in čednosti, ima svojo koreniko v glagolu dhru ali dhar, befestigen, halten, dhartis, Festigkeit, in s svojim poznamljenjem izrazuje pomen pravne moči, tako je brez dvombe pomen vis generativae savas prinesen bil na simbol te rodivne moči na bika, in tako zapopademo, zakaj se je pri Slovcih še ohranilo imenovanje Sava, Savka za bika. Tudi Surya ne pomeni v indiškem samo solnca, temoč tudi bika v zodiaku. Tako reke Sava, Sura (o — u), Drava, Mura so vse dobile basnoslovske imena in so sestre rek Štira in Volge. Na Koroškem se najde potok z imenom Varunec od Var, ver, ber, berun. Da pa bi še slednjo dvombo nevernim odvzeli, rečemo še, da tudi Kelti so dajali rekam ime bika. V celtiškem jeziku se bik tudi veli Mohyn ali Moyn, in je bil attribut nar višjega celtiškega božanstva Hu; po njegovem simbolu so

prineslo, ne pa še le jemalo od krajev, v kterih je prebivalo.

Tudi to je jasna resnica, da so stari narodi vodam in goram, mestom in zemljam radi pridevali imena svojih božanstev in njihovih zaznamkov. Ime in rod celtiških Tauriskov sta zginila; od slavenskih še živijo slavni polomki, čeravno ne že več v vsih straneh svoje prvotne domovine, in ime se je ohranilo v današnjem poznamljenju Tyrol — Turol, to je, turrova zemlja. Celò oblika je čisto slovenska, primeri verhol, mozol, urbol, mertvol, kozol itd. Tudi v imenu Stirsko je očito *) ime Tauriscus. Sthiras pomeni v sanskritu bika, in gotovo je še to poznamljenje starim Noričanom navadno bilo, kakor dosti besed še nabajamo na rimsko-slovenskih spomenicah, ktere niso več med slovenskim narodom znane, in le iz sanskritskega svoje porazumljenje dobivajo. Plini (lib. III. cap. 23.) pravi, da je Tauriščanom Noreja pokončana bila. Noreja, katero ime se tudi kot ime božanstva nahaja, pa je indoslavenska boginja, tedaj vendar nikdo ne bode mogel slovenčnosti Noriko-Tauriščanov tajiti. Razlaganje te boginje bo prinesel tretji članek.

(Dalje sledi.)

Ozir po svetu.

Rusovske luke ob izhodnem morju.

Ker se ravno zdaj bližajo angleške vojne barke tistim lukam, kjer stoji naj večja moč rusovskih bark, bi bolj natanjčen popis teh barkostaj utegnil vseč biti bravcem, ki se radovedno ozirajo na rusovsko vojsko, ktera bo na teh krajih gotovo gromovita in važna za izid rusovsko-turškega razpora.

Koróna (Kronstadt), Sveabor in Reval so tri naj imenitniše stanišča za rusovske barke na izhodnem ali baltiškem morju. Navadno bivata v Koróni 1. in 2. razdelk, v Revalu 3. razdelk njih brodovja. Stanišča v Koróni in Sveaboru so sila močne morske tverdnjave; vse južno primorje izhodnega morja pa se ne more nikakor braniti sovražnemu napadu. Pri luki v Revalu ste scer dve tverdnjavi, pa ste stare poderotine, ravno tako kakor ondašnje nekdanje kosarne. V Rigi je tudi obzidje, pa je po starem napravljeno in brez vse moči. Baltišport (med Revalom in Habsalom) je imel tudi vojna luka biti, pa je sedaj ravno tako zanemarjen, kakor Vindav, kjer je luka po pripravah za vodne zidanja tako s peskom zasuta, da prave barke ne morejo več va-njo. Baltišportu nasprot leži Gustavswärm na finskiem primorju, pa ta morska tverdnjava je tako na samem, da za vojsko nima velike važnosti.

Toliko imenitniše mesto za vojsko pa je Koróna, po celem svetu slavnoznaná morska tverdnjava in luka,

kerstili reko Moyno, današnje Main. Tako terdi visokoučeni Nemeec Mone v knigi „das Heidenthum im nördl. Europa II. 488, 489“ nota.

Da pa bi nam nasprotniki ne bi prišli z besedami: „Das kann ein gemeinsames indoeuropäisches Sprachgut sein“, jih prosimo: naj nam dokažejo, ako v kterem drugem jeziku najdejo poznamljenja Nundi — Mundi, Dherma — Terma, Kala — Cela, Muri, Sava, Sura itd. za bika, kakor v sanskritskem in slovenskem, in po tem odstopimo od svojih terdenj. Koliko mi celtiški jezik poznamo, ima ta jezik dosti semitiških življev zraven indiških, in vredno bi bilo, da bi nam kteri jezikoslovec kritično razločil: kolikor je semitiškega, koliko indiškega.

*) Tudi učeni Nemeec dr. Fr. Nork je tega mnenja, daje Štirsko dobilo ime od štira — tura, rekoč prevažne besede: „Da in neuester Zeit Steiermark (Styria) als eine ursprünglich von Slawen bewohnte Provinz erwiesen wurde, so könnte es, wie Thüringen in Sachsen, vom Stierkultus seinen Namen erhalten haben. (Nork Etymolog. symbol. mytholog. Realwörterbuch IV. 326. Pis.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Tretji članek.

NOREIAE AVG. SACR.

Že marljivi starinoslovec Ambrož Eichhorn omenja v svojih bukvah: „Beiträge zur älteren Geschichte des Herzogthums Kärnten, str. 41. in 42. (Celovec 1819) nekega rimskega kamna, kateri ima napis:

NOREIA I. . . AV. DE. AVG. P. pa ne, da bi nam ga bil razložil. Spomenik ta je bil najden na ravnici med Pulščjo (Pulst) in Bistrico na Koroškem in je pozneje prenešen bil v kosarnico gosp. Cajlingerja v bistriški dolini, kjer za podlogo kovačjemu naklu služi. Nad vratmi stare cerkve sv. Urha v srednjem Koroškem je drug napis, kjer se imé Noreia Isis najde. Celi napis pa se glasi takole:

NOREAE ISIDI FECIT A TREBONIVS.

Do leta 1848 sta ta dva napisa na Koroškem edina bila, kjer se ime Noreia nahaja. V omenjenem letu se je blizu grada hohentajnskega drug spomenik našel, kateri, kakor njegova podoba kaže, je naj beržeje za kak žertvenik služil. Na tem kamenu je malo podnožje viditi — znamenje, da je na njem kakošna podoba stala. Na prednji strani podnožja je napis NOR. . . zapaziti. Pod gradom hohentajnskim *) se vleče star zid, in ravno tistega leta so našli drug kamen z napisom:

NOREIAE AVG. SACR. Q. FAIVS MODESTVS DOMO ROMA DEC AL I. AVG. THRACVM PHIALAM ARGENT. P. II. EMBL. NOREIAE AVREA VNCIAS DVAS D. D.

to je: Noreiae augustae sacrum. Quintus Fabius Modestus domo Roma dicurio alae primae augustae Thracum phialam argenteam pondo duarum librarum. Emblemata Noreiae aurea uncias duas dono dedit, — ali slovenski: Noreji slavni posvečeno. Quint Fabi Modest domom iz Rima dekurio (desetnik) krila pervega slavnega Trakov šalico sreberno težko dve libri. Kinčarije Noreje zlate težke dve unci v dar dal.

Emblemata tudi Crustae imenovane so bili pri starih mytičke predstavljenja v reliefi — kinčarije na posodvah.

Drugi ravno tam najdeni kamen ima napis:

ISIDI NOREI . . . V. S. L. M. PRO SALVTE Q SEPTVEI CLEMENTIS CON. FER. N. P. D. ET. TI. CL. HERACIAE ET. CN. OC. A SECVNDI PRO FER. Q. SEPTVEVS VALENS PRO. FERR.

to je: „Isidi Noreae votum solvens libenter merito pro salute Quinti Septuei Clementis conductoris ferri Numini propitio dedicavit et (pro salute) Titiae Claudiae Heraciae et Onei Ocii ac Secundi procuratorum ferri Quintus Septuens Valens procurator ferri“ — ali slovenski: Isidi Noreji radovoljno storjeno obljubo po dolžnosti rešivši je jemavec železne dače Quint Septuej Valens dobrotljivemu božanstvu (ta spomenik postavil) za srečo Quinta Septueja Klementa najemnika železnih rud, ter Ticije Kladije Heracije in železne dače jemavcev Kneja Ocia Sekunda in Kvinta Septueja Valenta.

Dalje se ime boginje Noreje na nekem kamenu v Celi, in sicer v tej obliki nahaja:

MARTI HERCVLI VICTORIAE NOREIAE.

Tudi v nižnem Bavarskem in sicer v vasi „Weichmörting“ deželne sodije „Rothalmünster“ so našli kamen z napisom:

NOREIAE SACRVM itd. **)

(Glej Iv. Heffner's römisch. bair. inschriftliche und plastische Denkmäler Nr. XXXIII. pag. 221).

*) Glej zgodovino teh kamnov v knigi „Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie, herausgegeben vom historischen Vereine in Kärnten. 2. Jahrgang od strani 1—19 in 97—110.

**) Ta spomenik je postaviti dal desetnik kohorte Breukov, kateri

Iz vsega tega se vidi, da je Noreja ime boginje in sicer slične egiptski Isidi. Kar ostroumni Mone o celtiških božanstvih govori, to tudi velja od slovenskih, namreč: Die celtischen Religionen wurden nur in die Hausreligion der Römer aufgenommen, nicht in die des Staates, und die hauptsächlichsten Götter kommen fast niemals auf den Steinen mit ihren eigenthümlichen, sondern immer mit den römischen Namen vor. Jene Wesen, für die es im römischen Glauben wahrscheinlich keine Gegenstücke gab, behielten auf den Inschriften ihre celtischen Namen, die aber Parallelen hatten, kamen mit beiderlei Benennungen zugleich auf die Steine (glej Mone: Geschichte des Heidenthums im nördlichen Europa II. 340.)

(Dalje sledi.)

Ozir po svetu.

Dobruča.

Kar so Rusi čez Donavo na turško zemljo v Dobručo prišli, se veliko govori od Dobruče in se bo še več govorilo, ker utegne marsiktera huda hitva še tukaj biti in ker od tod se pride do mnogih imenitnih turških terdnjav v Bulgarii, kakor do Silistre, Varne, Šumle itd.

Dobruča (nekdaj Scythia minor, zdaj navadno dežela Tatarov imenovana) je severno-izhodni del turške dežele Bulgarije. Dobručo mejí od ene strane Donava, od druge pa černo morje, in le od ene strani se stika s suho zemljo Bulgarije, — je tedaj polotok. Unstran Donave leži bolj na široko Valahija z Moldavo, zgor pa rusovska dežela Besarabija; tukaj gori, kjer se Donava, ko ste se reki Seret in Prut v njo iztekle, zavije proti črnemu morju, se razdelí v 7 strug, med katerimi je struga Sulinska poglavitna, in po teh strugah se izliva v černo morje. V tem severno-izhodnem delu je zavolj razlivov Donave zemlja silno močirna in se Delta Donave imenuje, ki od leta 1829, ko je Rus s Turkom mir sklenil, spada v oblast Rusov. V teh močvirjih razsajajo ob poletinski vročini naj hujši merzlice in vročnice, in na milione se izlega strupenih komarjev, ki strašno nadležjejo primorce in mornarje na ladjah.

Dobruča ima okoli 10.000 stanovavcev, ki so deloma bulgarski Turki (Turkomani), deloma Tatari, Gerki, Jermeni in Judje. Razdeluje se Dobruča v zgornjo in doljno; imenitniši kraji in deloma tudi terdnjave od zgoraj doli so: Mačin, Izakča, Dojan, Babadag poleg jezera Ramisa, Hiršova, Černavoda, Kostendže ob črnem morju, Rasova, Bazardčik. Nekteri celó Silistro, Varno in Šumlo prištevajo k Dobruči, al vse te mesta in terdnjave že leže dalje doli.

Med Černovodo in Rasovo je tisti imenitni nasip, ki ga je nekdanji rimski cesar Trajan od Donave (pri Černivodi) prek cele dežele proti črnemu morju (pri Kostendži) napraviti dal in se še dandanašnji Trajanov nasip (Trajanswall) imenuje. Ta nasip je v vojski zelo imeniten; proti unauji strani je graben vrezan, zahodna stran tega močnega nasipa ima pa jezera in močirno dolino Karaško ravno pred seboj; notrajni južni nasip se vleče tu in tam za 100, drugod pa tudi za 2000 korakov od severnega oddaljen.

Andersen pripoveduje od teh krajev, ki med Černovodo in Kostendžem leže, takole: „Kar pogled dá, se ne vidi nič drugega kot morje ali pa sila velike pustote (štepe); ne hišica se ne vidi, ne čeda, ne živa stvar

je v zemlji bavarski bil v posadki. Breuki (Breuci) pa so bili po Pliniju rod panonski, in ta spomenik je nam pričá za slovensčnost Panoncev in boginje Noreje. Glej: „Heffner das römische Bayern“ str. 105.

merzlejši od zemlje, ker se iz nje obilo puhov dviguje. Zato se vidijo megle naj bolj pogostoma pri velikih vodah in pri jakih slapih. Tudi so spomladi in v jeseni nar bolj navadne. Spomladi zato, ker je poveršje zemlje od poprejšnje zime še merzlo, in se tedaj puhi blizo njega posebno zgosté. V jeseni pa zastran obilega puhtenja, kterega posamezne delce merzel zrak kmalo združi.

Megla daruje verh blage vlažnosti, s katero polje namaka, tudi prijeten razgled očém. Vse, kar od blizo in od deleč vidimo, je z nekakšno sivo zmotnjavo zagernjeno, in nebo in zemlja ste z nekakšno enolično odejo prevlečene. Dalječ verh sebe ne vidimo družega ko tème, in oko brede komaj od ene strani do druge, in ne more nobene stvari prav razločiti. Sonce, ki je prisijalo, ima dolgo opraviti, da megle prežene in zemlji nje prvo podobo spet dá. Poslednjič razkropí puhe ali sopare, ki se sedaj na tla pogreznejo, sedaj pa kviško vzdignejo. Malo po malem se vzdigujejo reči iz svojega enoličnega omraknjenja in se prikažejo spet v svoji navadni podobi. Nebó blešči v svoji jasnosti, in le na strehah se najde še kakošen sled megle, ki je nekoliko ur zemljo zagrinjala.

Ta prikazen me pomnje na čase, ko so bile znarnosti z gosto meglo vražtva in nevednosti zagernjene. Kako grozovita tème je pokrivala svet prej ko je móglo sonce resnice svojo svetlobo razširiti! Vid duha je bil tako omejen, da ni še tistih reči spoznal, ki so mu nar bliže bile: in moč zmote je bila tolika, da ni mogel noben žarek v serca vdreti, ki so jih predsodki in vraže tèmneli. Poslednjič je sonce spet prisijalo, in je razsvetlelo hipoma vse, kar je dosto vekov v temni senci ležalo. Sposobni smo postali, zmoto od resnice ločiti, in prost razgled v srečno prihodnost večnosti smo zadobili. In tudi to je tvoje delo, dobrotljivi Bog!

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Tretji članek.

(Dalje.)

Tako smo našli napise „Appolini Granno“, ker je celtiški Gran — Grein enak bil solnčnemu bogu Appolonu; pa tudi so božanstva celtiške, ktere nimajo sličnih latinskih. Te vse so brez tolmačenja, kakor, postavim, Deae Hludanae sacrum (glej: Cuper Monum. antiqua 226, Orelli 2014, Steiner 632) Cliviae, to je, sedanji Cleve na Nemškem, božanstvo, kakor se mi dozdeva nemško imenovano Hulda, ker Hludana ni nič družega, kakor latinizem in metatez kakor pleva in palea, solnce in slunce. Ravno tako belgiško božanstvo Dea Nehalennia ni imelo sličnega rimskega, zato naravnost belgiško ime stoji (glej: Spon. Mix. 110, 90. Janussen Rom. beeld 75. De Wal. 188).

Egiptiška Isis je svoje častje v Rimu dobila, kakor Apulej (Met. XI. str. 262) terdi, ob času Sullatovega vladarstva. Po Varronu (apud. Tert. ad Nation. I. c. 10. coll. Apolog. c. 6. Arnob. adv. Gentes. II. cap. 73.) je Isidino častje za kratek čas iz kapitola pregnano bilo, pa je šopet postalo navadno. (Glej Dio Cass. XL. 47.) Ob času Augustovem je Isis smela svoje veže samo zunaj mesta Rima imeti (Dio. Cass. LIV. 6.) in sicer jezero stopinj daleč od mesta. Pod Titom je velik požar pokončal tudi Isidin tempelj, vendar je Flaviancem, posebno Vespasianu, bilo Isidino častje zlo milo (Tac. Hist. IV. 81. Svet. Vit. Vespas. cap. 7.) Domician, kateri je nekđaj v vitelskem boji, v haljino Isidino oblečen, sovražnikom ušel, je poseben tempelj imenovan Iseum postaviti dal (Eutrop. Brev. VII. 15). Odzdaj so rimski cesarji posebno podpi-

rali Isidino častje, in cesar Komod se je sam dal posvetiti za Isidinega duhovna. Sever je „Iseum“ olepšati dal in nar lepša njena veža je bila na Martovem polju „campus martius“ imenovanem (Juvenal. Satyr. VI. 329.); zatega voljo se je Isis velela „campensis“ (Apul. Met. XI. p. 259). Tudi na I., II., III., IV., VII., IX., XII. strani rimskega mesta so se našle Isidine veže (Rosin. antiquit. rom. I. 13).

Iz tega vidimo tedaj, da je častje egipčanskega božanstva v rimsko državno vero prijetu bilo. Noriško božanstvo Noreja, katero se, kakor smo vidili, pod samim imenom Noreja, pa tudi tolmačenjem Iside na rimsko-slovenskih spomenicah nahaja, ni drugo, kakor indoslavenska Živa.

Naša namera v tem članku ne more biti, vso Isidino in Živino častje razjasnovati, temoč hočemo samo enakost obéh božanstev primerjevati. Razvitek častja egipčanske Iside ni tu naloga naša, in poedine spremembe njenega častja ne jemljemo v obzir, ampak samo gledati hočemo: koliko je indiški boginji slična. Že Diodor (I. 11.) je Isido oglasil za božanstvo meseca, in sicer jo nahajamo kot tako v naj obširnišem pomenu, kterega je stari svet mesecu prilastil. „Mesec je rodivnik in redivnik sveta, življenje narave z njim prijemlje in odjemlje“ — tako so stari narodi o njegovi moči sodili (glej: Plini Hist. Nat. II. 99). Ravno tako je bila Živa — Bhavany — Baba boginja luna in Živa-ta ali solnca žena, s pomočjo kterega je podlunske reči stvarjala. (Glej: Paull. Syst. pag. 99.) Kakor boginja se je luna Isis velela starka — baba, kakor Diodor njeno ime razlaga (I. 11.) in tudi Živa — Baba pomeni toliko kot starko. Isis pa ni samo boginja luna, temoč tudi namestnica prirodne rastivne moči, in se zatega voljo velí delitelca življenja (Diodor. I. 14. 27. V. 69.) in ravno to je tudi Živa ¹⁾; za tega voljo ima ime Šakti — Parašakti, vis, vis energetica, in ima kakor slavenska Cica veliko število cickov, kateri njo kot darovnico življenja očitujejo. Kakor Živa ima černo stran in se za tega voljo velí Gauri — Gangetica, Bengalina, „animas eorum judicans, qui in fluvio Gauge loti et expiati expirant“, — kakor v ti zadevi je Živi slična severno-slavenska Súdica ²⁾, — kakor je Živa kot Badrakali černa boginja in maševavka (glej: Paul. Systema 13. 14. Perrer Univ. Lex. III. B. str. 435), in kakor je v tem momentu Živi spet severno-slavenska Baba — Ježi-Baba enaka ³⁾, tako je tudi Isis boginja černa in na stenah njenega tempelnja v Tebah je obrazovana kot sodnica mertvih (glej: Descr. de l'Egit. Vol. II. Antiq. str. 165. Primerjaj tudi: Herodot II. 120). Kakor boginja pekla opravlja Isis tudi s sanjami in ponočnimi prikazni (Paus. Phoc. cap. 32. Ovid. Met. IX. 685.), ravno to službo ima tudi Živa Marriama in severno-slavenska Mora, ktera ni druga kakor černa stran Babe ⁴⁾. Kakor je egipčanska Isis iskala svojega umorjenega moža Osirida (glej: Kreuzer Symbol. I. 258 itd.), tako tudi Živa kot Devi Ishi svojega pri Gangesu na kose razterganega sopruga Ishvara in sicer spremenjena v kravo (glej: Barth. Altdeutsche Relig. II. 129). Egipčanska Isis jaše na psih ⁵⁾, ker je pes posvečen božanstvom pekla, ravno tako tudi v Živatovem častji nahajamo psa ⁶⁾. (Dalje sledí.)

¹⁾ Glej: Hammer v Wiener Jahrbücher der Literatur B. II. pag. 291. in Willian Jones Asiatic. Researches Tom. I. 9. — ²⁾ Dr. Hanuš Slav. Myth. 410. — ³⁾ Glej Dr. Hanuš Wiss. des slav. Myth. 145. 168. 412. — ⁴⁾ Dr. Hanuš 142. — ⁵⁾ Dio Cass. LXXIX. 10. Müller Archacologie der Kunst S. 408. — ⁶⁾ Dr. Vollmer s. v. Shiva.

vetrovi to koristi pospešujejo; al ker je na morju veliko velikokrat brez vsega vetra, bi se vendar nekakšna gnjilina v globočino morja, kjer se vsi iztoki zemlje zberajo, vriniti utegnila. Zato je Stvarnik odtok in pritok napravil, da bi se v morju škodljive vlažnosti ne nabirale. Rasteče in pojemajoče gibanje morja razkropi gnjile puhe. Da pa morje čisto ostane, meša odtok in pritok sol, ki bi se brez tega pomočka na dno vsedla.

To premišljevanje, prijatelj moj, te lahko neke okoljsine opomni, ki je ti naravni prikazni močno podobna. Tudi tvoje življenje je pravi pritok in odtok — rast in pojevanje. Vse je neobstoje in spremenljivo. Nobena reč, nobeno veselje, nobeno upanje nima obstojnosti. V potoku neobstoje plavaš — pa glej in varuj se, da te v brezen ne potegne, temuč da na suho, na cvetlic poln breg prideš. Hvala Bogu pa, da tudi tvoje terpljenje in tvoje žalosti vedno ne terpe! Nar večja in nar obstojniša bolečina je ravno tako nemogoča, kakor nar večje in nar obstojniše veselje. Al tudi to spremenjanje je brez dvoma koristno. Ko bi v svojem življenju neprenehoma veselje vžival, bi lahko ošaben in prevzet bil, kakor bi serce pri vednih nadlogah lahko obupalo in oterpnelo. Hvali in časti tedaj tudi za to napravo svojega nebeškega Očeta!

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Tretji članek.

(Dalje.)

Tudi vračnica je egipčanska Isis ¹⁾, in bolnim je v sanjah kazala vračila, ktera naj rabijo za ozdravljanje bolnih. To vlastovitost je tudi imela Bhavany-Baba ²⁾ in imenitne so bile panonske babe (matres panonicae) o ozdravljanju bolnih in o bajanji. Kakor boginja celjenja, vračenja, je imela ime Kalja, ker po besednem prestavku pomeni cela, toliko kot zdrava ³⁾, in zdaj si razjasnimo celske napise na rimsko-slovenskih spomenikih:

CELEAE AVG. P. AELIVS. COS. PRO
SE ET SVIS. V. S. L. M.

in na drugem kamnu:

I. O. M. EPONE ET CELEIAE SANCTAI

in spet na tretjem spomeniku, kjer ime Celeja že ima latinski prestavek. Napis se tako glasi:

I. O. M. ET. SALVTI. CELEIAN. AVG.

P. AELIVS VERINVS VE COS PRO SE ET SVIS ⁴⁾.

Po tem priimenu boginje Žive — boginje celjenja ali vračenja — je dobilo mesto Cele svoje ime, in zdaj si lahko razložimo, kaj imena VRADSARIVS ⁵⁾, CELAT ⁶⁾ in polatinčena SALVLA ⁷⁾ pomenijo, in kako so mesta Vračar, Cele, Celovec, Celina do svojih imen prišle.

Razun Višnutovega častja je v Celi tudi posebno bilo navadno častje Živatovo in še zdaj v zid pri tako zvanih starinskih vratih je vzdana možka glava z bikovimi rogmi, ker pod to podobo je bil Živa obrazovan.

Tako se tudi razjasni, zakaj mesto Celovec ima sana (Schlangendrache, Lindwurm) v svojem gerbu, ker tudi ta stvar peklenska je bila pod oblastjo Živatovo.

Božanstva na rimskih spomenicah pod imenih Isis salutaris znajo ravno tako dobro biti indoslavenska Živa, kakor egipčanska Isis.

Egipčanska Isis pa je tudi poročna pomočnica ⁸⁾ bila, in tudi v tem se enači z indoslavensko Bhavany-Babo, in zato še današnji dan slovensko poznamljenje babica za porodno pomočnico. Kakor „Isis

infera“ ima vse hude strani peklenških božanstev, posebno vzrokuje slepoto ¹⁾. Ta nesreča se je tudi Živi pripisovala, kar že njeno ime Virubakša „terribiles oculos habens“ poterjuje. Druga črna stran Iside je, da je tudi Nemesis in njena delavnost mest (maščevanje, die Rache.) Ko takšna nosi kačo Thermutis na glavi, ktero nad hudodelnike pošilja ²⁾. Tudi o tem je Isidi indoslavenska Živa podobna. Kakor Kali „nigra et vindex“ ³⁾ ima lase s kačami opletene, in tudi v tem ji je severno-slavenska Ježi — Baba — Kiki Mora enaka. Ali veli se tudi, kar že njeno ime pomeni, kraljica ⁴⁾ Vladajoča, in tako vlada državo in vero, kroti strah boja, podpira pravico in čuje nad veličanstvom kraljev ⁵⁾. To je tudi indiška Živa s priimenom Isi — Isani — Ishi, Ishani ⁶⁾ od glagola ish, imperare, regere, vladati, ladati, išha, dominus, vladavec. To Živo Isani nahajamo spet pod imenom Lada kot boginjo ljubezni ⁷⁾, kar je tudi Živa — Bhavany Ishani bila, ker so se zaljubljeni k nji obračali in za srečo prosili ⁸⁾. Zdaj se reši vsa zastavica: kako Lada se v slavenskem mytu tudi kot lučna Boginja ⁹⁾ predstavlja, ker je tudi indiška Živa lučno božanstvo (luna), in kako sopet je boginja ljubezni, ker je tudi Bhavany braniteljica in pokroviteljica ljubečih. (Dalje sledi.)

Jugoslovansko slovstvo.

Še nekaj o slovstveni zapuščini Stanko Vraz-a.

V svojem sestavku o slovstveni zapuščini Vrazovi v „Novicah“ nisem omenil nekterih prozaičnih del našega nepozabljivega spisovatelja, ktera se nahajajo med rokopisi rajnega. In akoravno sem že takrat, priobčevaje tisti svoj popis Vrazove zapuščine v „Novicah“, očitno izrekel, da ta moj popis ni popoln, ker sem v njem le tisto popisal, kar mi je po jednokratnem kratkem pregledanju Vrazove zapuščine po naslovu ali zapopadku v pameti ostalo — vendar spoznavam za svojo dolžnost tudi o teh še neomenjenih spisih ob kratkem kaj pregovoriti: da se tako popis Vrazove zapuščine po mogočnosti dopolne. To dolžnost svojo pa s tem rajši spolnujem, ker vém da so moje verstice o ti za jugoslavensko slovstvo prevažni zadevi vsakemu rodoljubu dobro došle.

Od Stanka Vraza imamo le malo prozaičnih spisov že tiskanih. Razun nekterih v „Kolu“ in v drugih časopisih in Novinah nahajamo tudi jednega (potopisnega) v „Iskri“ od leta 1844, v katerem se lepo opisuje zemlja in življenje belih Kranjcev.

Netiskani še dozdej prozaični članci Vrazovi so kritično-presojevajoči. Rajni pesnik se je sam jedenkrat nekoliko mescov pred smertjo k pisatelju teh verstic — kateri se tudi smé med one prisrečne všteti, kateri so Vraza osobno poznali — izrazil, da misli te kritične sestavke o pojedinih plodovih nove in stare naše literature v posebni knjižici izdati. (Naslov ti knjižici od Vraza samega namenjeni sem, žalibog, pozabil). Ne morem celega zapopadka te knjižice razložiti, ker ga vsega na tanko ne vém. Le to za celo znam, da je Vraz v tem delcu izpolnil ono obečanje svoje že pred leti o nekterih slavnejših plodovih slovstva našega v „Kolu“ položeno.

¹⁾ Juven. Sat. XIII. 92. Ovid. Pont. I. 51. — ²⁾ Pausan. II. 424. Preller Demet. str. 149. 157. — ³⁾ Paullin Syst. 99. — ⁴⁾ Bohlen das alte Indien II. 458. — ⁵⁾ Diodor I. 14. Apul Met. XI. str. 241. Plutarch Isis cap. 27. — ⁶⁾ Rig-Veda LXIV. 5. Sonnerat Reise nach Ostindien I. 157. — ⁷⁾ O Ladi beri izverstne članke v dr. Hanuševi Wissensch. d. slaw. Myth. str. 27, 38, 139, 169, 170, 193 itd. — ⁸⁾ Dr. Vollmer Myth. Lex. sub voce Bhavany. — ⁹⁾ Hanuš str. 225, 239, 295, 345, 366.

¹⁾ Pausan I. 86. 122. Diodor I. 25. — ²⁾ Dr. Vollmer sub voce: Bhavany. — ³⁾ Bopp Gloss. Sanskrit. sub voce Kalja. — ⁴⁾ Muhar Gesch. d. Stei. I. 352. 354. — ⁵⁾ Apian XXXIX. — ⁶⁾ Muhar 380. — ⁷⁾ Muhar I. 334. — ⁸⁾ Hesych vox ἐπιλωσαμένη.

Gnoj ne pride na gnojnih nikdar na golo dno gnojniša, ampak vselej se na dno verže za polčevlja ali za čevljev debelo kakoršne koli parstí ali šote, in ravno tako se na gnojni kup tudi poverh nameče parst, ktera zaderžuje, da ne uidejo naj bolji puhi iz gnoja, in se napiva tako rodovitnosti. Vsaka parst, če še tako slaba, je dobra za to, in postane po tem rodovitna.

Na polje pripeljani gnoj se berž raztrosi po njivi in berž podorje, da se še le pod zemljo prekuha, in da vsi rodovitni drobci vstanejo v zemlji. Če pa delo tako nanese, da se mora gnoj pred na polje spravljati, preden se podorje, ga je treba zmiraj le na velike kupe devati, po 50 voz skupej, pa ne višji kakor k večem za 3 čevlje visoko; poverh gnojnih kupov se nameče parstí, ktera mora pa tudi spodej biti, da se od spod ne pogubi gnojnica kam drugam, od zgor pa ne izpuhti amonjak.

Bolj kakor vsacega družega se je gipsova gnojna moč skazala, ne le pri detelji, temuč tudi na senožetih.

Detelja je bila po prvi košnji, ko je že v drugo zeleneti začela, podorana za zeleni gnoj, in po tem sejana pšenica se je dobro obnesla.

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Čudna naprava oči.

Oko preseže vse človeške umotvore. Njegova naprava je naj čudovitiša stvar, ki si jo človeški um misliti more. Naj ročniš umetnik ni v stanu iznajti takošne stroge, ki bi v vsih obzirih neskončno deleč za tem ne bila, kar v očesu vidimo.

Že naprava unanjih delov človeškega očesa je zavzetna. S kakošnimi ograjami in obrambami je modri Stvarnik oči previdil! V votlinah glave tiče, in so s tako močnimi kostmi ograjene, da se ne morejo lahko poškodovati. Obervi pomagajo tudi veliko k obvarovanju in ohranjenju oči. Trepavnice so nova bramba, in ob enem pripomoček spanju, ker se zaprejo kakor hitro nas dremota prevzame. Še vejice pomagajo veliko k popolnosti našim očem. Vejice so deloma za to, da manjšajo preobilno svetlobo, ki bi očem lahko škodovala, in le toliko žarkov va-nje puščajo, kolikor jih lahko prenesemo; deloma pa, da narmanjši prahek odvernejo, ki bi utegnil oči poškodovati.

Še zavzetniša pa je notranja naprava človeškega očesa. Celó oko obstóji iz mren, vlag, mišk in žil. Unanja koža, ki se ji rožnica pravi, je prezorna in tako terda, da se tudi silovitemu poškodovanju lahko vbrani. Za njo je znotraj druga koža ali mrena, ki je okrogla in razno barvana, in ki se ji mavričnica pravi. Po ti koži se imenuje: ta ima černe, uni modre, ta sive uni rujave oči. Vsred nje je okrogel predor, ki mu zvezdica ali punčica pravimo, in ki se nam črn zdí. Za tem predorom je leči podoben, vès prezoren in iz mnogo nježnih mrenic zložen mešiček, ki se lečica ali vledenička imenuje. Votlina med rožnico in vledeničko je polna neke mokrote kakor voda, ktere zguba se lahko nadomestuje, če pri kakšnem poškodovanju izteče. Oko je navezano na šest mišk, ki ga gor in dol in na vse kraje obračajo. Nar čudovitiša je mrežica, s ktero je zadnja plat ali dno očesa prevlečeno. Ta mrežica ni nič družega ko neko pletivo iz sila tankih čutilnih nitok, ki se večje čutnice deržé, ki iz možganov pride, in ki se vidna čutnica imenuje.

Na dnu očesa se vpodobljajo vse reči prav kakor-

šne so, in čeravno so narobe vpodobljene, jih vendar v njih pravem stanu vidimo. Pa kako tanke in nježne morajo te podobice biti, ker, na primer, obsežek polovice milje, ki čez enajst sto palic znese, ni veči ko deseti del pavca, ko se na dnu očesa vpodobi.

Kakošna neprecenljiva dobrota so oči, spozná le prav tisti, ki je oslepel. Koliko slabši bi bili, koliko prijetnih občutkov bi pogrešali, ako bi bili brez oči rojeni! Kako neobhodno nam jih je k življenju treba! Brez njih bi ne mogli ne se nevarnost, ki nas obdajajo, ogniti, ne tega, ki nam je všeč, ali česar potrebujemo, najti. Brez njih bi ne bili sicer brez vsega občutka, al — kar je še veliko strašnejše, imel bi skoraj zmirom neugodne občutljeje, če bi premislili, da so še drugi, kterih se ne moremo nikdar vdeležiti. Da bi bili pač tudi za ta dar milemu Stvarniku hvaležni!

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Tretji članek.

(Dalje.)

Drugo priime Živa-ta in Žive je Lilesvara in Lilesvari ¹⁾. Lil, lal, pomeni v sanskritu ljubiti, poželeti ²⁾, primeri: slovenski lilek, das Lieblingskind. Lilesvara je severno-slavenski Lel in Lilesvari Polel, in zdaj tudi zapopademo, zakaj v slavenskem mytu Lel in Polel sta v zavezi z Lado ³⁾. Ísh pomeni v sanskritu vladati, v slovenskem narečju govorimo tudi ladati; glašnik v je odpadel, kakor se to v slovensko-horvatskem narečju zmiraj zgodi, n. pr. las, lat, last, namesto vlas, vlast. S slovenskim glagolom ladati vjema se rusko-poljsko ladny, ladati, ordnen. Brez dvombe je po imenu boginje Lade nastalo ime Ladislav.

Božanstvo na rimskih spomenikih z imenom Isis regina zna tedaj biti egipčanska Isis, pa tudi slovenska Živa — Lada. Isis egipčanska se tudi imenuje mater siderum ⁴⁾, in to je tudi indo-slavenska Živa — Lada boginja luna, in tako zvemo razlog, zakaj mesto Cele, kjer je Živinočastje, kakor spomeniki kažejo, posebno cvetelo, ima zvezde v svojem gerbu. V Celi je častje Višnutovo in Živino posebno moglo cvesti, in sicer pervo v Narasinha — možolevovi avatari. To še zdaj pričajo mnogi levi z odpertimi lapami, ktere v Celi nahajamo. Keršanski misio-narji so za ložjo privajenje posvetili keršansko cerkev v čast svetega Daniela in namalati dali svetega preroka ko v levnjaku od levov obdan sedi.

Tudi možko-ženska je egipčanska Isis ⁵⁾ ravno kakor indo-slavenska Živa s priimenom Artanarissura Ženomož ⁶⁾. Če se na podobe ogledamo, pod kterimi se je očitovala, tudi v teh nahajamo enakost, in sicer še ene podobe nahajajo z mesecem in rogmí ⁷⁾, znamnji, ktere tudi Živa ima ⁸⁾. Na štirskih in koroških rimsko-slovenskih spomenikih je dosti podob indoslavenske Žive v različnih momentih. Vse te posebnosti bomo v svojem delu na tanko razlagali, in tudi razložek pokazali, kjer se Živa od Iside v obrazih in slikah razločuje.

Kakor smo vidili je voda rojenka Nara — Ishvarata, to je Živa-ta, zato njeno poznamenje nara, gerški νεργον, νερεός, slovenski nor, ponor, ponoriti.

¹⁾ Creuzer Symbol. II. 83. — ²⁾ Eichhoff 245. — ³⁾ O Lelu in Polelu beri pri Hanušu str. 27, 38, 74, 270, 318—366, primeri lubere in libido. — ⁴⁾ Plutarch de Iside cap. 9. — ⁵⁾ Plutarch de Isid. cap. 43. Hym. in Isid. v. 24. — ⁶⁾ Paulin System Brahm. 86. Pierer Univ. Lex. I. 210. — ⁷⁾ Dextr. de l' Egy. II. 127. Denon voyage dans la basse et la h. Egg. Pl. 115. n. 19. Winkelmann VII. 464. — ⁸⁾ Paullin Syst. Brahm. 105.

Živa se torej ni samo smatral kot praogenj (pervotni ogenj), temoč tudi kot pravoda (pervotna voda), zato tudi Živa ima ravno tako priime Narayana kakor Brahma in Višnu (glej: Indian Antiquities I. preface LXXXVII in LXXXVIII., dalje: Anc. History of Hindost. I. 60.) Tako se razjasnuje, zakaj jednake izraze za ogenj in vodo nahajamo.

Tudi egipčanska Isis je po Heraklitu in drugih Stoikih (glej: Creuzer Symbol. II. 168), ocean, pravoda, iz ktere se je solnce rodilo, in iz ktere se zvezde redijo. Pa kakor je Isis porodnica solnca, tako tudi Bhavany bogov (Brama-ta, Višnuta in Živata) mati, katerih drugi ni samo predstavnik vode, temoč tudi solnca, in se veli Chris, Kršna, Krishna, sol in ecclypsi (glej: Creuzer I. 623.) in poslednji se naravnost solnce imenuje (Paulin. Syst. p. 99.) Zato kranjski Gorenci, kadar kres kurijo, kateri je spomin starega solnčnega častja, si leseno kolo napravijo, ktero na klin nataknejo in pod kresom okoli ženejo klicaje: „Let' Šiva *) let'!“ pozneje pa to kolo v ogenj veržejo. Prav za prav so tedaj primerili Živo Norejo egipčanski v rimsko bogočastje prijete Izidi.

(Dalje sledi.)

Ozir po svetu.

Še nekaj od Dobruče.

Kar so Rusi vzeli Dobručo, se svét radovedno ozira na ta severno-izhodni del Bulgarije med Donavo in črnem morjem, kjer se bojo gotovo še godile imenitne reči. Hočemo tedaj še kaj povedati od Dobruče.

Dobruča, 200 štirjaških milj velika, šteje sedaj komaj 20.000 stanovnikov. V letu 1812 in 1828 je v rusovsko-turških vojskah toliko terpela, da sedaj ni drugač kot velika pušava; kamor okó seže, se ne vidi ne dervesa ne germa. Komaj tretjina vasi, ki so na zemljovidih zapisane, še stoji. Že Rimci so nekđaj vedili, da je zemlja sila nerodovitna, zato so Mezio zgradili z zidano ograjo (Trajanovim nasipom), ki se razprostira od Rasove do Kostenč. Ta zagraja, ki je na nekterih mestih dvojna, na nekterih celò trojna, se je še povsod s do 10 čevljev visoka ohranila; od zunaj je graben izkopan, od znotraj pa leže veliki obdelani kamni, iz katerih je obstalo nekđaj močno zidovje; na zahodni strani te Trajanove zagraje so jezera in močvirji Černevode. Pomina vredno je, da je mesto Tomi, kjer je Ovid v pregnanstvu svoje „žalostnice“ (l. tristium) pisal, v Dobruči ležalo, ne deleč od Tulče.

Neki prusk oficir, ki je mesca listopada 1837 po Dobruči popotoval, jo popisuje takole:

„Ko je človek človeka pregnal iz te okrajne, je zapadla živalim. Nikdar nikjer še nisem videl toliko in tacih orlov kakor tukaj; tako prederzni so bili, da smo jih z bičem lahko dosegli, in le neradi so za malo časa odleteli proč. Brez števila jerebic se je tako rekoč pod nogami naših konj vzdigovalo iz suhe trave, kjer je kmalo jastrob na nje prežal. Cele čede dropelj so se vzdigovale od tal, ko smo jim bliže prišli, in dolge rajde žerjavov in divjih gosk so plavale nad nami v zraku. V mlakah poleg Donave tiče bivoli do nosa v vodi, in po polju se klatijo psi volkom enaki. Ko smo jezdili memo

*) Slovenski narod prav izgovarja Šiva indiški Shiva. Dozdaj smo zmiraj pisali Živa, kar pa je bilo krivo. Bodemo se pri prepisu celega dela vsih takošnih pregreškov ogibali. Tudi bodemo skerbeli, da bodo na sanskritske besede z latinskimi čerkami pisani naglaski se prav postavljali. Dozdaj to ni bilo povsod mogoče, ker rokopis hitro pisaje in hitro v tisk odposlaja smo večkrat pozabili jih povsod postaviti in besede poznamljati, kakor je treba, in tudi pri natisu se še marsikak pogršek vrine. Naj se tedaj kritikarji ne spodtikajo in ne mislijo, da ti pogrški iz naše neumnosti izvirajo. Pisatelj.

nekega donavskega otoka, na katerem so se pasle kobile, so jele na glas razgatati, in nekatere žbeta so planile v vodo, da bi k nam priplavale. Race v bičju so se prestrašile in čuda veliko divjih labudov se je vozilo v velicah krogih po vodi.

Nižje doli na Donavi pa je dežela že prijetniša.

Jugoslovansko slovstvo.

Še nekaj o slovstveni zapuščini Stanko Vraz-a.

(Konec.)

S to dostavo menim, da sem dopolnil popis svoj Vrazove zapuščine, o kateri je tudi častiti gosp. Josip Praus, kterege ime sedaj na čelu od novega leta sem tako izverstnega „Nevena“ čitamo, nekđaj v svoji „Südslawische Ztg.“ po smerti Vrazovi pravično razsodil: „da Vrazova zapuščina je zares bogata in znamenita“. Ker vémo, da je g. Praus te besede le iz vlaetnega prepričanja moral izrěči, so nam toliko milejše. Pa tudi g. Bogović je v 3. listu „Nevena“ od l. 1852 (I. teč.) na 1. str. jasno rekel, da je Vrazova zapuščina „dosta znamenita“. Kako je le to, da ti domorodci sedaj molčé in da ne poterdijo ne mojih, ampak svojih besed? Resnica od lani mora biti tudi resnica letos!

Serčno nas je veselilo slišati, da preslavni gosp. Terstenjak piše življenjepis svojega premilega prijatla Vraza, ker se smemo nadjati, da v tem delu bo dosto do zdaj zakritih in neznanih čertic iz življenja plemenitega pokojnika na dan došlo, da se tako slava Vrazova razširja po širokem Slovanstvu! — Pa tudi menda ne manj, kakor una novica nas, bo veselila gosp. Terstenjaka ta novica, da sta že dva životopisa o Vrazu pod peresom. Saj je življenje in delavnost Vrazova taka bila, da zasluži, da se več razboritih rodoljubov za čast našega pesnika zedini in da se gorljivo pobrinejo, da bo ta životopis kolikor mogoče popoln in natančen. Jednega iz teh g. Terstenjaku menda dozđaj še neznanih životopisov spisuje gosp. Vladislav Vežić, znani književnik in vredni prijatelj Vrazov. Slišali smo iz verjetnih ust, da je Vraz temu svojemu vernemu prijatlu malo pred svojo smertjo dušo odperl in najtajnejše namere svoje in teženje svojega duha odkril, in po tem bi utegnili životopis g. Vežića, kar se tiče poslednje dōbe slavnega moža, naj popolnejši biti. Ker pa tudi vémo, da bo g. Terstenjakov životopis naj popolnejši, kar se tiče ne manj važne dōbe pervejše našega pesnika, bo naše književstvo lepo obogatjeno z dvema životopisoma slavnega našinca, prevažnima v vsakem obziru *).

Druge pa resnice v poslednji dōbi Vrazovi bode odkrilo tretje delo te verste, ktero bo, ako Bog dá, pod čednim naslovom: „Čertice o Stanku Vrazu. Prinesek k obširnišem životopisu naj plemenitijega Jugoslavena“ berž ko bo moč za tisk pripravljeno in tiskaru izročeno **). Spisatelj, kateri se med posebne poštovatelje rajnega Vraza šteje, bo delce ob svojem času že sam oglasil. V njem pridejo take resnice na dan, katerih ne bo v Terstenjakovem, ne v Vežićevem životopisu.

Iz zlatnega Praga ***).

*) Akoravno smo slišali omenjeno novico iz verjetnih ust, in jo tedaj imamo za gotovo stvar, se vé da bi nam posebno ljubo bilo, ako bi se pridni gosp. Vežić še posebno oglasil in povedal: ali bo skoraj važno delo dognal? in kdaj ga misli izdati?

***) Čisti dohodki tega početja so namenjeni za spominek Vrazov. Pisatelj.

****) V 14. listu „Novic“ v članku „o Vrazovi zapuščini“ beri na 3. str. tega lista v 2. stolpu od zgoraj namesto „izverstnejše prevode“ — „umotvore“ in ravno v tem članku v 17.

2. posebno dobro je apno za take zemljiša, v katerih je dostojno gnojca ali korenin in družih ostanjkov od poprejšnih sadežev; zato je posebno dobro na preoranih celinah ali ledinah, senožetih ali deteljših itd.;

3. naj več izdá pri ogeršici, detelji, grahu, grahori, bobu in krompirju; vendar tekne tudi žitom.

4. na oral (joh) poljá se ga po lastnosti bolj ali manj debele zemlje potrebuje od 36 do 80 centov, kateri zaležejo potem za 6 do 9 let;

5. prevečkrat z apnom gnojiti ni dobro, ker se rodovitnost zemljiša po preobilnem apnu zmanjša, sosebno, če se z živinskim gnojem premalo gnoji in se kmetovavec le na apno zanaša;

6. apno naravnost z živinskim gnojem mešati, ni dobro;

7. tudi ni prav apna štipati po njivi ob deževnem vremenu, ali ga pustiti po njivi predolgo raztrošenega ležati in ga ne kmalo podorati;

8. kolikor bolj globoko in dobro preorje kmetovavec njivo svojo in kolikor bolje jo gnoji z dobrim živinskim gnojem, toliko manj je treba njivo apnovati. Ni tedaj prav, če kmetovavec zmiraj eno mero apna na svoje njive deva. Apno je v primeri z živinskim gnojem za njive to, kar je vino ali žganje v primeri z mesom za moč človeka; z vinom se scer človek začasno okrepeča, stanovitne in delj časa terpeče moči pa mu ne dá, — in odtod izvira pregovor kmetovavcov, da apno „naredí premožne stariše pa uboge otroke“, to je, hipoma si veliko pridela na njivi, ki je z apnom pognojena, čez leta pa oslabí, ako se ne gnoji tudi z drugim gnojem, ki ji bolj stanovitno moč daje.

Tudi s soljo ali s poprom se dá dobro primerjati. Kakor sol ali poper spodbada želodec, da mu jedila bolje teknejo, — tako spodbada tudi apno, če pride na pravo zemljo, da so zemljiša rodovitniši. Al želodec ne bo s samo soljo ali s samim poprom zadovoljen, če bi le soli in popra dobival, in družih jedil ne. Z drugimi jedili pa skupej tekne sol ali poper, kakor tudi kozarček vina človeškemu želodcu kaj dobro. Ravno tako apno ne more brez družega gnoja polju stanovitne rodovitnosti dati. (Dalje sledi.)

Premišljevanje

narave in previdnosti božje v nji.

Poslovenil Mihael Verne.

Potres.

Na zemlji se primerjajo dvojni potresi.

Eni izhajajo iz sile podzemeljskega ognja in iz bljuvanja gorečih hribov. Ti se čutijo le v majhni daljini, in le takrat, ko taki hribi že razsajajo, ali preden razsajati začnejo. Kakor hitro tiste snove, ki ogenj napravljajo, vreti začnejo in se vnemajo, išče ogenj na vsih krajih si napraviti oddušek. Če nikjer naravnega izhoda ne najde, vzdigne tla in si sam siloma izhod napravi. Taki potresi pa se razširijo le po majhni okrajni nekoliko milj, in omajajo zemljo le tako, kakor jo na primer sožgani smodnik več milj okrog precej močno strese.

So pa tudi še drugačni potresi, ki se v vsem očitno od poprejšnjih razločijo. So to taki potresi, ki se sila dalje občutijo in velike dežele omajajo, brez da bi se pri tem kakošen goreč hrib, ali kakošen drug predor prikazal. Bili so potresi, ki so ob enem Angležko, Francozko in Nemško omajali. Potresi te verste se čutijo vselej veliko dalje na dolgost kakor na širokost, in majajo dežele z večjo ali z manjšo silo na raznih krajih,

in skoraj vselej jih spremlja gluh šum, kakoršnjega dela težak voz, ako hitro teče.

Da se uzroki takih potresov nekoliko spoznajo, hočemo sledeče opomniti. Vse snove, ki se lahko vnamejo, napravljajo kakor zažgani smodnik veliko veliko gazov ali posebnih zrakov. Tak gaz, ki ga ogenj napravlja, je tako tenek ali raztegnjen, da sila grozno moč zadobi, če je dolgo v globini zemlje zapert in stisnjen. Če se tedaj v veliki globočini kakošnih sto ali dvě sto sežnjev žveplene in druge gorljive snove s pomočjo zraka vnemati začnejo, si morajo tu in tam odduška iskati, in če ga ne najdejo, napravijo sila hude potrese.

Strah, ki take potrese spremlja, se ne dá z besedami dopovedati. Vzamite vse zmešnjave, ki se včasih na zemlji godé; — nobena ni tako strašna, nobena ne vžuga vsih ovér človeških, nobena ni tako občno pogubljiva kakor potres. Če ogenj še tako grozno razsaja in pokončuje, kar plamen doseže, se dá vendar še kakošna stvar rešiti. Ko reke iz svojih bregov stopajo in cele dežele zalivajo, se je moč vendar še nekako rešiti, če človek na hribe beží ali se v zgornje podstropja vmačuje. Tudi se dajo zoper silo valov jezi napraviti. Pri potresih pa je oboje deloma nemogoče, deloma pa zastoj. Skoraj vsaki nesreči se dá uiti. Strela ni še nikdar celih dežel in mest požgala. Kuga pripravi lahko cele mesta ob njih prebivavce, popolnoma razdjati pa jih ne more. Nesreča potresov pa se razširi s silo, ki ji ni zoperstati — čez cele dežele in mesta, in pogubi cele ljudstva in kraljestva, in dostikrat ne pustí nar manjšega sleda njih poprejšnje podobe — vse pade v brezdno, kjer se je zemlja odperla.

Vendar je vsegamogočni Stvarnik tudi dobrotljiv v strašnem veličanstvu. Tudi takrat dela gospod modro s svojimi stvarmi, ko svoje sodbe na zemlji speljuje, in cele dežele v serdu svoje gorečnosti razdeva. Al meniš, da tebe pogubiti, potrese pošilja? Al moreš misliti — ti, ki te že pih zraka podere, da mu je treba, vse življe obuditi in vse moči narave napeti, da bi tebe pogubil? Nikakor! spoznaj tudi pri ti osodi vikše namene. Celò s potresi išče gospod vesoljnost ohraniti. Naj le tu in tam vasi, mesta in dežele v podertine razpadejo, — naj le tisuč in tisuč stvari pod zlo pride, — kaj je deset tisuč dežel in sto tisuč stvari proti vesoljnosti sveta, proti neskončni množini bitij, ki v celi stvarnikovi deržavi stanujejo? Daj se iz tega prepričati, da vsega, kar je strašnega v naravi in vsih dozdevnih nesreč in nepopolnost sveta, da vsega tega, pravim, je v ohranjenju vesoljnosti treba.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Tretji članek.

(Dalje.)

Noreja je tedaj po teh primerah boginja Živa, — ali v kateri zadevi?

Prej, kakor jo razložimo, moramo nekoliko o indiški kosmogonii govoriti. Že Strabon je poznal nauk Brahmanov, da je voda praživelj (pervina ¹⁾). Tako tudi nam pravi Jones ²⁾, da vsi indiški modroslovci vodo imajo za izvorni živelj in prvo delo stvarjenja. Jones navaja besede Menutove o stvarjenju sveta takole: „Svet, pravi Menu, je bil temen, brez reda, vse v globokem spanju, dokler ni samostalni Bog pet življev in drugih krasnih stvari stvaril in temo razpodil. Po tem je hotel razne stvarjenja po izteku svoje lastne slave nastati dati, zato je najprvo ustvaril vodo, in ji je dal moč gibanja. Po ti moči je postalo zlato jajce, katero se sveti kakor jezero solne, v tem je bil Brama samostalni veliki oče

¹⁾ Strabon XV. — ²⁾ Asiatische Unters. I. 197.

vsih umnih stvari rojen. Voda se je velela Nara, ker je rojenka Nara-ta ali Īshvara-ta bila, in Brama je tedaj dobil ime Narajana, ker se je prvokrat po nari zibal¹⁾.

Priime. Priime Isa Ishvara pa je imel Živa (možka stran), in Ishi Ishvari je imela Živa (ženska stran). Īsh pomeni ladati: Īsha je tedaj Ladon, in Ishani Ishvari je Lada. Zato je Ladon v ruskem basnoslovju bog boja, ker se tudi Živa veli Mrdha occisor pertinax, pugnax bellator, bojevnik, usmertitelj, preladavec. Pod tim priimenom Isha, Ishvara — Nara so si Indianci večno moč prirode mislili, po kateri se vse razvezuje in v drugo podobo spravlja¹⁾. Božanstvo se je ljudem v osmerih podobah razodevalo: v podobi vode, ognja, zraka, zemlje, solnca, lune, etra (tanjšega zraka) in čiste daritve. Zato nara — nora pomeni: 1) vodo, noriti, ponoriti, vtopiti, unter Wasser tauchen, unterwassern, — 2) ogenj, primer: česki noře, unor, februus, od febris, to je, vročica, ogenj, — 3) zemljo, staroslovenski nur (u = o, kup in kopa²⁾).

Že Angličan William Jones³⁾ in za njim naj učenejši poznatelj iztočnih dežel in običajev baron Hammer⁴⁾ je indiškega Ishvara in ženo njegovo Ishani z egipčanskim Oziridom in Isido primerjal.

Noreja, Noreja Isis, Isis Noreja ni tedaj drugo božanstvo, kakor indo-slavenska Živa Isha — Živa = Lada s priimenom Nara — Nora, znamnje vsih prirodnih moči. Kakor je iz Cela polatinčena oblika Celeja postala, tako je iz Nara — Nora postala Noreja.

Noričani — Tauriščani so tedaj Vindi — Slovenci bili, in nikdar ne Kelti.

Zavoljo lege Noreje je že bilo prepira med zgodovinoslovci zadosti. Vsaki kraj, na katerem se je ime Noreja na rimskih kamenih našlo, si je prisvojeval to mesto. Zdaj nam je jasno kot beli dan, da to ime ni samo mestno, temoč tudi božanstveno, in tudi človečje, in da se nahaja kakor lastno možko Noricus, Norius, in kakor žensko ime v obliki Norica in Noriana⁵⁾. Ako bi pa komu ne dopadalo izpeljevanje imena Norikum od nar, mož, ima tudi razlog v besedi Nora, priimenu boginje Žive.

Na peutingerjevih tablah se najde dvojna Noreja. Dvoje Noreje omenijo tudi Štefan byzantinski, Suidas Antonin in Prokop. Mogoče je, da je dvojna bila, vendar je prva le kakošna mala postaja bila; imenitna od sovražnikov razdjana je ležala v sedanji neumarktski dolini do Marije dvorske (Marie Hof) v gornjem Štajeru. Vsaka gora opominja na symbol njeni — kravo. Tako se mimotekoča voda veli Olsa, to je, Volša, — v je odpadlo kakor v besedah las, last itd.; bližnja gora Krävica, ponemčena Krevenzer Alpe; eno panogo so Nemci prestavili v Kuhlalpe. Ali ne samo sedaj ozna-

nuje vse bivanje Slovencev okoli Noreje, temoč tudi ob času rimskega vladarstva so vse znane mesta po Živini kravi ali po synonymu njene besede in po symbolu Živinega moža: turu, muru, biku — bisu — volu — svoje imena dobile. Tako Imurium, Murium, Graviacae, Viscellae itd. Da so vse te imena brezvsake pomembe ali po golem primerljeju postale, tega gotovo noben človek z zdravimi možgani ne bode verjel. Tudi ta okoliščina poterdjuje, da božanstvo Noreja je indoslavenska Živa — Nara, Ishvara Nara, ker sta dva moža spomenik boginji postaviti dala, ktera sta se z ognjem pečala: saj Živa je osobito božanstvo ognja. (Konec sledí.)

Kratkočasno berilo.

Lot jezika.

(Národna bosniška povest.)

Omera je oče vsak dan priganjal, naj se dela priime in pustí tamburo in vasovanje. „Ti si, sinko mlad, jez in mati sva stara, delati nembreva. Kdo drug naji bo živil, ako ne ti?“

Omer ni za besede, kakor ne za delo maral. Znan je bil po Sarajevu kakor glavár vsih nerodnost. Od hiše do hiše, izpod okna pod okno, — to je bilo vse njegovo delo. Sramota je padala na uboge stariše. Tuga in žalost za neporednim sinom ju spravite kmalo pod zemljo. Oba umreta. Omer ostane gospodar v praznej in razdertej hiši čez troje sirot. On je komaj dočakal, da bi ravnal po svoje in da bi mu ne bilo treba poslušati vednih opominov in vedne graje. Al kmalo začuti, kaj se pravi brez staršev biti, ko prevzame sleme pa tudi breme. Kdo bo pral, kdo bo predel, kdo hišo metel? Norcijam bo pač treba slovo dati! Po takem premišljevanji pravi: „Tamburo v roko, ni drugače, ženiti se moram!“ Vzame tedaj tamburo pod pazho, in gré k zali Mejri pod okno.

Bilo je temà, ko pride pod okno. Sveča je gorela, in čulo se je govorjenje iz sobe: poterka na okno, — govorjenje umolkne; zapoje k tamburi, in sveča ugasne. Nihče se mu ne oglasi. — Tri noči je hodil Omer pod okno; al vselej je otožen in žalosten odhajal. Čerteto noč je spet prišel. „Naj ji zadnjikrat še jedno zapojem, potlej se pa moja noga ne gane več pod njeno okno.“ Lepo je bil tamburo ubral, pa jame z žalostnim glasom popevati:

Tamburica, moja dangubica,
Dosti si mi glad utolažila,
Dosti moja žejo ugasila,
Zgubil sem ti celo božje leto
Popevaje pod Mejrinim oknom —
Ali Mejra mé še ne pogleda!

Na te besede se hipoma odprè okno. Omer ni vedel kam od veselja. Mislil je, da je že našel, za čemur je hodil. Mejra ga nagovori: „Vsa podoba je, da si ob pamet, Omer! Nemorem se dosti načuditi tvojej budaliji. Kaj iščeš pod mojim oknom? Vedi, da je vsa tvoja hoja zastonj!“ — Omera mine hitro vse veselje, napade ga celó vekša žalost, ko kadaj popred. — Mejra, zaznavši Omera vsega v obupu, povzame spet besedo: „Ti bi me morebiti rad za ženo dobil; kaj ne Omer?“ „Da, odgovori on.“ To spusti iz glave — povzame spet ona — to je nemogoče! Ti nimaš skorje kruha pri hiši, in bledeš od ženitve. Vem, kaj ti misliš: versta si išče verste. Res je, tudi jez sim hči ubozih starišev, ali pomisli, da ni lepše deklíce od mene v celem Sarajevu, in zato upam srečo najti; vendar poslušaj, Omer! Ni blago ne srebro ne zlato, ampak blago je, kar je sercu drago. Jaz bi raji tebe, ko celo Sa-

¹⁾ Dr. Vollmer Myth. Lex. str. 702. — ²⁾ Za primer, kako sanskritski a (Ūr A) v mlajših jezicah prehajo v o, navajam le nektare besede: Bog, sansk. bhaga, — vdova, sansk. vidhava, — bob, latinski faba, — gol, sansk. kallita, lat. calvus, — koza, sansk. čhaga, — koleno, sansk. čarana, — konopla, cannabis, sansk. shana, — kora, Rinde, sansk. shalla, — korablj, gerški κάραβος, — loviti, sansk. labh, — lokati, lecken, sansk. lak, — lopata, letiški lapsta, — noga, sansk. nakha, — nov, sansk. nava, — nos, nasus, Nase, sansk. nāsâ, — ovca, Schaff, sansk. avi, letiški avs, — ogenj, sansk. agni, — oko, sansk. akša, — post, sansk. upavasta, Faste, — rosa, sansk. rasa, — rotiti se, sansk. rat, — smokva, gotiški smakka, — sokol, litvan. sakalas, sansk. shakuna itd. itd. — ³⁾ Asiatic. Research. T. I. 9. — ⁴⁾ Wiener Jahrb. der Lit. II. B. 291. — ⁵⁾ V. Heffner: das röm. Bayern 254. 260.

na izhodnem prej, na zahodnem pa pozneje izhajati in zahajati?

Podoba, ki jo zemlja ima, je takošna, da je za žive stvari naj pripravnije prebivališče. Pri ti podobi se svetloba in gorkota — za ohranjenje živih stvari neobhodno potrebna pripomočka — lahko po celi zemlji v enaki meri razdelujete, in se noč in dan, gorko in merzlo, mokro in suho vreme neprenehoma versti. Voda se v primerni obilosti po zemlji enako deli, in vsak del zemlje občuti dobrotljiv vspeh vetrov. Brez vsih teh korist bi bili, ako bi zemlja kakošno drugačo podobo imela. V nekterih krajih bi bila raj, v drugih pa zmešnjava in puščoba. Nektere kraje bi voda zalivala, nektere pa sončna vročina posušila. Nektere dežele bi bile silovitosti viharjev podveržene, do nekterih pa bi še skoraj zrak ne mogel. Nekoliko zemlje bi sončno gorkoto uživalo, nekoliko pa mraza oterpnilo. — Tudi pri ti napravi se kaže neskončna modrost našega Stvarnika.

O Noriku in Noreji.

Spisal Davorin Terstenjak.

Tretji članek.

(Konec.)

To je obraz starega slavnega Norika — prvotne domovine Slovencev. Po pravici je toraj pisal stari Nestor (rojen 1056, umrl okoli leta 1116) v svojih letopisih: „Byst' jazyk (rod) slovjenesk od plemeni Jafetova Narci, ježe sut' Slovjene“¹⁾.

Vidili smo, da so meje starih Slovencev (Noričanov in Panoncev) segale od sinje Adrije prek čez visoke Tore od stočja Save do bistrega Ina. Glas našega krepkega jezika je odmeval po krasnih panonskih ravninah in visokih gorah. Sladka pesem, očitalnica mehke čuti Slovencev, se je glasila med zelenimi dolinami in visokimi hribi. Imena bistrih rek Mure, Save in Drave pričujejo še današnji dan pobožnost naših prvih očetov.

V duhu smo gledali ponosite mesta, v katerih ste cvetele umetnost in obertnost. Visoko njihovo zidovje je obdajalo stanovališča mirú, ker Slovenci niso nikdar napadali drugih narodov, ampak le se junaško branili proti tuji sili in okrotnosti. Podertine slavnih mest tožijo druge pred stolom zgodovine divjosti, ne pa nas.

Pregledovali smo, čeravno ne natanko, zgodovino naših očetov. Gotovo so več kakor jezero let pred Kristovim rojstvom mirno živeli in svojo zemljo obdelovali. Kelt Veternejak je prvi privihral v mirne kraje naših dedov in nje obropal. Za njim prideta divja sina merzlega severa Kimber in Teuton in uznemirita mirne prebivavce. Vidili smo naše dede v lepi prijaznosti z mogočnim Rimljanom več časa živeti, ali deželozeljni Rimljan je z podjarmlenjem povračal prijaznost naših očetov. Kamor je prišel, je razderl vsako narodovno življenje, ker družega pravila ni poznal, kakor „ubi Romanus vincit, Romanus habitat“, to je, „kjer Rimec zmaga, tam Rimec stanuje“. Jezik naših prvih očetov se je samo slišal pri mirnih čedah okoli domačega koma, v svetih vežah; v drugih rečeh je vladal jezik starega Kapitola. Pozneje je polatinčil celó narodne božanstva. Slovenec je vsikdar bil pokorna duša; le vere ni si dal vzeti. Na spomenike, ktere je postavljajl umerlim ljubim, je sicer pisal z latinsko besedo, ali bogove svoje je obrazil si po domačem. Jezero spomenikov še nam kaže obraze ali pa symbole indo-slavenskih božanstev. Vera je bilo staremu Slovincu čez vse, — o, da bi zdajnim sinom tudi bila!

Slišali smo od junakosti prvih očetov naših; po treh stranéh sveta je tekla kri hrabrih Noričanov in Pa-

noncev. Med tem, ko so sinovi naših dedov se hrabro borili po tujih deželah, je doma skerbni oče pestoval obertnost in poljedelstvo. V kratkem času so se naučili bolje izobraženi jezik Livia in Cicerona, čeravno ne izverstno, vendar saj za vsakdanjo potrebsino.

Al previdnost božja, ktera celi svet vlada, je odločila tudi mogočnemu Rimu uro propasti, ker sedež njegov ni osnovan bil na pravičnosti. Prek Dunaja silijo divji pa krepki germanski rodovi. Začnejo se kervave bitke. Naši očetje so stali na meji, — perve strele so njihove persi zadevale. Branili so junaško deželo svojih gospodarjev, ali Rim je padel, mehkužnost ga calabila. Divjih germanskih rodov čete se zdaj razlivajo po mirni zemlji naših očakov. Goti, Sarmati, Kvadi, Alani, Vandali, Markomani in Heruli se tirajo po ravninah panonskih. Za temi še pride šiba božja — grozovitni Atila ali Ecel, kterege ime pomeni pasji jezik¹⁾. Poznate še Slovenci strašne povesti od Pesjanov? One spominjajo na divjo ravnanje barbarskih Hunov. Sveti naš rojak Jeronim britko toži o žalosti unih časov. „Dvadeset let je“, pravi sv. Jeronim panonski Slovenec, „da med Carigradom in julskimi planinami se kri preлива vsaki dan. Koliko žlahnih gospá, koliko Bogu posvečenih devic, koliko plemenitih trupel je bila igrača tem zverinam! Škofje so vjeti, mašniki in duhovni vsake verste umorjeni, cerkve razderle, konji pri oltarjih božjih privezani, ostanki svetih marternikov so skopani in razmetani, — povsod le žalost, stok in jok, in jezeroverstne podobe smerti. Rimski svet se je poderl. Razun ternja in goščave ni med nebom in zemljo ničesar ostalo; vse se je pokončalo“²⁾. Ali tudi ti divjaki so našli konec, in spet je Slovenec okreval. Lepa korutanska vojvodina je nastala, in zgodovina nam je sporočila slavne imena blagih vojvodov pravičnega Inga, slavnega Boruta in pobožnega Karata in Hatimira. Opušene panonske ravnice je spet naselil severno-slavenski brat Serb in Horvat. Potomci Čeha, Leha in Meha, kteri so enkrat iz krapinske doline proti severu gnali svoje čede, so se spet povernili v staro domovino. Bog je pomnožil slavenski narod kakor malo kterege drugega. V kranjskih in noriških planinah je še ostalo prvotno pleme slovensko, ktero so zdaj čeltiško-nemški Bavarci in nemški Franki podjarmili. Več let se je boril kervav boj. Grozovitnost Frankov je bila neskončna. Konstantin Porphyrogenita pravi, da so Franki otroke Slovenkam iz pers tergali in svojim hertom za hrano metali³⁾. Padlo je korutansko vojvodstvo in z njim politična sloboda Slovencev. Iz zapadnih stran prvotne domovine Slovencev so naše dede stirali premagavci, ali pa jih izrodili. Popačene slovenske imena gor in rek, mest in tergov opominjajo še na nekdanjo bilost. Jezero let je preteklo, in v zgodovini najdemo malo čertic od slavnih del Slovencev. Skrite so bile pod tujim imenom. Tujšina je zadušila slednje cimico narodnega življenja. Ali vendar je ni vse kalí pomorila. Pod trulim truplom je iskra še klila in nova dōba je to iskro uplamenila, in spet omlajeni stojí narod slovenski. Pod žezlom milostivega vladarja Franca Jožefa, Bog ga živi dolgo let! si je spet omogel, in lepo cvetě po Slovenskem poljedelstvo, obertnost in umetnost. Jezik slovenski je začel uživati spet svoje pravice, razvijati se počenja domače slovstvo, zavedli smo se in ljubiti smo začeli narod svoj in skerbeti za njegovo dušno in telesno srečo. V temah in v mraku smerti je nekdanj sedel služeč peklenskemu poganstvu in nepoznaje pravega živega Boga, — zdaj se greje Slovenec kot zvest kristjan v luči prave vere, ktero mu oznanujejo goreči duhovniki ustmeno in po zlatih bukvah slovenskih. Vse

¹⁾ v. Hammer Fundgruben des Orients. — ²⁾ S. Patris Hieronimi opera. Editio Congreg. Mauri. IV. P. II. str. 274. —

³⁾ Constant. Porphyrag. Adm. Imp. Cap. II. Stritter 392.

to pa stori ljubezen do domovine. Ljubimo jo vedno bolj goreče, ker vredna je, da jo ljubimo. Po vsi pravici se dajo na njo obrniti besede nemškega pesnika, ki pravi:

O gutes Land! O Vaterland! Inmitten
Dem Kind Italien und dem Manne Deutschland
Liegst du, der wangenrothe Jüngling da;
Erhalte Gott dir deinen Jugendsinn!

Kratkočasno berilo.

Lot jezika.

(Národna bosniška povest.)

(Dalje.)

Čez mesec dni je bila Mejra pripeljana v hišo bogatega Omera. Ženitvalo se je celi teden brez prestanka; ni se gledalo, kdo da pije in kdo plačuje. Osmi dan so se razšli, Omer z lepo Mejro ostane sam. Vse se je čudilo, odkod je Omer toliko bogastvo dobil, da more tako z bétom živeti. Nekteri so mislili, da je vzdignil zaklad. Pa pustimo druge in deržimo se svojega Omera. Pregovor pravi: „kakor prišlo, tako prešlo“; „kar se je Anžik naučil, to tudi Anže zna“. Omer se je tudi odsihmal za delo malo menil, ktero je skoraj pozabil. Misli je: še petnajst mošinj imam, s temi bom kupčeval. Al kupčija ni za vsakega, kakor tudi za Omera ni bila. Res tergovine si pervikrat nakupi polno štacuno; ali ko je poznej po blago hodil, ga je vsakrat po manj privozil. Zmiraj manj je bilo blaga, zmiraj manj tudi dnarjev.

Tako je Omer tergoval štiri leta. V vsem se je vidilo, da je pogodbo z Judom popolnoma pozabil. Ali ko nastopi peto leto, se mu jame na licu čedalje bolj poznavati, da ga nekaj pèče. Sedmega leta ga pa napol zmanjka v obrazu. Večkrat so ga žena in prijatli zatekli v solzah; ali zastonj so ga izpraševali po vzroku njegove žalosti. Vse prašanja je odbival kakor človek, ki je že zgubljen. „Meni ni več pomagati, pustite me na miru“, — to je bil vselej njegov odgovor. Zala Mejra izvé koj od konca od Juda strašno pogodbo. — Zdaj si misli: „zadnji čas je; dar pod pasho, pa kadiju (sodniku) na koleno“. Tako v prvo, tako tudi v drugo. „Ta žena mora žlahnega rodú biti“, pravi kadija. „Že v drugo me je osramotila, morebiti išče pri meni kake milosti, al se sramuje povedati“.

Ko se tretji dan napoči, stopi Mejra še z lepšim darom pred kadija. Poljubivši mu rob oblačila je hotla po navadi pobegniti, al kadija pomigne slugam, da jo ustavijo. „Ženska“, pravi, „ti si me že trikrat osramotila, govori: v čem ti morem milost skazati“. — Mejra je kaj tacega komaj pričakovala. Z eno roko na čélu, z drugo na persih, spregovori: „Kadija, tvoja milostljivost mi daje serce, da se upam prositi: Dovolj mi prihodnji petek le eno uro na tvojem mestu soditi“.

„Pri moji véri, ženska! sodi, če hočeš celi dan“. To slišati se ponižno zahvali in odide vesela čakaje petka.

Petek — dogovorjeni dan povračila — pride. Omer ni imel vinarja v mošnji, — kje bi bil le 30 mošinj vzeti. Tedaj ni kazalo družega kakor da mu bo Jud lot jezika pred sodnikom odrezal.

Mejra je bila zgodaj vstala. Kadija jo pričaka, ji dá svoje oblačila in ji dene dobrovoljno s svojo roko turban na glavo. Radoveden je bil, kako bo nek ženska sodila. Zato se umakne precej v stransko sobo in se nameni od tam skozi durno okence gledati.

Naš golobradi kadija si je bil ravno lulo dobro zakuril, ko Omer in Jud v sodnico stopita. Poklonivši se po šegi se enmalo nazaj umakneta, — preidejo dvé, tri minute, dokler kadija nekekrati dim iz lule izpuša. — Kadija: „Kaj so vaju želje?“ Jud: „Prišla sva pravice iskat, visoki gospod!“ Kadija: „Kaj dobrega?“ Jud: „Vse dobro, hvala Bogu!“ Izgovorivši jame Isakar dokazovati, kako je pred sedmimi leti Omeru posodil trideset

mošinj dnarja, pa kako sta se pogodila, ako ta čas Omer ne bi posodila vernil, da mu ima Jud lot jezika odrezati, in za to sta zdaj prišla. Kadija: „Jeli tako? Ti! kako ti je imé! je li res, kar ta pravi?“ Omer jokljivo: „Gospod, vse čista resnica!“ Kadija odprè sodne bukve, ter jame preobračati list za listom. Pri enem se naenkrat ustavi, pomermra nekoliko . . . „Res je tedaj! vse tako stoji v sodnih bukvah pisano. Al si prinesel nož?“ — popraša Juda. „Kaj pa da sem!“ odgovori Jud. „Ej, človeče!“ — spregovori kadija ostreje — pazi dobro, da le samo en lot odrežeš, zakaj, ako manj, ali več odrežeš, kakor sta se pogodila, bo tebi gorjé“.

Jud straha osupne: „Bog Abrahamov, naj ne gré tako natanko, visoki gospod! Ako mu ga odrežem več, z zlatom mu ga bom odvagal; ako odrežem manj, mu bodi na dobro!“ „Pès neverni!“ — se zahudí serdito sodnik — „kaj si ti sodnik tukaj, da postave predpisuješ? Para judovska, precej reži!“

Joj muke in zadrege za Juda! „Bog Abrahamov! začne z derktajočim glasom, ne prederznem se mešati v carske opravila. Vém, da je le tebi dano, in le ti znaš po postavi soditi . . . jez si ne vém pomagati . . . naj obderží vsih 30 mošinj, naj obderží tudi lot jezika — midva sva prijatla!“

Na to se sodnik še bolj razserdi in poklice briča: „Ajd hitro po rabeljna! Jez bom pokazal judovski pari, da bo vedil kaj je nepokornost pred sodnikom“. Rabelj prispè z golo sabljo. Jud pade na kolena, in poljubvaje kadiju šolne začne prositi. Al kadija se ne dá izprositi, ampak žene vedno staro: „Al reži lot jezika, ali daj glavo pod meč!“ Zdaj sprevidi Jud, da ni drugače, da se je treba odkupljati. Premogočni gospod! tvojih je trideset mošinj, ravno toliko jih dolžniku odpuščam, al reši me te nevolje, da ne bom nikomur jezika rezal, in najmanj svojemu prijatlu Omeru. Milostljivi gospod! moj oče! moja majka, vidim, da sem zabudalil, prizanesi! milost!“ — „Seci rabelj“, zagromí kadija. Rabelj prime Juda, ki se je bil terdo za kadija zagrabil: „Milost, gospod, ako si Turčin!“ — Na to priskoči Omer in začne kadija poljubovati in prositi za svojega prijatla. Tega ravno je čakal mladi kadija. „Omer“, pravi on, „zavolj tebe mu je odpuščeno! al turška véra je terja od kamna. Naj pomni Jud, kaj se pravi kadijska sodba!“ — Jud odšteje kadiju trideset mošinj; ta mu pa še ukaže, da naj Omera objame. „In zdaj bom zapisal v sodne bukve, da je vse pobotano“. Poljubivši še enkrat kadijeve šolne in obleko se zahvalita oba za pravično sodbo in očetovsko dobroto in odideta.

(Konec sledí.)

Novičar iz austrijskih krajev.

Iz Maribora 24. aprila. — Celo mesto je bilo včeraj zvečer na nogah; nekteri so hiteli v gledišče, ker so k svečanosti ženitve Njih Veličanstva mestjani spevoigro „Das Nachtlager in Granada“ igrali in dohodek mestnim siromakom odločili; drugi pa so šli svečavo gledat, ktera se je, ko je noč nastopila, iz piramide — brega na severnem kraji Maribora — na vse kraje vidila. Danes so že zgodaj strelili veselje tega dneva oznanjali, ki se je s slovesnim cerkvenim obhajilom praznoval. Med pripravo k veliki maši pa se začujejo nenadoma molkli glasovi iz stolpa — „ogenj! ogenj!“ se kriči po celem mestu, in vse hiti iz cerkve. V koroškem predmestju je gorel hlev, nad katerem je bilo veliko sena in slame, — al hvala Bogu, v eni uri je bil ogenj pogašen, in ob 11. uri se je začela cerkvena svečanost. Verjanski.

Iz Tersta 27. aprila. Po dolgi suši in vročih dnevih v tolažbo kmetovavcem nam dalo je milo nebo pohlevni dež, ki nam je zevajočo zemljo pomočil, da bo